

MİMARLAR ODASI MÜNAFIKLİĞA (!) DEVAM EDİYOR HALA!...

Son yıllarda, Yeni Dünya Düzeni destekli KÜRESELLEŞME'nin kaçınılmaz sonuçlarından olan üretimsiz rant ekonomisi, uluslararası sermaye ve yerli uzantılarının olanca hızıyla pompaladığı tüketim çılgınlığı; ülkemiz ekonomisi ve yatırımlarını da belirleyen temel öge durumuna getirdi.

Büyük kentlerimiz (İstanbul örneğinde olduğu gibi) %50 - 60'lara varan oranda ruhsatsız yapılaşmakta, imar planı ve uygulamaları bir kenara itilmekte, MİMAR-SİZ MİMARİ gibi ultramodern (!) bir yöntemle, süper (!) MEGAPOL'leşmektedir.

Yasadışı yapılaşmayı engellemekle yükümlü olan ve KENT SUÇU gibi kavramları üretenlerin kendileri dahi bu suça yönelmektedir. Dün Karşıyaka katlı otoparkında olduğu gibi, bugün Bostanlı iskelesi arkasında yasaya aykırı yapılmakta olan atölye inşaatına göz yumabilmektedirler.

Mimarlar Odası ise anlaşılmaz bir kıskançlıkla (!) bu konularda yasal girişimlerde bulunmakta, üstelik de suç duyurusunda bulunup, gammazca (!) davranmaktadır.

Geçmişten geleceğe AÇIK BİR MEKTUP olarak nitelenen, doğal ve kültürel mirasımız rant uğruna acımasızca yok edilmekte, sorumlulukları korumak olanlar korumamakta, kendileri kollanmakta, gerçek korumadan yana olanlar ise KAHRAMAN (!) yetkililerce görevlerinden alınmaktadır.

Mimarlar Odası ise, hiç üstüne vazife değilken münafıklık (!) yapmakta, dün Patara'da, Amasya'da ve en son Trabzon'da KORUMA üzerine paneller düzenleyerek gerici - tutucu (!) tavırlarını sergilemektedir.

Tüm ileri, gelişmiş (üstelik de otomotiv tekellerinin doğum yeri olan) ülkelerde taşımacılık %80 oranında demiryolu ile yapılmakta iken, bu tekellerin ve yerli uzantıları otomotiv sanayiinin itelemesiyle, ülkemizde %80 oranında karayolu gibi çağdaş - güvenli (!) bir taşımacılık teşvik edilmekte; ardından yazılı - görsel medyada, otobanlarda tüyler ürpertici kazalar baş haber olarak yer almaktadır. Birincisi, ikincisi yetmeyen Boğaz köprülerine üçüncüsü eklenmek istenmekte;

Mimarlar Odası yine ortalık karışmakta, Boğazdan araç değil, toplu yolcu taşınımını öngören TÜPGEÇİT gibi ilkel (!) sistemleri desteklemektedir.

İzmir Kordon'unda, kentin göbeğinden otoban bağlantılı hız yolu yapılmakta, 2000'li yılların modern (!) yıldızı parlatılmakta;

Mimarlar Odası bu defa gericilik (!) de yaparak, kurtuluş savaşının sonlandığı yer olan Kordon'un Tarihsel Sit'ini savunmakta, kentlinin denizle buluşması gibi bir lüksün (!) bu yolla kesileceğini ileri sürmektedir.

Kordon dolgu yolunda tüketilmekte olan paranın, metro gibi toplu ulaşım ağının genişletilmesinde ve yarım bırakılan çevre yollarının tamamlanmasında kullanılmasını istemek gibi tutucu (!) bir yaklaşımda bulunmaktadır.

Sözün kısası, gelişme - çağdaşlaşma ve modernleşme (!) adına neler yapılıyorsa; Gerici - tutucu ve korumacı (!) Mimarlar Odası, münafıkça (!) ayak bağı olmakta ve devam etmektedir hala!...

Saygılarımızla,

YÖNETİM KURULU

Ege Mimarlık dergisi '91 yılında başladığı yayın hayatına yeni bir oluşumla devam ediyor. Derginin kendi kendini finans eden bir yöntemle, Mimarlar Odası İzmir Şubesi'ne mali açıdan yük olmadan basım ve dağıtım yapılacak. Yapı Endüstri Merkezi ile yapılan anlaşma sonucu Ege Mimarlık dergisinin bütün basım ve dağıtım işlerini reklam geliri karşılığı bu kurum üstlendi.

Ege Mimarlık dergisinin birikim ve geleneği; gerek yayıncılıkta, gerekse yapı malzemesi sektöründe YEM gibi kurumsallaşmış bir oluşum tarafından basılacak. 24. sayıdan itibaren 8 sayı, 3 aylık periyodla yayınlanacak.

Bu sayımızda ağırlıklı olarak "Eğitim" konusuna yer verdik. Sürekli olarak Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin ve Yayın Komitesi'nin gündeminde olan "Mimarlık Eğitimi"ne bu kez farklı bir açıdan baktık. 18 Mart'ta yöneticiliğini Sayın Gürhan Tümer'in üstlendiği "Türkiye'de Mimarlık Eğitimi ve Mimarlık Tarihi İçindeki Yeri" temalı söyleşinin konukları ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Yıldım Yavuz ve Uğur Tanyeli idi. Oldukça kapsamlı olarak Mimarlık Tarihi olgusunun ele alındığı bu söyleşinin ilginizi çekeceğini umuyoruz.

Karşıyaka Çarşısı'nın uğradığı kentsel, mekansal değişim çok da alışık olmadığımız bir durum değil kuşkusuz. Kent belleğinin korunamadığı yoğun yapılaşmadan payını alan Karşıyaka Çarşısı'nı, Ziyaeddin Bilgin'in yazısıyla, çarşı girişinde yapılan iki banka binası ve bir işyeri ile ele alıyoruz.

"Profil" İzmir'e emeği geçen, bir dönemin mimarlarını sizlere tanıtmaya, belgesel niteliği olması açısından önemli gördüğümüz bir bölüm. Bu sayımızda Mimarlar Odası'nın örgütlenmesinde büyük emeği geçen Ergun Unaran ile Hikmet Gökmen'in gerçekleştirdiği kapsamlı söyleşiyi okuyacaksınız.

Gelecek sayımızda Ege'nin bu tarafından "Su'yun Öte Yanı"na Yunanistan'a uzanacağız. Yunanistan mimarlığının son 20 yılını yazılar ve fotoğraflarla ayrıntılı ele almaya çalışacağız.

Mimarlık ortamında saygın bir yeri olan dergimizin daha yaygın tanıtımını ve en geniş okur kitlesine dağıtımını sağlama çabalarımız sizlerin desteğiyle sürecektir.

Saygıyla

YAYIN KURULU

MİMARLAR ODASI İZMİR ŞUBESİ EGE BÖLGESİ BİRİMLERİ VIII. BÖLGE TOPLANTISI (GÖLCÜK)'DE YAPILDI

Mimarlar Odası İzmir Şubesi ve bağlı birimlerin gerçekleştirdiği 7. Bölge Toplantısı 19-20 Temmuz'da Salihli (Gölcük) de yapıldı. Mimarlar Odası İzmir Şubesi, Akhisar, Muğla, Bodrum, Marmaris, Fethiye, Söke, Uşak, Salihli, Ödemiş Temsilciliklerinin katıldığı toplantıda alınan kararlar şöyle:

1. Proje ihalelerinde mimar olmayan teklif sahiplerinin yeterliliklerinin neye göre saptandığının araştırılmasına, hukuk danışmanından görüş alınmasına (Akhisar örneğinden hareketle)
  2. Söke Belediyesinin ihtisas ayırımına ve mesleki denetim koşullarına uymaması nedeni ile bu konularda alınmış mahkeme kararları da ek yapılarak Söke Temsilciliği tarafından uyarı yazı yazılmasına, ihtisas ayırımının sağlanması amacıyla mahkemeye başvurulabilmesi için gerekli araştırmaların temsilcilik tarafından yapılmasına,
  3. Gelir-gider cetvellerini göndermeyen birimlerin uyarılmasına, yazılı bilgi istenmesine, borçlu birimlerden borçlarını ödemeleri ile ilgili ödeme planı istenmesine,
  4. Temsilcilik Genel Kurulunun yaklaşması nedeni ile hazırlık amacına yönelik olarak birimlerin üye listelerini güncelleştirerek Şubeye göndermelerine, Şube ile listelerde mutabakat sağlanmasına,
  5. Toplantı sonuç bildirisinin Salihli Temsilciliğince hazırlanıp Şubeye bildirilmesine,
  6. Gelecek IX nolu Bölge Toplantısının 20-21 Eylül 1997 tarihlerinde Uşak'ta yapılmasına, Temsilciliğin bu konuda gerekli çalışmalarını ve araştırmalarını yapmasına,
- karar verildi.

UMAR (Akdeniz Mimarlar Birliği) Yaz Okulu İzmir'de Yapıldı

Akdeniz Mimarlar Birliği (UMAR) 1994 yılı başında kurulmuştur. Akdenize kıyısı olan ülkelerin mimarlık kuruluşlarının birliğidir. Yaklaşık 100.000 mimarı kucaklamaktadır. Türkiye Mimarlar Odası da kurucu üyeleri arasında yer almış ve Yürütme Kurulu'nda İl Başkanlığı görevini üstlenmiş ve yürütmektedir.

UMAR, bu yıl üçüncü kez, üyesi olan mimarlık öğrencilerinin katılımına açık, konusu "Metropollerde ya da Büyük Kent Merkezlerinde Bir Alanın Düzenlenmesi" olan Yaz Okulları düzenlemiştir.

Ülkemizde (İzmir'de) düzenlenen yaz okulunun

çalışma konusu bu tema kapsamında "İzmir Kültürpark Alanı" olarak belirlenmiştir.

Konunun böyle belirlenmesinde, hem bu konuda değişik zaman ve koşullarda, değişik kesimlerden birbirinden çok farklı çözüm önerilerinin getirilmiş olması; hem konunun güncelliğini koruyor olması; hem de farklı eğitim sistemleri ile yetiştirilmiş geleceğin mimarları olan öğrencilerin İZMİR ve doğal olarak AKDENİZ için önem taşıyan bir kentin önemli bir kentsel alanının yeni bir bakış açısıyla değerlendirilebileceği göz önünde tutulmuştur.

Ayrıca, yakın geleceğin mimarlarının uluslararası boyutta birbirleri ile tanışmaları, dost olmaları, ileride birbirleri ile mesleki ilişkilerini sürdürebilecekleri bir yakınlaşmanın, atmosferinin yaratılması hedeflenmiştir.

İzmir'de 05 Temmuz - 27 Temmuz '97 tarihleri arasında düzenlenen Yaz Okulu yurtdışından UMAR üyesi 5 Akdeniz ülkesinden (Mısır, Fas, Filistin, İsrail, Tunus, K. Kıbrıs) 17 öğrenci ve 2 öğretim görevlisi, İzmir'de mimarlık eğitimi veren kuruluşlardan 6 öğrenci ve 9 öğretim görevlisinin katılımı ile gerçekleştirilmiştir.

Kültürpark ve İzmir'in tarihçesi konusunda Necmi Ülker tarafından 9 Temmuz Çarşamba günü konferans verilmiş, 1990 yılında düzenlenen Kültürpark Mimari Proje Yarışması hakkında Şükrü Kocagöz tarafından brifing verilmiş, aynı brifingde Mimarlar Odasının yarışma ile ilgili görüşleri öğrencilere aktarılmıştır. Yaz okulu süresince Tayfun Taner "Geleneksel Türkevi", Orcan Gündüz "Gelibolu Yarışması", İlker Özdel - Özgür Emir "Karabağlar" başlıklı

söyleşileri düzenlenmişlerdir. 24 Temmuz Perşembe günü, Cengiz Bektaş "Kuş Evleri" konulu dialı konferansa katılmıştır.

Yaz okulu süresince yapılan yakın çevre gezilerinde öğrencilere Anadolu'nun tarihsel ve kültürel mirası ile bugünün yaşantısı tanıtılmıştır.

25 Temmuz Cuma günü final jürisi yapılmış, gruplar hazırlamış oldukları çalışmalar (projeleri), sunmuşlar ve değerlendirilmiştir. UMAR tüzüğü gereği 21 günlük yaz okulu çalışmalarını Türkiye'ye öğrenci gönderen ülkelerin üniversitelerince "staj" olarak kabul edilmiştir. Katılan öğrencilere sertifika verilmiştir.

17 Temmuz Perşembe günü yapılan "Eğitim Forumu"nda her ülkenin mimarlık eğitimi sistemi anlatılmış ve ilginç veriler alınmıştır. Türkiye dışında 4 yıllık mimarlık eğitimi veren ülke olmadığı görülmüştür. Ayrıca ülkemizdeki merkezi sınav sistemi diğer ülkelerden katılanlarca anlaşılabilir. Ve yanlış bulunmuştur. Katılan ülkelerde lise başarısına göre özel sınavlarla mimarlık okullarına öğrenci alındığı belirtilmiştir.

Bu yıl YUNANİSTAN'da 20 Ağustos - 10 Eylül '97 tarihleri arasında gerçekleştirilecek Yaz Okulu'na ülkemizden 4 başarılı öğrenci ve 1 öğretim görevlisi katılacaktır. Yaz Okulu'na katılanların tüm masrafları yaz okulunu düzenleyen ülkenin mimarlık kuruluşu (ülkemizde Mimarlar Odası) tarafından karşılanmaktadır.

İzmir'de mimarlık öğrencileri için uluslararası boyutta YAZ OKULU düzenlenmesinin sorum-

luluğu ve organizasyonu Mimarlar Odası İzmir Şubesi, Dokuz Eylül Üniversitesi ve İZFAŞ tarafından üstlenilmiştir.

Yaz Okulunda, hedeflenen farklı ülkelerdeki mimarlık öğrencilerinin ortak bir konu üzerinde birlikte proje üretmeleri, geleceğe yönelik kalıcı dostlukların kurulması, farklı kültürlerin karşılıklı etkileşimi sağlanmıştır.

UMAR üyesi olarak Türkiye Mimarlar Odası adına üstlenilen İzmir 1997 Yaz Okulu organizasyonu, Mimarlar Odası'na çok az bir maliyetle, 22 gün süresince hiç bir olumsuzluğa meydan verilmeyen tamamlanmıştır.

Farklı kültür ve eğitim kurumlarından gelen mimarlık öğrencilerinin Yaz Okulu süresince kaynaşmaları, kültür alışverişinde bulunmaları, aynı konu üzerinde ortak düşünmeye çalışmaları ve sonuçta bir ürün ortaya koymaları Yaz Okulunun en önemli kazanımıdır.

Filistinli bir öğrenci ile İsraili bir öğrencinin mimarlık özelinde ortak çalışma yaparken barış ve dostluk temelini yakalamaları yine bu organizasyonun en çarpıcı pratik sonuçlarından biridir. Burada atılan dostlukların temeli gelecek yıllara belki de yön verecektir.

Ülkemizde uluslararası boyutta ilk kez düzenlenen UMAR Yaz Okulu belediyelerin ve çeşitli firmaların katkı ve ilgileriyle başarı ile tamamlanmıştır. Mimarlar Odası İzmir Şubesi ve Akdeniz Ülkeleri Mimarlık Odaları arasında önemli bir iletişim sağlanmıştır.

Bu organizasyonun gerçekleşmesinde katkı ve ilgisi olan kurum ve kuruluşlara teşekkür ediyor, gelecek yıllarda da benzeri etkinliklerin hayata geçirilmesini ülkemiz mimarlık ortamı açısından önemli buluyoruz.

MİMARLAR ODASI İZMİR ŞUBESİ YÖNETİM KURULU

UMAR

**AKDENİZ MİMARLAR BİRLİĞİ
ULUSLARARASI YAZ OKULU'NA
(İZMİR - TÜRKİYE /
VOLOS - YUNANISTAN)**

DESTEK VEREN KURULUŞLAR

• MİMARLAR ODASI İZMİR ŞUBESİ • MİMARLAR ODASI ADANA ŞUBESİ • MİMARLAR ODASI ANTALYA ŞUBESİ • MİMARLAR ODASI KUŞADASI TEMSİLCİLİĞİ • İZFAŞ • YAPI ENDÜSTRİ MERKEZİ • ÇİMENTAŞ - GAZBETON • KEMAL BALKANLI • OFFICE 1 SUPER STORE • SERBEST MİMARLAR DERNEĞİ • BOR - KOOP • EGE KOOP • DEÜ REKTÖRLÜK • KISKA • SCHINDLER - TÜRKELİ • AYGAZ • AHMET SERT • BORNOVA BELEDİYESİ • BUCA BELEDİYESİ • FOÇA BELEDİYESİ • KARŞIYAKA BELEDİYESİ • SEREFERİHİSAR BELEDİYESİ • URLA BELEDİYESİ • ÇEŞME BELEDİYESİ • DIDİM BELEDİYESİ • TEPE MOBİLYA • ÖMER TATİL KÖYÜ • AKAD PREFABRİK • MÜTEAHHİTLER BİRLİĞİ • KIRCAL İNŞAAT • DOĞA PEN • MENSÖY • İZMER • KIZILKANAT • ATINÇ OTEL • LA SERA İŞLETMELERİ • KOLEKSİYON • SET BETOYA • OLGUN İNŞAAT • BUFER ELEKTRONİK • BOYUT YAYINCILIK • PINAR SÜT • PINAR SU • SEVİLEN ŞARAPLARI • NİL-ER TURİZM • TUBORG • KİPA • COCA COLA • ÇAMLICA • EFES PILSEN

**Profesyoneller ve Mimarlık Öğrencileri için
ULUSLARARASI FIKIR YARIŞMASI**

MİMARLIK ve

"YOKSULLUĞUN YOKEDİLMESİ"

**(ARCHITECTURE and the ERADICATION of
POVERTY)**

1997-2006 yılları, Birleşmiş Milletler tarafından "Yoksulluğun Yok edilmesi Onyılı" olarak ilan edilmiştir. Bu yarışma, Uluslararası Mimarlar Birliği (UIA)'nın bu kapsamda düzenlediği etkinliklerden biri olup yoksulluğun yok edilmesinde mimarların ve mimarlığın rolünün belirlenmesini amaçlamaktadır. Yarışma UIA/UNESCO uluslararası mimarlık ve kent planlama yarışmalarının kuralları içinde çıkarılmış olup dünyadaki tüm mimarlara ve mimarlık öğrencilerine açıktır. Yarışmanın dilleri İngilizce ve Fransızca'dır.

Yarışmacılar, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelerdeki yoksulların yaşam koşullarının iyileştirilmesi için çözüm önerileri geliştireceklerdir. Seçilecek insan yerleşiminin boyutu, yapısı ve yeri yarışmacıya bırakılmıştır. Yarışmaya sunulacak önerilerin ana fikrinin mimarlığın toplumsal misyonunu vurgulaması istenmektedir.

Yarışma iki kategoride gerçekleştirilecektir:

1. Ülkelerinde mesleğini uygulama yetkisine sahip, UIA üyesi mimarlık örgütlerine üye mimarlar,
2. Ülkelerinde UIA üyesi mimarlık örgütlerince tanınan mimarlık okullarına devam eden mimarlık öğrencileri (Öğrenciler yarışmaya okullarının gözetimi altında girebilirler)

YARIŞMA TAKVİMİ:

Kayıt için son gün : 15 Kasım 1997

Projelerin gönderilmesi için son gün: 16 Şubat 1998

Jüri Toplantısı

: Nisan 1998

Jüri toplantısı ve sergi Romanya Mimarlar Birliği'nin sorumluluğunda BÜKREŞ'te, Ödül Töreni ise UIA'nın 50. Kuruluş yılı kutlamaları kapsamında Temmuz 1998'de LOZAN'da yapılacaktır.

JÜRİ:

UIA Büro Üyeleri (Sara Topelson de Grinberg, Jalme Duro Pifarre, Vassilis Sqoutas, Enrico Milone, Salah Zaky Said, Moshe Zarhy, Gunnel Adlercreutz, Donald J.Hacki, Ren Suzuki, Francine Troupillon), Wolf Tochtarmann (Mimar-UNESCO) ve Alexandru Beldman (Romanya Mimarlar Birliği Başkanı - UIA Konsey Üyesi)

TESLİM EDİLECEK DÖKÜMANLAR:

Tüm sunuş tek bir A... (84.1 x 118.9cm) pafta üzerinde yapılacak ve seçilen yerin mevcut durumu ve öneriyi içerecektir. Ayrıca 500 sözcüğü geçmemek üzere yazılı anlatım yapılabilecektir.

ÖDÜLLER:

Büyük Ödül (mimarlar) : 5000 USD

Büyük Ödül (öğrenciler) : 5000 USD

UIA'nın 5 bölgesi için 10'ar onursal mansiyon (toplam 50 mansiyon)

KAYIT ÜCRETİ: Mimarlar : 450 FF, Öğrenciler : 175 FF

BAŞVURU ve BİLGİ:

UIA General Secreteriat

51, rue Raynouard, 75016 Paris, FRANCE

Tel: 33.1. 45 24 36 88, Faks: 33.1.45 24 02 78

8 YILLIK EĞİTİME KATKI

Üçüncü bin yıla girerken ülkemiz temel eğitimi 8 yıldan az olan beş ülkeden biri olmaktan kurtulmaya çalışıyor.

Eğitim, Çağdaş ve Uygur bir Türkiye için en önemli en hassas ve üzerinde dikkatle durulması gereken bir alandır.

Programları ile bilimsel, laik, demokrat, çağdaş insanlar yetiştirmeyi hedefleyen, tüm yurttaşlara parasız ve 8 yıl kesintisiz zorunlu eğitim için şubemizce bir destek kampanyası başlatılmıştır. Sizlerin yapacağı katkılarla, bir derslik, bir okul ya da bir kütüphane gibi ihtiyaç duyulan eksiklerin biri tamamlanacaktır.

Üyelerimizi aşağıda açılmış olan hesap numarasına katkıda bulunmaya çağırıyoruz.

**MİMARLAR ODASI İZMİR ŞUBESİ
AKBANK ALSANCAK ÇARŞI ŞUBESİ
408/DHU/0010772/01-2
8 YILLIK EĞİTİME KATKI HESABI**

Korumacıların 'Amasya Bildirgesi' *

Yurdun dört bir yanından gelen mimarlar, tarihe karşı 'ivedi görevleri' belirlediler...

O k t a y E k i n c i

Geçen 19 Mayıs 1997 günü "Atatürk'ü Anma, Gençlik ve Spor Bayramı" nedeniyle Samsun'daki "İlkadım Anıtı" önünde düzenlenen törene katılanlar arasında yurdun dört bir yanından gelen "mimarlar" da vardı. 17-18 Mayıs günlerinde Amasya'da buluşarak "Tarihsel ve doğal değerlerin korunması" karşısındaki sorumluluklarını tartışan mimarlar, toplantıdan sonra da Samsun'a geçerek laik ve demokratik Türkiye'nin korunması coşkusuna ortak oldular.

Aslında İlkadım Anıtı mimarlar için aynı zamanda ilgi çekici bir mimari tasarım örneği idi. Atatürk ve Anadolu halkı arasındaki "toplumsal dayanışmayı" simgeleyen anıt, 30 yıl önce mimar Seçkin Viter tarafından gerçekleştirilmiş ve 1969'daki açılışından bu yana da 19 Mayıs kutlamalarının merkezi olmuştur.

Ne var ki bu zarif anıtın bir "Gençlik ve Spor Bayramı" ile olan anlam birliğini de simgeleyen "kız ve erkek sporcu figürleri", 12 Eylül darbesini izleyen yıllarda dönemin Devlet Başkanı Orgeneral Kenan Evren tarafından "müstehcen" bulunarak kaldırılmıştı. Önceki yıl Ankara'nın RP'li Belediye

Başkanı Melih Gökçek'in de aynı gerekçeyle kimi heykellere saldırmasından yıllar önce Samsun'da yaşanan bu "benzer davranışın" onarılması ise hala gerçekleşmemişti...

Mimarlar o sabah Atatürk'ün 78 yıl önce Samsun'a çıktığı "iskelenin" ve tarihi nhtımın da "yok olduğunu" fark ettiler. Özellikle 1980'li yıllardaki "betonlaşma hamleleri" sonucunda tarihsel kent dokusunu büyük oranda yitiren Samsun, sadece yağmaya dayalı bu şehircilik anlayışı içerisinde yeşil alanlarını da çoktan tüketmiş, böylece tıkanan kente yeniden açık yaşam alanları yaratılabilmek için de yöneticiler çareyi "denizi doldurmakta" bulmuşlardı.

İşte bu dolgu uygulamaları sırasında da elden çıkan özgün kıyı değerleri arasında hiç kuşkusuz en anlamlıları Atatürk'ün de Anadolu'ya "ilk adımını" attığı tarihi iskeleler ve eski nhtım kuşağıydı. Böylesi bir tarihsel anıyı bile gözden çıkaran sözde "modernleşme" (!) süreci sonunda ise artık Samsunlular Atatürk'ü gerçek yerinde karşılama şansını çoktan yitirmiş durumdalar.

"Koruma Kurulları üzerinde-ki siyasal ve ekonomik çıkar beklentilerine hizmet eden baskı ve müdahale sürecini durdurmak, devletin ve toplumun acil bir görevidir. Buna koşut olarak koruma kurulu kararlarının yayımlanması da artık ertelenemez bir hukuk ve demokrasi kuralı olarak yaşama geçirilmelidir..."

Dayanışma için buluşma...

Değişik illerdeki Mimarlar Odası birimlerinden yönetici ve üyelerin 19 Mayıs sabahı İlkadım Anıtı önündeki törene katılmalarından önce gerçekleştirdikleri 2 günlük "Amasya buluşması", bütün bu "yitirilen değerlerin" artık "son" olabilmesi için sürdürülecek koruma çabalarını bir kez daha tanımlamak bakımından "tarihsel bir anlam" taşıyordu.

Türkiye'nin hemen her köşesinde kültürel ve doğal miras sürekli bir "tehdit" ve "tahribat" altındaydı. Amasya, Muğla, Çanakkale, Fatih (İstanbul) gibi az sayıdaki duyarlı belediyenin dışında yerel yönetimlerin büyük çoğunluğu imar yetkilerini uygarlık değerlerini korumadan yana değil, bu değerleri yok eden imar rantçılarında yana kullanıyorlardı.

Hele Kültür Bakanlığı, özellikle 1996 yılı başlarından bu yana sanki kültürel zenginliklerimizi korumakla değil, bu zenginlikleri yağlamak isteyenlere "önlerini açmak" için görevlendirilmiş bir bakanlık gibi davranıyordu.

İşte böylesi bir ortamda, mimarların ülkeye karşı ulusal sorumluluklarını yeniden değerlendirmek ve yağmaya karşı daha etkin bir "eylem programı" geliştirmek üzere Amasya'da buluşmaları da "yer seçimi" açısından elbette ki bir rastlantı değildi.

Yalıboyu, Hazeranlar Konağı

Kısa adı YABEP olan **"Yalıboyu Evlerini Koruma Projesi"** birkaç yıl içinde **"kent ölçeğini"** yakalamış ve artık Amasya'nın, geniş bir koruma planıyla **"bir bütün olarak"** kimliğini yaşatması ilgili tüm kurumların öncelikli hedefi haline gelmişti... Belediye Başkanı Ahmet Çekin, vali Kemal Nehrozoğlu ve Mimarlar Odası temsilcisi Ali Kamil Yalçın, denebilir ki kentin bugüne dek gele-

"Mimarlar Odası'nın desteğiyle gerçekleşen YABEP (Amasya), ÇEYAP (Çanakkale), İZEYAP (İzmit) gibi olumlu örnekler, korumacılığın ancak bilinçli ve demokratik katılımı başarıya ulaşabileceğini göstermektedir. Bu çabaların yurt düzeyinde yaygınlaştırılması ve eşgüdümünün sağlanması için çalışmalar yoğunlaştırılmalıdır..."

bilen binlerce yıllık uygarlık değerlerini 21. yüzyıla da taşımak üzere Türkiye'nin hasret kaldığı bir güçbirliğini yaşama geçiriyorlardı.

Yurdun diğer bölgelerinde aynı çabaların içinde olan mimarlar, Amasya'daki bu yürek ferahlatıcı süreci hem kucaklamak, hem de destek vermek üzere bir araya geldiklerinde, iki gün süren tartışma ve değerlendirmelerini de bir **"bildirgeyle"** belgelediler.

Aslında yine Amasya, aynı zamanda bir **"bildirge kenti"** sayılırdı. Atatürk'ün Samsun'dan sonra, önce Havza'ya, oradan da Amasya'ya geçerek Ulusal Kurtuluş Savaşımızın ilk önemli bildirgesini **"Amasya Tami-**

mi" olarak Cumhuriyet tarihine armağan etmesi, bu kentin zengin uygarlık kimliğine 20. yüzyılın belki de en güçlü katkısını sağlamıştı. İstanbul'daki işbirlikçi Osmanlı yönetiminin ülkenin bağımsızlığını ve ulusal onuru artık **"koruyamadığını"** Amasya'dan ilan eden Mustafa Kemal, kurtuluş için izlenecek mücadele yolunu da böylece aydınlatmış oluyordu...

Mimarlar da bu tarihsel bildirgeden 78 yıl sonra ve bir 19 Mayıs coşkusunun yaşandığı günlerde, denebilir ki **"aynı tarihsel sorumluluğun"** bu kez kendi meslek alanlarındaki yükümlülüklerini yine bir **"Amasya bildirgesiyle"** belgeleyip kamuoyuna açıkladılar.

Türkiye'nin **"ulusal kimlik değerlerini"** gözden çıkaran rant ekonomisi süreciyle tam bir **"işbirliği"** içinde olanların, bu ülkenin tarih ve doğa zenginliğini **"koruyamadığını"** vurgulayan mimarlar, yeryüzünde **"onurlu bir ulus"** olarak evrensel saygınlığımızı sürdürebilmek için de öncelikle **"kültür mirasımıza"** sahip çıkılması gerektiğini bir kez daha ilan ettiler.

Sorumluluklar ve uyarılar

Mimarlar Odası birimlerinin **"Amasya buluşması"** olarak 17-18 Mayıs 1997 günlerinde düzenledikleri **"Koruma ve Sorumluluklar"** başlıklı seminer, **Samsun, Trabzon, Ordu, Kayseri, İzmir, İstanbul, Antalya, Mersin, Adana, Amasya ve Çanakkale**'den yaklaşık 100 kişilik bir katılımı gerçekleştirdi. Seminerde dile getirilen değerlendirmelerin sonucunda kaleme alınarak ilan edilen **"Amasya bildirgesi"** başlıca 3 maddede halinde özetle şu görüşleri içeriyor:

"1- Bu seminer, kültür ve doğa değerlerinin korunması konusunda devlet adına en üst düzey yetkileri üstlenen Kültür Bakanlığı'nın, bu görevinden hızla uzaklaştığı ve koruma yönündeki hükümet dışı çabaları bile engellemeye çalıştığı bir dönemde yapıyor. Nitekim yine bu seminerin çalışma günlerinde öğrenilen son kaygı verici gelişme de Foça'daki arkeolojik kazıların durdurulmuş olmasıdır..."

Seminer katılımcıları, çağdaş uygarlık ve tarih bilinci açısından kabul edilemez olan bu kararın, Kültür Bakanlığı'nda son zamanlarda hemen tüm geçmiş olumlu birikimleri yok etmeye yönelik bir davranış biçimi ve politika sergileyen, dar bir üst düzey siyasal ve bürokratik yönetici kadrodan kaynaklandığını bilmektedirler. (...) Foça arkeolojik kazılarının yeniden başlatılması, Türkiye için bir onur konusudur ve bunu engelleyenlere karşı devletin gerekli önlemleri alması, er-telenemez bir anayasal görevdir.

2- Amasya'daki YABEP, Çanakkale'deki ÇEYAP, İzmit'teki İZEYAP gibi katılımcı koruma projeleri, Mimarlar Odası'nın ilgili ve demokratik bir meslek kuruluşu olarak ülkedeki koruma süreçlerinde etkin yer almasının ne denli olumlu sonuçlar verdiğini kanıtlayan başarılı örneklerdir. Odanın bu işlevinin ve misyonunun daha da güçlendirilmesi, korumaya karşı olan egemen siyasal çevrelerdeki bu tür çabaları engelleme girişimlerine karşı kamuoyu duyarlılığının yükseltilmesi ivedi görevler arasında yer almaktadır.

3- Seminer katılımcıları, 1995'ten bu yana Kültür Bakanlığı'ndan talep edil-mekte olan 'Koruma Kurulu kararlarının yayımlanması' kuralının bir an önce yaşama geçirilmesinin yaşamsal önemine dikkat çekmektedirler. Bir yandan kurulları siyasal otoritenin kıskacından kurtaracak yeni yasal güvenceler için çalışmaların yoğunlaştırılması gerekirken, öbür yandan kurullardaki karar süreçlerinin açık, demokratik ve denetlenebilir bir ortama kavuşturulması için de kararların yayımlanması yönünde girişimler sürdürülmeli, hatta bu eksikliğin gerekirse başlangıçta Mimarlar Odası birimlerince yerine getirilmesi için de olanaklar zorlanmalıdır."

* Bu yazı 12.6.1997 tarihli Cumhuriyet Gazetesinde yayımlanmıştır.

Kent Suçları

L e v e n t G e d i z l i o ğ l u

Yanılmıyorsam Hürriyet Ege'de idi; şuna benzer bir başlık: "... Yasal değil ama, otoparka da ihtiyaç var..." Aynı sayfalara da, hemşehrilerle yapılan güya "röportaj" ve hemşehrilerimizin bu "röportaj"da dile getirdikleri, "katli otopark önemli bir ihtiyacı karşılayacak..." söylemleri.

Röportaj kelimesini tırnak içersine aldım; çünkü röportaj, o bizim bildiğimiz, gerçeği ortaya çıkarmak için yapılmış nesnel olma çabası değil. Gazeteci -kimse o- karar vermiş, hukuğa, yasaya, itirazlara, bilimsel ve teknik karşı çıkışlara, mahkeme bilirkişi görüşlerine dayalı mahkeme kararlarına rağmen, Karşıyaka Çarşısı'nda inşaatı devam eden katli otopark yapılmalıdır.

Bu yazıyı yazmaya çabalarken, Hürriyet'in, karayobaz bir şeriat heveslisi tarafından kurşunlanmasıyla, sayın Ertuğrul Özkök'ün söylediği onca lafı anımsadım, kulağı çınlasın...

Karşıyaka'da karşı çıkılan şey katli otoparkın yapılması değildir. karşı çıkılan şey, katli otoparkın imar planında öngörülmediği yerde yapılmayıp, yeşil alan üzerinde (hem imar planında yeşil alan, hem de mevcuduyla yeşil bir alan) yapılmasıdır. Konumuzla ilgili gözük müyorsa da, sayın Hürriyet yetkililerinin dikkatine sunuyorum: İstanbul'da, Taksim'de karşı çıkılan şey, cami yapılması değil, caminin Taksim Meydanı'na yapılmasıdır. Taksim Meydanı'na cami değil de Atatürk Kültür Merkezi de yapılmak istense, ona da karşı çıkılacaktır. Karşıyaka'da da, yeşil alanların, bazı kişilerce (bu kişiler ne yazık ki İzmir'imizde belediye başkanı olmuş durum-dalar), üzerine katli otopark, Tansaş, nikah salonu vb. gibi yapılar yapılacak boş alanlar olarak görülmesidir. Karşı çıkılan şey. Yapılan yapı otopark olmasaydı da cami ya da hastane olsaydı, yine karşı çıkılacaktı. Çünkü

yeşil alanlar da, diğer kentsel donanımlar gibi, kentlerin olmazsa olmazdırlar. Bu konu üzerinde çok duruldu ve çok şeyler yazıldı. Benim esas üzerinde durmak istediğim şey, yasadışılık ve yasadışılığın, yasaların uygulanmamasından yakınan bir gazete tarafından meşru görülmesi. Ayrıca da yasadışılığın, yasaları uygulamakla yükümlü olan yetkililerce yapılması.

Aynı durum, Kordon'da dolgu çalışmalarında da söz konusu. Bütün bilim çevrelerinin, teknik meslek odalarının muhalefetine ve en önemlisi, mahkeme kararlarına rağmen, üç gidiş üç geliş altı izli yeni Kordon Yolu için dolgu çalışmaları sürdürülmektedir. (Bu konuyu, başında bulunduğu kurumun "Estetik Kurulu'nda görev yapan bir mimar olarak, sayın Özfatura ile istediği ortamda tartışmaya hazır olduğumu belirtmek isterim.) buradan, devletin en alt kademesinde görev alanından, Cumhurbaşkanı'na kadar bütün yetkililere sormak istiyorum, yasaların ve mahkeme kararlarının uygulanması için ne yapılmalıdır? Bizlere ne önerirsiniz?..

Bu yasadışı faaliyetleri sürdüren, Büyükşehir Belediye Başkanı sayın Burhan Özfatura'dır. Ve bu yasadışılıklar, İzmir Valisi sayın Kutlu Aktaş'ın gözleri önünde cereyan etmektedir. Bu iki makam da, yasaları uygulayıp, gözetmekle yükümlüdür. Bu durumda, "siz sayın Özfatura, Büyükşehir Belediye Başkanlığı'nızı ve siz sayın Kutlu Aktaş, valiliğinizi yerine getiriniz", demek çok sert bir ifade mi olacak? Yazının başlığının "Kent Suçları" olması, biraz da kimi kime şikayet edeceğimi bilemememdeni.

Burada ortaya çıkan iki garip durum var:

Birincisi şu: Meslekleri ve faaliyet alanları tamamen yukarıda andığımız kent planlama ve teknik konular olan meslek odaları, kentimizin -Baro gibi, Tabibler Odası gibi- bir çok

diğer meslek odaları ve sivil toplum örgütleri, değerli üniversite hocaları ve uzmanlardan oluşan mahkeme bilirkişi heyetleri haksız, tek haklı olan bu yasadışı faaliyetleri uygulatanlar...

İkincisi de şu: Hani kentimiz kamuoyuna, eski başkan sayın Yüksel Çakmur ile yeni başkan sayın Burhan Özfatura'nın ilişkileri çatışma ve kavga durumunda diye yansıyor ya. Ne gariptir ki, gerek Karşıyaka Katli Otoparkı inşaatı, gerekse yeni Kordon Yolu dolgusunda söz konusu olan yasadışılığı yüceltmek konusunda, ikisi hemfikirdirler. Dikkatinize sunarım, birisi DYP'li ve dincidir, diğeri de sözüm ona sosyal demokrat...

Biz eğer bir aşiret devleti değilsek...

Eğer ülkemiz bir muz cumhuriyeti niteliğinden uzaksa...

Hukuk ve hukuğun üstünlüğü bizim için önemliyse...

Yasalar karşısında herkesin eşit olduğu söylemi ülkemiz için geçerliyse...

Bilime, mesleğe ve mesleki verilerin sonuçlarına saygılıysak...

Yapılacak tek şey vardır; o da mahkeme kararlarına uygun olarak, Karşıyaka Katli Otopark inşaatını ve Kordon'da dolgu çalışmalarını durdurmak ve mahkeme kararlarına rağmen inşaatın ve dolgu çalışmalarının bu duruma gelmesine neden olanların, sorumlulukları çerçevesinde yasal yaptırıma uğratılmalarıdır. Eğer böyle yapılmazsa, zaten yok olmaya yüz tutmuş yasal sürece güvensizlik, bu alanda da hakim olacaktır. Şu unutulmamalıdır ki, yasalar herkes içindir ve istisnasız herkes bir gün ama bir gün, mutlaka, yasalara yaslanma ihtiyacı duyacaktır ●

Koruma Sürecindeki Aykırılık: ÇEYAP

i s m a i l E r t e n

Mimarlar Odasının bir çok şube yönetici ve üyeleriyle gerçekleştirilen "Koruma ve Sorumluluklar" adlı Amasya Buluşması sırasında İzmir Şube'nin yayını olan ve 97/1 sayısı yeni tamamlanmış EgeMimarlık dergisini Şube Yöneticileri bizlere dağıttılar. Dergi içeriği, ülkemizde koruma konusunda söz sahibi bir çok uzmanın farklı ve aykırı düşüncelerini kapsamaktadır. İzmir Şube Yöneticilerinin çok önemli gördüğüm bu çabasına katkı verebilmek ve tartışmayı sürdürürebilmek için bu yazıyı kaleme alıyorum. Sizlerle paylaşacağım konu, Çanakkale Evleri Yaşatma Projesi (ÇEYAP)'ın farklılıkları, sonuçları ve eksiklikleridir.

Koruma anlayışında farklı ve aykırı bir uygulama olduğunu düşündüğüm Çanakkale Evleri Yaşatma Projesi (ÇEYAP), bir çok aşama içermektedir. ÇEYAP'ın 1994 yılı Eylül'ü ile 1996 yılı Kasım'ı arasında gerçekleştirilen ilk aşaması Çanakkale Koruma Planı'dır. İki yılı aşkın bir süreci kapsayan bu planlama, "yöntem ve sonuçları" itibarıyla ülkemizde yerleşik olan koruma planlamasına denk düşer. Ancak farklı ve aykırı olan, "sorun tespit ve çözümündeki aktörler" ile "hazırlık ve karar aşamalarındaki süreç"tir. Bu duruma karşılaştırmalı olarak değinmek istiyorum.

- Ülkemizde koruma planlaması yapılacak alanları ilgili bölge koruma kurulu ile ilgili belediye veya bayındırlık müdürlüğü tesbit eder. ÇEYAP çalışmasında bu iki kurumun dışında olan ve kendilerini gönüllü ve duyarlı olarak tanımlayan mimar-plancı grubu koruma planlaması alanını tespit edip önerdi. Önerinin kabulü ve tasdiğinde daha da genişleyerek meşrulaşan bu gruba söz hakkı tanındı.

- Plan yapmakla görevlendirilen kurumlar yasanın da tariflediği gibi koruma planını ya kendisi yapar ya da özel bir büroya ihale ederek yaptırır. ÇEYAP Koruma Planı yasal prosedüre uymak amacıyla Çanakkale Belediyesi tarafından yapıldığı görülür. Ancak bütün koruma planı çalışmaları ÇEYAP Tarihi Kent komisyonu ile ÇEYAP Öğrenci Grubu tarafından yürütüldü (üstelik parasal katkı almadan).

- Ülkemizdeki plan yapımcılar hazırlık ve karar aşamalarını kendi dar kadrosu içine hapseder ve verdiği kararların sonuçlarını topluma duyurur. ÇEYAP Koruma Planı çalışmasında üretimi üstlenen komisyon katılıma açık bir yapıda örgütlendi, her aşamada daha da çoğalarak sonuca gelindiğinde 70 kişiye ulaştı. Üretimin her aşaması isteyen herkesin istediği zaman gelip bilgi alabileceği mekan ve süreçlerde gerçekleşti. Bununla da yetinilmeyip bir çok aşamada halk toplantıları düzenlenerek bilgi verildi ve tartışılması istendi.

Kısaca özetlediğimiz bu farklı ve aykırı süreçten aşağıdaki sonuçları elde ettik.

- Öncelikle kentte yaşayanlar kentin oluşumunda söz ve karar sahibi olmalıdır.
- Gerek üretimi gerçekleştirmeyi talep eden duyarlı kesimler ve uzmanlar, gerekse çalışmaların sonuçlarıyla muhatap olacak tüm kentliler çalışmalara bizzat katılmalıdır.
- Tüm çalışmalar açık, şeffaf süreç ve mekanlarda gerçekleşmelidir.
- Kentte var olan sivil toplum örgütleri karar oluşum süreç ve

sonuçlarında aktif rol üstlenmeli, ortaklık anlayışı derinleştirilerek yaşama katılmalıdır.

- Bilgiyi toplamak kadar önemli olan bilginin dağılımına-yayılmına özel çaba harcanmalıdır.

- Duyarlı ve gönüllü kişilerin çıkar ve karşılık beklemeden katılım talep eden emekleri-çabaları bütün çalışmalara mutlaka katılmalıdır.

- Kentsel koruma ve planlama çalışma ortamlarına özellikle yereldeki ve kenti tanıyan öğrenciler katılmalı, eğitime katkı sağlanmalıdır.

- Bu tür çalışma ortamlarında oluşacak iletişim-etkileşim ile koruma bilinci yaygınlaşmalıdır.

- Anlaşılması zor bir tekniğe sahip fiziksel planlama ile özel uzmanlık gerektiren koruma ve planlama bilimi, kentliler tarafından daha anlaşılır kılınmalı, böylece teknik ve bilim sosyalleşmelidir.

- Tüm çalışma süreç ve sonuçlarının daha iyi anlaşılması ve yaygınlaştırılması için, gerek etkinliklerle gerekse yazılı ve görsel dökümanlarla desteklenmelidir.

Yukarıda dile getirdiğimiz sonuçlardan kısmende olsa başarılar elde edildi. Bu başarıların yanısıra genel olarak tesbit ettiğimiz eksiklikler de bulunmaktadır.

- Toplum oluşturulan bireylerin yeterince yurttaşlık veya kentli yurttaşlık bilincine eriştikleri söylenemez. Yurttaşda olması gereken sorumluluk üstlenme, risk alabilme ve karar verebilme becerileri olgunlaşmamıştır.

- Bireylerde gözlenen bu durum kentte varolan sivil toplum örgütü, meslek odası ve diğer yapılan da doğrudan etkilemekte ve aynı konda itmektedir. Ayrıca bu tür örgütlenmeler edilgin ve kronik muhalif konumundan, çözüm üreten ve çözüm pratiğine katılan konumda değildir.

- Gerek bireyler gerekse sivil toplum örgütleri kendi sorunlarının çözümünde aktif rol üstlenen aktörlere dönüşmemekte, çözüm için sadece siyasal iktidarlar muhatap alınmaktadır.

- Farklılıklarımıza rağmen bir arada olabilme ve ortaklaşa üretme kültürümüzün yeterince içselleştirilemediği görülmektedir.

- Evrensel değer ve sorumluluklarla oluşturulan koruma planlaması sonuç kararlarıyla ortaya çıkan farklı mağduriyetlerin dengelenmesi için yeterli somut ve pratik açılımlar elde edilememektedir.

ÇEYAP ve Çanakkale Koruma Planı deneyiminden elde ettiğimiz ve yukarıda kısaca dile getirdiğimiz tespitlerin ana fikri, "katılımcı korumacılık" olarak özetlenebilir. Bir mimar olarak tüm bunlar bana, karar hazırlık ve oluşum süreçlerinde mutlaka muhataplarla birlikte olmak gerektiğini bir kez daha öğretti. Üstelik süreçte yanlış ve hatalar yapmayı göze alarak. Korumacılık alanında böylesi süreçlere daha fazla ihtiyaç olduğuna inanıyorum. Ülkemizde her alanda yaşanan iktidar kavgasının sonuçları olan her şeyi mübah görme anlayışının aşılması ve zararların berterafı, sanırım bu tür farklı ve aykırı süreçlerle mümkün olacaktır ●

Ergun Unaran

Hikmet Gökmen: Çok kısa yaşam öykünüzü anlatabilir misiniz?

Ergun Unaran: 1930 yılında İzmir'de Karşıyaka'da doğdum. İzmir Atatürk Lisesi'ni 1947 yılında bitirdim. 1952 yılında da İTÜ Mimarlık Fakültesi'nden mezun oldum. Bu dönemlerde, Türkiye'de Mimarlık Eğitimi sadece İstanbul'da İstanbul Teknik Üniversitesi ve Güzel Sanatlar Akademisi'nde olanaklıydı. Hatta, daha sonraki yıllarda meslek odalarının kuruluş döneminde ciddi tartışmalara yol açan akademikler, kendilerini mimar sayarlardı. Bizleri de mühendis çıkışı, mimar ünvanı da yanına konmuş kişiler olarak kabul ederlerdi. İ.T.Ü.'de en son açılan bölüm mimarlık bölümüydü. Yanlış söylemeyeyim ama, 1952 yılında ancak 8-9 senelik bir fakülte idi. Halbuki Güzel Sanatlar Akademisi daha eskilere gitmektedir. Mimar veya mimar-mühendis tartışmamız

benimde içinde bulunduğum biçimde bir süreler devam etti. Mimarlık Fakültesi'ni seçmemde baştan konmuş bir tercihim yoktu. Hatta, o zamanlar, üniversitelere giriş lise bitirme notları üzerinden ve istek dizisi ile belli oluyordu. İzmir Atatürk Lisesindeki o yıllardaki öğretim kadrosunun da yönlendirmeleriyle çoğumuz, mühendislik eğitimi tercih ettik. Mimarlık Fakültesi, İ.T.Ü.'nin bölümleri içerisinde bir tanesi olarak ve sanıyorum benim sıralamamda 3. yeri almıştı. O yıl, 60 kişi alıyordu. 60 kişi içinde 53. olarak girdim. Zor ve güçlükle girdim anlaşılır. O zamanlar öğretim kadromuz içerisinde, Paul Bonatz, Kemal Söylemezoğlu, Sabahattin Eyüpoğlu, Prof. Ölsner gibi bina, mimarlık tarihi, sanat tarihi ve şehircilik hocalarımız vardı. Bunların yanında da Emin Onat, Orhan Sefa gibi isimler... Böyle bir kadro ile okuduk.

H.G.: Mezuniyet sonrası yıllarınızı anlatabilir misiniz?

Ergun Unaran

E.U.: 52 yılında mezun olunca, o yıllarda İzmir İmar Planı yapılmaya başlanmıştı; ben de İzmir Belediyesi'ne girdim. Zaten o yıllarda okul bitiren her mimar İzmir'de iki yerde iş bulma şansına sahipti. Ya İzmir Belediyesi yahut da Mimar Fahri Nişli'nin bürosu. Doğrudur bu söylediğim. Pek çok arkadaşımız meslek hayatının başlangıç yıllarını Fahri Nişli'nin bürosunda geçirmiştir. Ben daha önce stajımı da İzmir Belediyesi'nde yaptığım için, İzmir Belediyesi'nde işe başladım. Dolayısıyla benim meslek hayatımla İzmir'in imar planlaması çalışmalarında bir eşzamanlılık söz konusudur. İzmir'in imar planı yarışmayla yapılmıştır. Prof. Kemal Ahmet Aru ve arkadaşları, o zamanki kürsü kadrosu, Gündüz Özdeş, Tekin Aydın ve Emin Canpolat'dan oluşan, 4 kişilik bir ekip. Doğrusu, mimarlık diplomasına sahip bir kişi olarak, mimarlık yapmaktan çok, başlangıçta, özellikle kent planlama olayının içine girmiş oldum. Ve bu, daha sonra, bugüne gelinceye kadar, çeşitli

nedenlerle ve çeşitli aşamalarda, benim plancılığın içerisinde kalma yol açtı. Bir taraftan da mimarlık yaptım. İzmir Belediyesi'nde o tarihte planlama müdürlüğü olmadığı gibi, imar müdürlüğü de yoktu. Fen İşleri Müdürlüğüne bağlı Yapı Şubesi Şefliği vardı. Bu şefliğin alt açılımında da İmar Bürosu vardı. Bende bu büronun bir elemanı olarak çalışmaya başladım. Daha sonraki yıllarda, bütün Türkiye'de olduğu gibi, dünyada da kent planlamasının gittikçe yaygınlaşması sonucunda, bu şube, ayrı bir müdürlük olarak çalışmalarını sürdürdü.

H.G.: Prof. Aru'nun kazandığı yarışmada sizin bir katkınız var mıydı?

E.U.: Hayır, yoktu. O tarihte ben üniversite 4. sınıftaydım. Yarışma 1951'de kazanıldı. İzliyorduk.

Öğrenci-hoca ilişkisi içinde de bir birlikteliğimiz olmadı. Fakat, yeni mezun, kendi öğrencisi ve de İzmirli olduğum için, büroya girmemde bir tereddüt söz konusu olmadı. Aldılar beni, müştereken çalıştık. Mevzuatı zorlayarak, zaman zaman yasaları aşarak imar durumları verdiğimiz oldu. O zamanki imar durumu verişimiz belki son zamanlardaki spekülasyon uygulamaların tersine, gayrimenkul sahiplerinin tasarruf haklarını sınırlayan, "Dur bakalım, bekle. Acele etme. Bir plan yapacağız, o bitsin. 6 kat olmaz" falan gibi tartışmalarla geçirdi. Karşıyaka'da çarşı girişinin köşesinde Yapı Kredi Bankası yapıldı. Oradaki eski banka binası benim ilk verdiğim imar durumuna göre yapılmıştır. O binada, yetkimiz olmadığı halde, cephe çalışması yaptık. Şöyle olsun, böyle olsun di-yerek, ikna yoluyla, iki küçük parsel sahiplerini anlaştrarak.

H.G.: 52'deki imar planından bu yana İzmir'de ne oldu, ne bitti?

E.U.: Şimdi, efendim. Daha sonra da sanıyorum Güngör Kaftancı'ların ikinci olduğu Konak Yarışması yapılmıştır. Orada da jüri raportörlüğü yaptım. O zaman, belediyenin 2-3 senelik mimar idim. Prof. Aru ve kadrosu, bize de okulda verilmiş olan eğitim doğrultusunda bir plan yapmışlardı. Uluslararası bir yarışmaydı. Hem sayısal olarak, hem de düzey olarak iyi bir katılımı sonuçlanmış bir yarışmaydı. Bu arada, her ne kadar proje müellifleri açıkça belli olmamış ise de sanıyorum ki Kemal Ahmet'lerin projesinin ilerlemekte olduğu hissedilmiş; bir Türk projesinin seçilmesi yağlenmiştir. O zamanki kabullere göre, bu planın önemli infrastrüktür kararları, kullanımı kararları büyük ölçüde döne olarak verilmişti. Örneğin, Liman yeri, Alsancak Limanı, Basmane ve Alsancak tren istasyonlarının ye-rine; Çınarlı dolaylarında müşterek bir gar. Karşıyaka demiryolu geçişinin kuzeye alınması, bunların çoğu veri olarak verilmişti. O sıralarda, İstanbul'da Adnan Menderes döneminde yapılmış olan büyük operasyonlar sonucunda, gerektiğinde şehre nasıl müdahale edilebileceği olayı yaşanmamış bir Türkiye'de.

Doğrusu oldukça tutucu, konservatif, yıkımı göze almayan bir planlama olduğu için, mevcut ulaşım ağı özellikle mahalle ölçeğinde dağılan kılcal ulaşım ağları olduğu gibi muhafaza edilmiş idi. Bunun yol açtığı olumsuzluk, daha sonra imar planlarına yükseklik ve gabari olarak yapılan arttırıcı müdahaleler sonucu, alt yapının yetersizliği nedeniyle iyice ortaya çıktı. Özellikle daha sonraki yıllarda şehir içinde 5 kat altında imar hakkı kalmadı. Epeyce bir zamandır, aşağı yukarı 15 senedir, en alçak bina yüksekliği 5 kat. Bunlar, Karşıyaka, Karantina, Göztepe, Alsancak gibi semtlerimizde 7-8 m. genişlikteki sokaklarda güneş görmeyen konut cepheleri sonucunu doğurdu. O yüzden, yani doğrusu, Kemal Ahmet'in planını bugünkü sonuçlara bakarak doğrudan eleştirmek yerine daha sonra plana yapılan müdahaleler yüzünden ne hale geldiğini konuşmakta bence yarar var. Bir de şunu söylemek lazım, müellif yani plan müellifi - uygulayıcı ilişkisi kopmuştur. 3-4 yıl içerisinde, Kemal Ahmet Aru'nun veyahut da onun kadrosunun, danışman olarak, yeni değişikliklerle ilgili izninin alınması bir yana, soru konusu bile edilmediği duruma gelindi. O yüzden, kısaca burada bunu özellikle vurgulamak istiyorum. Biz mimarlar uygulamada çeşitli roller oynayarak İzmir'i bu hale getirdik. Belediye Meclisi üyesi mimarlar, belediye kadrosundaki mimarlar, serbest çalışan mimarlar yap-sat uygulamasının başlaması sonucunda mal sahibi - mimar ilişkisindeki çıkar nedenleri. Topyekün bu hale getirdik İzmir'i. Burada, doğrusu; ciddi, artık sonucu da kolay kolay alınamayacak bir özelleşiri

Merkez Bankası

yapmak gerekir. 1963-64'lü yıllara kadar Türkiye'de şehir plancısı yetiştiren okul yoktu. Dolayısıyla, biz mimarlar aynı zamanda plan yapan kişiler olarak, İller Bankası'ndan ihalelere girer; imar planı alırdık. Ülkenin imar meseleleri bize bırakılmıştı. Zaten dünyada da yeni gelişme halinde olan bir meslek dalı olduğu için, bu konuda mimarlara doğrudan bir suçlama yapmak söz konusu olamaz; Plancı yoktu da ondan oldu denemez. Önce ODTÜ, daha sonra diğer üniversitelerimizin bölümlerinden plancılar mezun olmaya başladı da durum değişti mi? Değil, ama, o zaman bize diplomayla verildiği kuşkuyla yetkileri de kullanan kişilerdik.

H.G.: İzmir'in bu hale gelmesinde tek suçlu yok. İzmir için daha başka neler yapılabilirdi? Kordonyolu hakkında neler düşünüyorsunuz? Yanlıklar hep görülüyor, herkes farkında, ama hala da bazıları devam ediyor. Siz bir İzmir'li olarak bu konuda neler düşünüyorsunuz?

E.U.: İzmir'in bu anlattığım 40-45 senelik imar hareketleri içerisinde her döneminde bir belediye başkanı vardı. Belediye başkanlarının kişiliğinde parti, özellikle çok partili seçim uygulamaları sonucunda, doğrudan doğruya gayrimenkul üzerinden bir takım çıkar vaatleri hep gündemde oldu. Arttıracağız, genişleteceğiz, yan bahçeleri küçülteceğiz; yahut da şurasını ticaret alanı yapacağız gibi. İnciraltı bölgesinin artık son noktalara kadar korunabilen kısımları bile yakında herhalde imara açılacak. Buna benzer olaylar hep yaşadık. Bunlar hep belediye başkanlarının kişiliğinde. Siyasi partilerle birlikte, belediye meclisine giren sadece mimarların değil, gayrimenkul sahiplerinin de etkisiyle bunlara yol açıldı... İhan Tekeli'nin

çalışmalarında vardır. Pekte bilinmeyen birşey de değil. Belediye meclislerini, şehirdeki taşınmaz mal sahipleri, esnaf kontrol ediyor. Dolayısıyla bütün imar kararları da onlara bağlı imar komisyonlarından geçerek çıkıyor, belediye meclislerinden. O yüzden bu sistem böyle bir çıkar ilişkisi içerisinde yürüyüp gitmiştir. Şimdi özel sorunuza gelelim. Ben bunu çeşitli vesilelerle tartışma zeminine getirdim. Karayolunun şehir içi geçişi olayına kent insanının yaşamını zora sokacak şekilde yaklaşmak son derece yanlıştır. Fazla bilirkişi gibi konuşmayayım ama, dünyada da insanlara bu kadar kolaylık sağlanmıyor. Paris'ten arabanızla dışarı çıkmak sürücü için işkencedir, kolay kolay çıkamazsınız. Mustafa Kemal Bulvarı'nda yanlıştır. Ankara'da, Ankara'nın şehiriçi köprülülük kavşakları da tam bir yüz karasıdır. Neyse, biz İzmir'in dışına çıkmayalım. Şaraphane civarındaki bütün kavşaklar, insanı yok sayan yaklaşımlar; yani neresinden geçeceğinizi bilemediğiniz, ağır beton trafik ağının içerisinde bir insan durumuna düşünüyorsunuz. Yani, bu yanlış. İzmir'de bu yaşandı, yaşanıyor, galiba giderek de artıyor. Hatay Caddesi, İzmir'in Konak - Güzelyalı istikametindeki kıyıdaki tek yola bir alternatif yol olarak şehre kazandırmıştır. Doğrudur; Kemal Ahmet'in planında vardır. O zamanki yaklaşımlarla biz dalga geçerdik. 24.5 m. genişliğinde bir yola ne lazım var. Halbuki, şehrin iç yolu olarak gerekli bir yol olduğu 10-15 yıl içinde ortaya çıktı. Biraz önce söylemeyi atlamışım. Ülkemizdeki imar planlarındaki bütün nüfus projeksiyonları yanlışlarla geçmiştir; 50'li yıllardan bu yana. Kentleşmenin hız kazanmaya başladığı dönemlerde, artık tamamen saçma diyebileceğimiz, 50 yıllık uzun bir perspektif

Bursa Hastanesi

içerisinde Türkiye'nin nüfus artışı %2.5-3 civarında olduğu dönemlerde şehirlerde de %3-3.5 gibi artış kabulleri ile yapıldı. Pek çok şehrimiz, bu arada İzmir, Ankara, öte yandan İstanbul oldum olası planını bir türlü yapamamış bir kentimizdir. Bu kentlerimiz hep tasarlanandan hızlı büyümüş. Kentleşmenin sonucu, plan gelişiminin gerisinde kaldıkça, plan dışı uygulamalar öne geçti. İzmir'in imar planında, mevcut kadastral yapısına da müdahale edilmediği. İzmir'in mevcut parsel yapısını, özellikle eski dokusunu aynen korumuş olmaksızın kaynaklanan olumsuz sonuçlanan şeyler var. Yönetmeliğe bırakmış herşeyi, yani parselin, geometrisi, topoğrafyası ne olursa olsun, parselin şehre göre; görelî konumu ne olursa olsun. İşte sokak genişliği şu kadarsa yükseklik bu kadar olacak gibi.

H.G.: Bizde bunlar her dönem, her yıl 4-5 yıl da bir değişiyor.

E.U.: Ankara'da 50-60 yıl içerisinde aynı topraklar üzerinde üçüncü Ankara kuruyor. Sıhhiye civarında iki katlı yapılaşmalar vardı. İlk önce onlar aşağıya doğru bodrum katı, yukarıya doğru çatı katları. Ondan sonra 5 katlı yapılaşmalar başladı. Arkasından 9-10 kat. Aynı arazi üzerinde bir-den bire, sürekli değişim yaşandı. İzmir'de de öyle oldu. Ankara'da daha hızlı oldu. Çünkü Ankara daha hızlı büyüdü. Bunu yaşadık. Oysa, Ankara için yapılan plan teknik açıdan öyle mükemmel bir plan imiş ki, parsel bazında imar durumları hazır olarak dosyalarında duruyordu. Yer sahibi müracaat etsin, etmesin. Başvurduğunuz zaman hemen çıkartıyorlar, alın size imar

durumu. Parselasyon o ayrıntıda yapılmış, harita işleri yaptırılmış, imar parselleri belli. Bütün gelişme bölgeleri planlıydı. Ankara'nın böyle bir şansı olmuş. İstanbul'da hiç olmadı. İzmir'de de yer yer oldu. Şu anda bizim yaşadığımız bölge, Bostanlı bölgesi, iyi bir yerleşme bölgesi. Standartları yüksek bir bölge. Ne olurdu böyle şeyler yapılırdı. Neden yapamadık. Otoparkı var, yolu var, açık alanı var. Biz bir proje yaptık. Yalı Mahallesi projesi. Konuşuluyor. En son 15-20 gün içinde gene gazetelerde yer aldı. Atakent ve Mavişehir'in hemen arkasındaki gecekondu bölgelerinin bir şekilde tasviye edilmesi konusunda Emlak Kredi Bankası, belediyelerle protokollere bağlanmışlar ve sonuçlandıramadılar, bir türlü sonuçlanmıyor. Çünkü, o insanlara buldukları yerlerde 4 katlı bina vaadedilmiş. Özal zamanına denk geliyor bu. Yani, her yerde gecekondu 4 kat. Adı mevzuatta en çok 4 kat ama, Türkiye'de en çok denilen şey en az anlamına geldiği için, insanların beklentileri 4 katlık bir hak. Halbuki çözüm, onları başka bir yerde yeni yapılarını üretip oraya geçirmekte yatıyor. Bununla ilgili, İzmir'in ilçe belediyeleri bir inşaat şirketi kurdular. Danışmanlık ilişkisi içerisinde Yalı Mahallesi için bir proje yaptık Bizimki başka yere nakil değildi. Yerinde yeni planlarla ile üretilecek yapıların bir bölümünü onlara vermek. Orada oturanlar için. Çünkü gitmiyorlar. Çiğli'ye git diyorsun, gitmiyorlar. Peki entegrasyon? Ama kent böyle. Varlıklı ile varlıksız, biri öbürünün zıttıdır diye def edemezsiniz. Kendisi ayırdığı zaman ayırıyor. O yüzden ne oluyor. Şimdi orada Atakent'in veya Mavişehir'in rant olarak sağlamış olduğu, getirmiş olduğu fırsat, buralarını

prestij bölgelerine dönüştürüyor. Arkalarında ise; sıradan apartmanlar...

H.G.: Türkiye'deki mimarlık hareketleri, akımların bize yansımaları yönünde bir değerlendirme yapabilir misiniz? Türkiye'deki mimarlık ortamını nasıl buluyorsunuz?

E.U.: Şimdi, ben doğrusu, yetiştiğimiz hocalarında vermiş olduğu eğitim doğrultusunda oldukça rasyonalist, tutarlı, kendi içinde o zamanki kabullerimize göre de ekonomiyi gözetken bir plancılık, mimarlık dönemi yaşadık. O sıralarda dünyada giydirme cepheler veyahut da modüler bölünmelerle düzenlenmiş planlamalar, 140'lık - 1.70'lik en küçük modüllerin tekrarıyla yapılan planlamalar, bizde de hemen etkisini gösterdi. Hocalarımız, özellikle Paul Bonatz, sınıfta, elinde desimetresiyile, pergeliyle dolaşırdı. Küçük sürgülü hesap makinesiyle, bu arada altın oran gibi, enin boyuna oranı nasıl düşmüş; öyle yetiştik. 1930'lu yıllardan sonra Kübizmin, Türkiye'de çok güzel örnekleri var. Biz rasyonal diyebileceğimiz yaklaşımla yetiştik. Bu konuda ben hem çok fazla konuşma yetkisine sahip değilim; hem de çok yakından izlemedim ama; son zamana hemen geliyorum. Şu sıralardaki post-modernizm denilebilecek akıma doğrusu açıktan itiraz etmeyi, kendimce haklı görmüyorum. Hatta doğrusu gıptayla seyredip, helal olsun dediğim uygulamalar da oluyor. Yani şöyle; her sanat dalında - mimarlık-sanat meselesini tartışma bir yana - bu tür uygulamalarda verilen 50-100 üründen bir veya iki tanesi kalıcı bir mükemmelliğe sahiptir. O zaten yeterlidir. Her ürünün iyi olması da beklenemez. Dolayısıyla, bu nedir diye eleştiriye girme konusunda doğrusu kendimi haklı görmüyorum. İzmir'de biraz gecikerek başladı. Tek tek bina olarak söylemem zor belki ama. Ankara'da daha önce başladı. Ankara, 50'li yıllardan sonra, yapılarıyla görünen bir şehir olmaya başladı, Ulus tarafını göz ardı edersek. Zaten ne var ne yok orada ortada. Her çağın örnekleri Ankara'da var. Bizim bir zamanlar rasyonal dediklerimizin yanlış olduğu; esas rasyonelin şimdi rasyonal kabul edilmesi gerektiği meseleleri; eskiye tepki, eskiyi arayış gibi şeyler; sonunda belki daha bir rafine olarak, ileriye doğru gidecek; daha doğrusu yeni yeni akımlarla birbirini takip edecek, geliştirecektir. İyi bir örnek olarak söylüyorum, Ankara'da, Kavaklıdere'de Tunalı Hilmi Caddesi, son 10-15 yıl içerisinde hemen hemen yenilenmiştir. Yapılarıyla, güzel bir cadde oldu. Bu nasıl yorumlanır bilemiyorum ama; mal sahiplerinin mimarlara bu kadar açık bono vermesi doğrusu beni şaşırtıyor. Yani, bir nevi açık bono olarak yapılabılır gibi geliyor bana o binalar. Ne yaparsan yap, nasıl yaparsan yap, kabulümdür gibi. Verilen ürünün sanat değerini tartışabilecek düzeyde olmadığını

sandığım işverenler; mimarlarını seçtikten sonra, büyük ölçüde -bana öyle geliyor- tamam demişler. Harcamalarda da kabul edilebilecek sınırların da aşıldığını görürüz. İtirazım yok. Tam tersine bu yaşamalıydı ve yaşanmaktadır.

H.G.: 1952 yılında İzmir Belediyesi'nde işe başladınız. Belediyecilik hayatı ne kadar sürdü? Özel çalışma ne zaman başladı?

E.U.: İzmir Belediyesi mensubu olarak belediyeciliğim kısadır. 52'den 57'ye kadar beş sene ki bunun 1,5 senesi de askerlik. 57'den sonra serbest mimarlık yapmaya başladık. O sırada İzmir'de mimar sayısı azdı. Bir süre sonra kentleşmenin hızlanması, yani yap-satçılığın bizim mesleğin uygulanmasında vazgeçilmez bir koşul haline gelmesi gibi bir dönem yaşandı. Yani mimari bürolara imar durumuyla gelip, kaynağı cebinde projelerini yaptırmak isteyen insanlar değil; benim böyle bir yerim var; bana ne verisin; kaç tane daire verisin, kaç dükkan verisin diye gelmeye başladı işverenler. Bu da ister istemez pek çok büroyu bu şekilde çalışmaya yöneltti. Bu iş benim yapabileceğim bir şey değilmiş. Yani ticaret hayatı... Gerçi yaptım, yapmadım değil; epeyce bina yaptık. Bunun yanında benim odacılığım vardır. Görevlerim ve çalışmalarım Mimarlar Odası tarihinde önemli bir yer tutar. Kamu kuruluşlarında çeşitli şekillerde kabul ettiğim görevlerim vardır, danışma ağırlıklı. İmar-İskan Bakanlığında ve Köy İşleri Bakanlığında iki defa, iki ayrı dönem. İkisinde Ecevit hükümetleri zamanındadır. İzmir Belediyesi'nde İzmir'in bir toplu konut projesi uygulamasında danışmanlık yaptım. Daha sonra, Ankara Belediyesi öncülüğünde başlatılan Batıkent Projesi uygulamasında ve Türkiye'deki benzeri projelerde uzunca bir süre 1981'den 93'e kadar çalıştım. İzmir'de 1980 sonrası tayinle gelmiş vali muavini - belediye başkan döneminde Egekent projesinin uygulamasında çalıştım. Son 15-20 yılım toplu konut projelerinin içinde geçmiştir.

H.G.: Kuruluşundan bu yana Mimarlar Odasında çeşitli rollerde ve görevlerde bulundunuz. Bize bunları anlatabilir misiniz?

E.U.: 1954 yılında Mimarlar Odası kuruldu. Ben de 1952 yılında mimar oldum. Kuruluşu ile birlikte ben kendimi odanın içinde buldum. İzmir Şubesi kurucu yönetim kurulu üyesi olarak. 5 kişiydik o zaman, herhaldé, aramızda bir de genç bulunsun düşünceyle, ben de yönetim kurulunda yer aldım. Şimdi hepsinin ismini saymam mümkün değil ama; Fahri Nişli, Faruk San, Rıza Aşkan (vefat etti), Harbi Hotan, Ferruh Akarcalı, Münir Ansan, Akif Kınay, İzmir'li mimarlarla birlikte, 1971'e kadar 17 sene kesintisiz odada aktif rol almam devam etti. Bir süre İzmir'de şube sekreterliği görevi

yaptım. Birkaç sene sonra da Ankara'da Merkez Yönetim Kurulu'nda ve Oda Genel Sekreterliği görevinde bulundum. Şimdi burada şunu söyleyeyim: Ben, hayatımda hep ikinci adamlığa oynadım. Hep oda sekreteri oldum, yani işin hamallığını aldım üstüme, öyle demek lazım. Başkaları başkan oldu, ben sekreterlik yaptım. Özellikle 68'li yılların Türkiye'deki olayları içerisinde ben odada görevliydim. 1971'e kadar genel sekreterdim ve olayları birlikte yaşadık. Odadan ayrılmam 1971'dir. İleri bir yaşta değildi. Ben ayrılacağım diyorum, bırakmıyorlar. "Sensiz olmaz ağabey!" Bensiz olmazsa bu işte bir yanlış var. O sıralarda odayı kontrol eden çeşitli sol kesimlerin, düşüncelerin, birbirleriyle tam bir çoğunluğu sağlayıcı mutabakata varamaları sonucunda; aman Ergun ağabey bulunsun, o zaman toparlanırsınız. Ben de aynı düşünceleri, belli çizgilerdeki farklılıklara rağmen paylaşarak odada görev yapıyordum. Siyasi hayatımda da iki defa partiye girdim. Önce CHP'ye girdim, ondan sonra da TIP'e girdim. 71 yılından sonra TIP kapatıldı. Bir daha da başka partiye girmedim. Her 40-50 kişilik grup, yönetimi ele geçirme sevdalısı olmaya başlayınca, odada mimarlıktan başka şeyler yapılmaya başlandı, Neyse daha sonra bunları atlattık. Şöyle veya böyle tekrar belli bir sağduyu geldi. Odacılığımın yanında, benim bir taraftan kamu kuruluşlarında danışmanlıklarım ve toplu konut projelerine bulaşmam vardır. Her biri Türkiye'de çeşitli kez tartışılmış olmakla birlikte, "Peki bu toplu konut uygulamaları iyi mi oldu?" sorusunun cevabını "evet, iyi oldu" diye veremiyorum. ODTÜ'de bir iki toplantıda, seminerde sorulara muhattap oldum. Akılcıca cevapladım. Peki neden bu kadar büyük proje, O sıralar Ankara Batıkent 50-55.000 konut; İzmir Yeni Yerleşmeler 30.000 konut; İzmir Egekent 10.000 konut. Neden bu kadar büyük proje sorusunu bir akademisyen rahatça ve haklı olarak sorabiliyor. Dünyada 800-1000 konutluk projeler büyük sayılıyor... O sıralarda elime yeni geçmiş bir belge; 2020 yılında dünya kentlerinin nüfusu ne olacak diye bir kestirim. Bakıyorsunuz, Avrupa kentleri büyümüyor, küçülüyor. Bizimkiler ise hala; kentine göre %4-5'lik bir hızla büyümeye devam ediyor. O zaman bizim rakamlarımız büyük, bunu kabullenmek zorundayız. Bir çırpıda, bir senede 15-20 bin konutu İzmir'de yapabiliyor duruma gelmiş olmak lazım. Peki öyleyse böyle projeler mi yapılırdı? Orada da, iyi örnekleri tartışma zeminine getirebilmek lazım. Bu yapılamadı Türkiye'de. Bunun bir nedeni; içinde bulunduğum çalışma gruplarında yaşadım; ama engelleyici rol oynamadım. Ben çok genç, yeni mezun olmuş, 2-3 senelik arkadaşlarla bu uygulamaları yürüttüm. İşveren belediyeler seçimle gelmiş; zamana karşı yarışan, bir

an önce ver, ben 3 yıl içinde bitireceğim diyor. Belediyeci, mimarlık ve plancılığın önemi işte burada ortaya çıkıyor. Zamana karşı yarışan bir belediye başkanı ile birlikte çalışmak zor iş. Yeni seçilen belediye başkanı, belediyedeki kadroları dirseğiyle bir kenara itip, kendi kadrosunu kurmaya çalışıyor. Bunlarda hep kendi yakın çevresinde, onunla birlikte dolaşanlar ve onların arkadaşları. Bu yüzden yapılan projeyi alıp, temel atmaya gidiyorlar. Yani, bir inceleme - değerlendirme süzgeci olmayan projeler yapıldı. Bu projelerle belki sayısal rakamlara ulaşılabilmektedir. Ancak, kaliteyi tutturabilmek önemli... Şu sözü sevmiyorum: "Her yıl 300 bin konut açığımız var." Her yıl 300 bin konut açığımız varsa, 1,5 milyon kişinin sokakta yatması lazım, konut yapılıyor. Ruhsatlı olmayan her konutun açık olarak görüldüğü bir kabul. Sayısal hedeflere toplu konut uygulamaları aracılığıyla belli ölçülerde ulaşılmıştır. Peki bu nasıl oldu? Şimdi, nasıl olduğunu tartışma zamanı gelmiştir, geçmektedir... Toplu konut uygulamalarını sapırtıcı, çok önemli bir şey de; imar planı yapım süreciyle toplu konut alanlarının belirlenme süreçleri birbirleriyle çakışmıyor; mevzuatımızda da çakışmıyor. Yani toplu konut alanı olarak belirlenmiş olmasına gerek yok. Hem bir taraftan ileriye yönelik, belli projeksiyonlarla, tahminlerle bir kent planı yapıyorsunuz hem de diyorsunuz ki ben burada değil, ama şurada şimdi 10.000 konut yapacağım. bunu engelleyen bir şey yok bizim mevzuatımızda. Bu böyle gitti, böyle uygulandı. Gerekli gereksiz, hatta bazen amacının dışına çıkarak. Bodrum'da toplu konut uygulaması yapılmıştır, bunlar 2. konut uygulamasıdır. Kuşadası'nın nüfusuna bakıyorsunuz, 12.000. Kaç konutluk uygulama? 3000. Yahu, burada hiç mi ev sahibi yok, hepiniz kirada mı oturuyorsunuz? 12.000 yerleşik nüfus, 3.000 yeni konut. Bunlar yaşandı.

Bir de benim ODTÜ Şehircilik Bölümü'nde iki sene öğretim üyeliğim var. İlhan Tekeli ve çevresiyle ilişkilerim oldu. Birlikte epey planlama işlerine girdik. Plancı İlhan Tekeli inşaat mühendisi çıkışlı. Bitmek, tükenmek bilmeyen bir enerjisi var. Bir konu üzerinde bir süre çalıştı mı; yanlış söylemek istemem ama, Türkiye'de o işi iyi bilen insanların

arasına giriveriyor. Köy İşleri Bakanlığında müsteşar yardımcısıydım. Ecevit hükümeti dönemidir. Ondan sonra o hükümet sona erdi. Ben partizan bir kişi değildim, ama benim parti ile ilişkimi bilirlerdi. Normal olarak kızağa alındık. O sırada İhan Tekeli bana "Gel" dedi. Konferansçı olarak ders ver. Olur mu olmaz mı, bakanlık izin verir mi? Bu sırada bakanlık müşaviri oldum, 1-2 sene daha bakanlık müşavirliği yaparsam emeklilik hakkı kazanacağım. Benimle de oynamıyorlar, hem itibarımla oynamıyorlar, hem de başka yerlere sürmek gibi bir şey yapmıyorlar. Ankara'dayım. O yüzden iki sene ODTÜ şehir planlama bölümünde ders verdim, stüdyoya girdim. Meslek hayatımın belki de en keyifli dönemidir, müthiş zevk aldığım bir dönemdir. Türkiye'de 70 tane öğrencim var. Bir sene 4-5, bir sene 6 hoca stüdyoya girdik. Bunların içinde Ekmel Derya, ODTÜ'nün eskilerindendir. Yiğit Gülöksüz, Erhan Acar, çok tatlı bir insan. Başkan Günay. Stüdyoda, hepimiz bir rol oynuyorduk. Ben belediyeçi gerçekçi; Erhan Acar ütopya; Yiğit, daha bir didikleyici. Keyifli bir dönemdi. O çocuklar mezun oldukları zaman belediyelere girdiler. Sene 81-82, gene Türkiye'de birşeyler olmuş. Belediyelerde seçimle gelen belediye başkanları atılmış yerlerine başkaları gelmiş. Bu plancı kişilere hem kolaylık gösterildi, hem de ciddi ağır görevler verildi. Orada gençliğin enerjisini ve heyecanını kesik kesik kabul etmek gerekir. Ama sadece bununla kent planlamasını götürmenin mümkün olmayacağını da. Kırkbeş yıllık meslek hayatımda benim kamuda geçen hizmetin 10.5 yıldır, askerlik dahil.

H.G.: Çeşitli yarışmalara katıldınız, ödüller aldınız. Ayrıca jüri üyeliklerinde bulundunuz. Sizin için yarışmalar ve yarışma ortamı ne ifade etmektedir?

E.U.: Benim hayatımda yarışmacılık ve yarışma ortamı ayrı bir konu. Eskiden oda genel kurulları 4 gün kesintisiz olurdu. Hem de sabahın 10'undan gecenin 3'üne kadar. Genel kurul gündeminin en önemli maddelerinden birisi de her zaman yarışmalardı. Ya ücret yönetmelikleri, ya ihtisas ayrımları, ya yarışmalar. Dolayısıyla yarışmalar olayının içinde ben sadece yarışmacı, jüri üyesi olarak değil, aynı zamanda Türkiye'deki yarışma ortamının oluşturulmasında yetkili görevler aldım. 1950 yılında 3. sınıf öğrencisi İken Doğan Tekeli ile birlikte hazırladığımız Merkez Bankası İzmir Şubesi Binası yarışmasını kazandık. 3. sınıf öğrencisi. 5000 lira birinci ödül. Tabii, imza yetkimiz yok. O sırada usul haline gelmişti. Böyle çizmeyi aşip da yarışmaya girmeye niyetlenenler, bir yetkili imza bulmak zorundaydılar. Genellikle de üniversiteden asistanlar bu imzayı atarlardı. İTÜ'nün hocalarından Orhan Bolak vardı. "Hocam imzalarınız" dedik, "Olur imzalarım; beraber yapalım" dedi. Yüzümüzü

kızartarak, hocam proje hazır. Ama herşeye rağmen bir birliktelik oldu. Yarışmayı kazandık. 5.000 lira o zaman için, üçüncü sınıf öğrencisi için büyük paraydı. 90 kusur projenin katılımıyla bu sonuç alınmıştı. Tabii, bu bizim çok iyi mimar olduğumuzdan değil, öyle bir iddia ile konuşmuyorum. Öğrenciyken, kazanmış olmanın verdiği belki de büyüklük. Bu keyif, yarışmacılığı sürdürmemize yol açtı. Kısa bir dönem Doğan Tekeli ile birlikte, daha sonra da Güngör Kaftancı'yla birlikte. Doğan Tekeli meslek hayatını İstanbul'da başlattı. Güngör ise İzmir'de başlattı. İzmir'de yarışmalara girdik. Bunlardan bazıları S.S.K. Bursa Hastanesi, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin Fuar Pavyonu, TOBB Pavyonu yiktılar; yerine şimdi tartışma konusu başka bir bina yapıldı. Girişte heykeli Turgut Pura'nın bir çalışması vardı. O zamanlar yapılarda bu tür sanat üretimlerine, plastiklere yer verme alışkanlığı yoktu. Eskişehir'de yine bir hastane yarışması. Yegan Berktaş ile ikinci ödül. Çeşitli ikinci, üçüncü dereceler ve jüri üyelikleri. En son, yakın zamanda İzmir'de diğer bir tartışma konusu olan Fuar-Kültürpark yarışmasında jüri üyeliği yaptım. Onunda hesabını verinceye kadar akla kararı seçtik. Biz orada belediyeyi söylediğini yapacak bir kurum olarak kabul ettik, jüri olarak. Ben böyle yapacağım onun için bir yarışma açıyorum diyen bir belediye ve belediyenin Mimarlar Odası'ndan jüri isteği. Sonuçta jüriye seçilmiş kişilerdik. Bundan sonra odamız, hayır bu yarışma olmaz, olmaz diyerek görüşünü de değiştirdi. Biraz yönetim değişikliğinin orada etkisi oldu. Ama doğrusu, Türkiye'deki hemen bütün yarışma tarihi içinde bulunmuş bir insan olarak, çok zor durumlarda kaldım. Adeta, odaya karşı jüri üyeliğini ve jüriyi -çünkü jüri başkanıydım- savunan bir kişi durumuna düştüm. Tartışmayı kesemiyorum, kusura bakmayın. Kültürpark'ın yeri burası mıdır? Tartışmasına getirildi iş. Olurdu olmazdı. İzmir'de Kültürpark'ın Fuar'ın ticari amacının dışında başka işlevleri de var. İzmir şehri halkının, hafta Ege halkının rekreasyon alanı olarak, eğlence alanı olarak işlevleri var. Direndim. Haysiyet Divanı'na verilme tehdidiyle de karşı karşıya geldik. Tehdit değil, verilme girişiminde bulunuldu. Bir karşı yazım, bir neyi savunma yazısından sonra oda merkezi sağduyuya geldi. Siz meslek odası olarak jüriyi seçiyorsunuz; ondan sonra diyorsunuz ki çekilin. Bakın çok net söylüyorum: Jüri üyesi delege değildir, temsilci değildir. Jüri bilirkişidir. Jüriyi belirledikten sonra, ben seni çektim diyemezsiniz. Ben, toplantıda bunu söylemek durumunda kaldım, Ali Dönmez'e. Biz sizi azlettik diyor panelde. Ben de dedimki siz bizi azledemezsiniz. İş işten geçti. Seçtikten sonra azledemezsin. Bu da böyle bir hikaye,

H.G.: Bundan sonra ne yapmayı düşünüyorsunuz?

E.U.: Şimdi yapsam iyi olur diyebileceğim iki şey var. Ama galiba yapmayacağım. Sizlerin ve diğer üniversite mensubu araştırmacı arkadaşların İzmir'le ilgili çalışmaları gibi. 1952 yılından bu yana İzmir'de planlama, kentle ilgili ne oldu, ne bitti bilen bir kişiyim. İçinde yaşayarak bilen, rolü olan. İkincisi ise meslek odamızın kurulduğundan bu yana ne olduğunu, ne bittiğini bilen bir kişiyim. Böyle iki özelliğim var. Bunu yazsana...

H.G.: Lütfen yazın.

E.U.: Bilemiyorum. yapmaya karar veremeyen korkuyorum. Benim huyum; niyetlendiğim işi yaptım, yapmaya çalıştım. Yeterince de yapabildiğimi sanıyorum. Sonra, ben yazı da yazan bir insanım. Kısmen tebliğ denmese bile, belge niteliği olabilecek çeşitli seminerlerde, toplantılarda, panellerde şurada burda bulundum.

H.G.:Toplu konut uygulamalarında belirgin noktalarda çalışmışsınız. Şu anki uygulamalar için neler söyleyebilirsiniz?

E.U.: Doğrusu kent parçası ölçeğinde diyebileceğimiz büyüklüklere ulaşan uygulamalarda, zaten bir kere toplu konut adı yanıtıcı oluyor. Tüm sosyal ve teknik alt yapısıyla birlikte, bir kent parçası oluşturuyorsunuz. Dolayısıyla, kent parçası ölçeği boyutlarına ulaşıyorsa, bu diyelim ki 5000 nüfus, 1000 konuttan başlıyor olabilir böyle bir büyüklük. Sadece konut olayı diye yaklaşmamak lazım. Bütün sosyal ve teknik alt yapısıyla ve kentle bütünlüğünün sağlanmasıyla. Toplu konut projelerini böyle yapmak, yönetmek, uygulamak lazım. Projelerdeki yapıların mimarisinin tartışılması ayrı bir boyuttur. Bence önemli olan, kent planlaması içerisindeki toplu konut uygulamasının değerlendirilmesi meselesi. Eğer belediyeleri imar planı yapmaya zorluyorsanız ve bu imar planına uygun kent gelişimi bekliyorsanız. Bu yapılmıyor. Yapılmadığı gibi, işin ilginç tarafı; hiç kimse, üniversiteler de dahil, yüksek sesle bunun böyle olmayacağını söylemiyorlar, yahut da ben duymuyorum... Kastamonu, belediye başkanı seçilmiş. 10.000 konut, 40-45 bin nüfus, teklif ediyor. Bunlar hep Ankara ve Karayalçın bağlantılı. Kastamonu'nun nüfusu kaç? Diyelim ki 35.000. Peki, bu konutları ne yapacaksınız? İmar planının dışında. Bu plan ne zaman yapılmış? 4 sene önce. Yapma başkan! Proje kafasında. Asil bir düşünce: Kastamonu göç veriyor; Kastamonu'dan dışarı kaçmışları geri getireceğim. Eh insaf, ama ne yazık ki böyle gitti. Hala da bu konuda belli bir düzeltme girişimi yok. Tam tersine başka şeylerle, gecekondularla da işin içine katarak imar-islak planları ile birlikte çıkılmaz bir hale getiriyorlar. Bence, bir önemli tarafı da konut kullanıcılarına ilişkin;

toplulu konutta devre içi olması gereken şey, konut sahiplerinin proje ile birlikte belirlenmesidir. Yani, bu uygulamalar içerisinde, yapı kooperatifi; ama gerçekten konut edinmeyi amaçlayan, örgütlenmesi konut istediğinden daha önce başka bir nedenle; olanaklı hale gelmiş bir ilişkiler sistemi. Diyelim ki; aynı meslek mensupları, aynı kentte doğmuş olanlar, aynı okulu bitirmiş olanlar, aynı mahallede oturmakta olan insanların bir araya gelmesi suretiyle kooperatifleşmesi ve konut üretimi ve konut isteklerinin örgütlenmesi ile birlikte yürütülür. Konutun kullanıcısı belli ise; konut malsahibi - mimar ilişkileri içerisinde tasarlanabilir, projelendirilir. Değilse sadece mimar tarafından tasarlanan, optimum değerlere göre çözümler üreten tatsız bir şeye dönüşüyor. Bu kötü... Diyelim ki Batıkent iyi mi, kötü mü? Yapı grupları olarak, konut kümeleri olarak iyileri de var, kötülerini de var. Batıkent'te Devlet Tiyatrosu Sanatçıları Kooperatifi vardır. Onlar için bayağı özel bir üretim olmuştur. Buna mukabil Harp-İş Konutları vardır. İlk projelendirme sırasında 7.000 proje yapılıyor. 3.500 tanesi Harp-İş konutu. Bunun 3.500'ünün de hepsi aynı, 85 m² lik tek tip plan ve blok. Şimdi bu neden, bunu da söyleyeyim: Harp-İş çok ilginç bir örgüt. Harp sanayi işçileri, bunların başlarında genellikle emredici kişiler oluyor. Ben söylerim yapılır düşüncesiyle, bütün sendika mensuplarına onu yaptırıyor. Ben diyorum, ayırım yaptırılmaz, bütün üyelerimin, ortaklarının konutları birbirinin aynı olacaktır. Bu da dediğim gibi; örgütlenmenin, konut planlamasının içerisinde, kullanıcının aktif olarak planlama aşamasında sokulmaması. Toplu konut uygulamalarında çoğu zaman bu yok. Şekil olarak var, araç olarak var, kooperatif kurunuz, kredi alınız, bankaya borçlanınız. Kooperatif bilinci içerisinde önemli olan, insanların ortak konut edinme sırasında gözetmeleri gereken, kendi isteklerinin karşılanması için neler olabilir. Tek sözcükle "katılım". Bu uygulanmadı. İzmir'de bu vardı. Projede Tuncay Çavdar vardı. Ben burada onun adını söylüyorum. Daha başka kişilerde vardı. Perspektifi açık, geniş bir sanatçı Tuncay Çavdar. Konut kullanıcısının, konutun planlamasına katılımı olayını iyice devre içine sokmuştu. İzmir projesi 30.000 konutluk bir projeydi. Bu kadar insanın her isteğini karşılıyor duruma gelmek de kolay iş değil. Ben, orada hem belediyenin danışmanıyım, hem de prefabrik konut üretecek olan fabrikanın genel müdürüyüm. Bu prefabrik üretimle de çelişiyor. 30.000 tane çünkü. Öyle sorular soruyorlar ki konut kullanıcısına, kooperatif üyesine, her isteği karşılanacakmışcasına. Anahtarlar yerden ne kadar yüksek olsun. Yatak odası dolabı şu tarafta mı yoksa bu tarafta mı olsun. Hepsini soruyorlar. Hala uygulanabilirliği olan bir model. Sene 1983,

henüz bilgisayarla çalışma bugünkü kadar bu tür proje çalışmalarında devreye girmemiş, bunun izlenmesi bir olay. Kontrol mimarını düşünün, her konut birimine giderken elinde o konutun projesi olacak ki; anahtarlar yerine konmuş mu, falan filan. Şimdi, bunu biraz abartarak söylüyorum, ama uzunca bir beklemeden sonra -sadece kooperatif örgütü kalmıştı- şimdi geleneksel inşaat teknikleriyle ve örgütlenme modelleriyle uygulanıyor. Bir kötü örnek, Mersin'de yapıldı. Benim içinde bulunmadığım kötü örneklerden bir tanesi. Sanıyorum 5.000 konut, 5.000'i de birbirinin aynı. Renk dahil. Hatta pik borulardan sızan pis su sızıntılarının bina cephelerindeki görünüşü dahil. Tabii kötü bu. Bence, toplu konut olayını Türkiye'nin gerçeği olarak kabul etmek de yarar var. Kalitesine ve amaca ulaşma bakımından katılım olayını, yani kullanıcının, tasarım aşamasındaki katılımını yükseltmek ve devrede tutmak gerekiyor diye düşünüyorum.

H.G.: Belediyecilik ve kamu işleri dışındaki meslek yaşamınızı ve bu yaşamda sizin için önemli olan yapılarınızı bize aktarabilir misiniz?

E.U.: Şimdi Merkez Bankası İzmir Şube Binası, onu severim. İyi bir bina oldu. Alsancak Stadyumu kapalı tribün ve İdari yapıları, yani açık tribün hariç diğer bölümleri. Askerlik sırasında, Ankara'da Orduevi 2. kısım inşaatı. SSK Bursa Hastanesi, 500 yataklı iyi bir yapıydı. Bazı apartman yapıları, iş yapısı, hastane yapıları, küçük banka şubeleri falan filan. Benim filli üretimim 1970'lerde bitti. Yani, yapı üretimi olarak. Adını anmam iyi olur diyeceğim apartman yapım yok. Gerçi Güngör'le beraber yaptığımız birkaç yapımız var. Alsancak Stadyumunun kapalı tribünleri iyidir. Fakat cadde üzerindeki, binalar son derece tatsız, Büro bloklar dizisi. Orada işveren Beden Terbiyesi'dir. "İlle de bölge müdürlüğü binası istiyorum" dediler. Biz burada olmaz dedikçe; başka çarem yok diyor. Bu binaların olduğu yerde bir ilkokul vardı. Beden Terbiyesi üzerine geçiremiyor. "Biz idari yapıların bir bloğunu ilkokula vereceğiz." Stadyumla beraber nasıl olur? "Bir de Altay Kulübüne vereceğim. Onlara yer vaadettim". Bizim, belki de bu istekleri geri çevirmemiz gerekirdi. Bir tek orada kendimizi haklı çıkarmak için gerekçemiz olabilir. Tribün cadde ilişkisi o kısımda kopuyor. Döndüremiyorsunuz tribünü, kale direkleri ile cadde arasındaki mesafe o kadar az ki, yani o gelen dönüş olayını cadde kenarında çözemedik; çözebilsek daha da bastracağız. O yüzden orada kullanımı da son derece tatsız, böyle bir şey oldu. İllokulu oradan eninde sonunda safdışı ettiler, ama Altay hala kullanıyor. Şimdi bakın, İmar planı, orada o yapının o şekilde yapılmasına izin vermeli miydi, vermemeli miydi? Ama hemen aklıma İstan-

bul'daki Ali Sami Yen geliyor. Son yollardan sonra, artık tribün duvarına sürünerek yol geçiyor

H.G.: Meslek dışındaki uğraşlarınız?

E.U.: Şimdi, şu sıralarda bilgisayarla oynuyorum. Ama ben alet-avadanlık kullanmasını becerebilen bir insanım, çocukluğumdan bu yana. Tabii, bunlar hobi düzeyinde kaldı. Diyelim ki ağaçtan oyma, ama hep model, maket olarak çok şeyler yaptım. Özellikle deniz tekneleri. Her türlü yağlı boya, resim bu tür şeyleri, yani elimin becerdiği kadar yaptım. Başka sanat dallarıyla uğraşınız yok mu diye bir soru sorarsanız, yok demem daha doğru olur. Yani biraz okuyan, biraz müzik dinleyen, bir insanım. Bunları hobi olarak söylemek yanlış olur. Ama bu tür şeyleri hep yaptım. Bu sefer de yapmamam gerekenleri yapıyorum. Ağır tesisat işleri gibi. Kuyuculuk, kuyu kazmak değil ama, Çeşme'de bir evim var. 73'den bu yana oraya gider geliriz. Yapı yapıldıktan sonra, ben oraya usta sokmamışım. Zaten mimarlığı erken bıraktım. O zaman başka birşeylerle, mutlaka meşgul olmam lazımdı. Bu şekilde devam ediyorum.

H.G.: Mimarlığı kaç yılında bıraktınız?

E.U.: 1991'de

H.G.: 6 senedir mimarlıkla ilgili hiçbir şey yapmıyor musunuz?

E.U.: Profesyonel olarak yapmıyorum. Jüriye seminer ve benzeri toplantılara çağırıyorlar, o da aza indi. Bunu konuşmakta ağınma gidiyor, ama yapmıyorum. Bunu bir teslimiyet olarak söylemek istemiyorum. Yanlış yaptığımı kabul ederim. Ama olsun, daha başka yapan insanlar varolduğu sürece hayıflanmak yanlış. Ama doğrusu, enerjisini sürdürebilen, üretimini, tasarımını sürdürebilen insanları yeğlemek lazım. Ben yapmıyorum. Güngör Kaftancı, tersine, o sürdürüyor.

H.G.: Neden Güngör Kaftancı ile karşılaştırma yapıyorsunuz?

E.U.: O benim eniştemdir.

H.G.: Sizi bundan 5-6 sene öncesine kadar birçok etkinlik de görmek mümkündür, ama son senelerde artık bunlara katılmıyorsunuz?

E.U.: Efendim öyle. Odanın genel kurullarında 5-6 sene öncesine kadar zannediyordum ki, ben artık ölüncüye kadar odanın kongrelerinin değişmez delegesiyim; hatta kongre yöneticisiyim, genel kurul başkanıyım. Olmadı; onu yapsam iyi olacaktı. Bir kere, meslektaşlarla ilişkiyi taze tutmak açısından yararlı. Ama nedense? Bu nedenseyi doğrusu kendimde fazla deşmek istemiyorum. Aydın Boysan'la ben aşağı yukarı kongre yönetiminde halef-selef kişileriz. Oda genel kurullarını başlangıç yıllarında daha çok Aydın yönetmiştir. Hem

yaşı benden büyük olduğu için, hem de daha esprili bir insan. Genel kurul başkanı seçilmeye bende meslek hayatımın 10-15 yılına geldikten sonra başladım. Eğer toplantıda Aydın Boysan varsa o seçilirdi; yoksa ben seçilirdim. Biz yönetirdik. Son derece keyifli giderdi. Bu işi, bu konuşma vesilesiyle bir kere daha düşünürüm belki.

H.G.: Ege Mimarlık dergisiyle ilgili görüşleriniz ve önerileriniz nelerdir?

E.U.: Pek bir şey söyleyemeyim. Yanlış söyleyebilirim. Bir kere, Odanın bir şubesinin girişimi olarak son derece iyi bir yayındır. Odanın ki çok eski herhalde 55-56 yılından bu yana. Şimdi de İzmir Şubesi'nin 3-4 sene oldu değil mi? Fazla mı oldu?

H.G.: 6. senesinde.

E.U.: 6 sene, böyle bir yayını doğrusu sürdürülebilmesi bir kere son derece yararlı, bir. İkincisi de İzmir Şubesi'nin böyle bir meslek dergisini ağırlıklı olarak sürdürmeye inat etmesi de iyi bir şey. Şimdi sayıları da artıyor ama, Türkiye'de mimarlık dergisi özgeçmiş de çok fazla olmadığı için, bu tür yayınlara olumlu bakmak lazım. Meslek kuruluşu, tüzel kişiliktir. Tatsız bir sözcük bu, yani tüzel kişi, güzel-cirkin, iyi-kötü deme hakkına sahip değildir. Organına da bu tüzel kişilikten kaynaklanan tatsızlık yansımamalı, ama tüzel kişi olduğunu da unutmamalı. Şimdi burada şöyle bir şey var, hem derginin kuru bir yayın organı olma durumuna düşmemesi lazım, hem de meslek dergisi olma niteliğini kaybetmemesi lazım. Bence Ege Mimarlık bunu yapıyor. Oda da onu yapıyor. Odanın şu sıradaki yayın politikasındaki, dergi düzenindeki ve içeriğindeki değişiklikler tartışmaya açıktır, ama bir tüzel kişi bunu yapamazdı, o yüzden eleştirmiyorum. Sen tüzel kişinin bunu yapamazsın demiyorum. Yayın yan kuruluşu; yani bir nevi özerk. Odanın kendisi bunu yaptığında, zamanında, çok itiraz etmişimdir. Ama dergi başka bir şey, yani bu yönüyle. Ben derginin uygun yayın yaptığını düşünüyorum. Bir örnek vereyim. Bu dergiye ne kadar yansısı söyleyemeyeceğim ama galiba yansımada. Alsancak Vapur İskelesi yapılırken Oda ağzıyla, dergi ağzıyla değil, o binanın cirkin olduğu basına bildirildi. Sen bunu böyle bildiremezsin. İlk tepkim şuradan geldi, öyle bir laf çıktı ki Akdeniz mimarisinin en güzel örneklerinden bir tanesi Alsancak'ta yapılıyor diye bir şey çıktı gazetelerde haber olarak. O sırada da zannediyorum Şükrü Kocagöz şube başkanı. Şükrü'yü de severim; ben bunu ona da söylemişimdir. 3-5 gün sonra Şükrü'den bir cevap geldi, güzel değildir; ama şurası kaldırılır da şurası şöyle yapılır da burası bilmem ne olursa güzel olur, diye şube başkanı sıfatıyla bir konuşma. Onu eleştirdim. Tüzel kişi olarak, bilirkişilik yapacak adamı gönderirsin, bilimsel değerlendirme yaptırırın. Ama dergide bu yön önemini, daha doğrusu vazgeçilme-

zliğini yitiriyor, kaybediyor. Yerel, bölge mimarlarının ürünleriyle ilgili örneklerinde çok seçici olduğundan kuşkuluyum, yani zaman zaman bir mimarın yaptığı yapılar diye çıkan şeylerin, tabii eleştiriye açık dediğiniz zaman mesele kalmayacak, fakat siz de karşı düşüncenizi bildirir veya o yapıyla ilgili yapı eleştirisi, yapı değerlendirmesi yaparsanız olur, ama bu da biz de eksik. 15-20 kişiyi bulan aktif bir grup tarafından yürütülmekte oluşu ve hepsinin de, belli ölçülerde olaya katılmakta olduğu hissediliyor; bu yönleriyle iyidir. Ankara, İstanbul hala böyle bir yayın yapamıyor. Lafı da geçmiyor. Nedense bunu bizim İzmir yapıyor. Parasal açıdan İzmir bu konuda rahat.

H.G.: Meslek hayatınızla ilgili başka söylemek istedikleriniz var mı?

E.U.: Hiç konuşmadığımız köy kentler var. Tuhaftır, ilginçtir, ben iki defa ayrı Bakanlık'ta görev yaptım, Birisi İmar Bakanlığı danışmanlığı, diğeri de Köy İşleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcılığı. Ali Topuz Bakandı. Bu kitap Köy İşleri'ndeki dönemde yapılan köy-kentler ile ilgili bir yayın. Bence, belge olarak önemli. Köy-kent biliyorsunuz Ecevit'in sürüklemeyi düşündüğü bir projeydi. Ama Ecevit, o zaman diyemedik, şimdi söyleyebiliyoruz, doğrusu projesine sahip çıkmadı, başkalarının elinde kaldı. Varto depremi döneminde afet konutu diye yapılmış olan konutları veya Bolu'nun Taşkesti beldesinde, İstanbul'a asfalt yolla bir saat mesafede olan konutları, köy-kent uygulaması diye sundular. Bizim ki Van'da sınıra çok yakın Özalp'de. Bir diğer kitapta Kent-Kur adı altında Ankara'da Kent-Koop tarafından kurulmuş bir şirketin yapmış olduğu, toplu konut uygulamaları ve hatta konut tipleri uygulamaları, böyle de yayınlarımız var. Bir de benim köy ilişkim oldu, gerçekleri kırsal olan ilişkisi, köy ilişkisi. Benim yönetimimde yürütülen bir Köylüye Ulaşım Projesi adı altında bir proje yaptık. Olaya ideolojik bir boyut kattık. Köye değil de, köylüye ulaşmak. Köye inmek ve köyü bize yükseltmek değil; köylüye ulaşmak. Çok özel bir proje olarak, Köylüye Ulaşım Projesi kısa adıyla KUP, diye bir proje uyguladık. İlginç bir uygulamaydı. 2 senelik Köy İşleri döneminde benim için çok iyi bir şey oldu. Anadolu'da hiç gitmediğim yerlere gittim. Van sınırına, Hakkari'ye, Şemdinli'ye çok güzel yerler gördüm.

H.G.: Bize aktarmak istediğiniz anılarınız var mı?

E.U.: Epey anım var. Ama böyle bir soruya hazırlamadım kendimi. Şimdi efendim, benim birinci bakanlık deneyimim; İmar İskan Bakanlığı'na danışman oldum. Dışarıdan atama. En tatsız durum, bakanlığın kadrosunun içersinde kademe kademe gelen insanlar dışarıdan atanarlara tepki gösteriyor. O sırada Mesken Genel

Müdürlüğü'nde konut projesi yapılmaktaydı. Kim bunlar diye sormuşlar. "Efendim solcu bunlar" Eh, nedir solcu. Devletçi. Yani herşey devlet yapsın. Şimdi bunu ben çok tatsız bir şekilde Mesken Genel Müdürlüğü toplantısında yaşadım. Açıkçası bizimle alay ettiler. 1974 senesinde J. Ecevit hükümeti döneminde bakanlık baş danışmanı idim, ama dışarıdan sözleşmeyle gelmiş, eğreti. Orada da kalıcı kadrolardan bir sürü genel müdürler, müsteşarlar, müsteşar yardımcılar var. Tuğla fabrikası kuralım falan gibi birtakım teklifler yapmaya başladılar. Etkili bir şekilde anlatamadım, toplantıda bizimle açıkça dalga geçtiler. Siz buraya gelirsiniz 5-10 ay burada oturur gidersiniz, burada balz kalınız. Biz işte, "Bu ne demek efendim, tuğlayı, tuğlacı, tuğla fabrikatörü yapar, bakanlık neden yapsın" demeye çalıştıkça, ama sizin düşünceleriniz, öyle yapılması gerekir, aksi takdirde düşüncelerinize ihanet etmiş olursunuz gibi yaklaşımlarla canımıza okudular. Onu üzülerken hatırlıyorum... Bu da İzmir Ege-Koop'le ilgili. Bizim Özfatura'nın ağzından Ege-Koop sözünü çıkartamadık. Belediye başkanı proje adıyla konuşuyor, biz örgüt adıyla konuşuyoruz. Ege-Koop, Kent-Koop gibi... Korkuyor Özfatura, Ege-Koop diyemiyor. Ege-Kent diyor. Onun da Ev-ka gibi kendi ölçüsünde başarılı uygulamaları var. Ege-Kent daha sonra CHP'ye giren Ceyhan Demir'in Belediye başkanlığı zamanında başladı. O yüzden inanın, Özfatura'nın ağzından uzunca süre Ege-Koop lafını çıkartamadık. Hep Ege-Kent. Toplantıya gelir, eh nasılsınız bakalım Ege-Kent'liler, Bunlarda insanların zaafı. Bir önemli anı grubu da Mimarlar Odası baloları, Mimarlar Odası genel kurul balosu, yani akşam yemeği. Dört gün süren genel kurulun ikinci gecesi, mükemmel bir gece eğlencesi düzenlenir. Fiilen aktör olarak hepimizin katıldığı bir gece, Halıcı-Kağıthane Deresi manzaraları; çıplak bacak yarışması, kavuklular, mavuklular. O geceyi önemserdik. Hep beraber biraraya gelirdik, 10-12 sene önce İzmir Efes Oteli'nde yapılan bir oda genel kurulu. Genel kurul İzmir'de olduğu için, İzmir Şubesi aktif olarak her türlü düzenlemeyi yaptı. Kongre Efes Oteli'nde, ikinci günkü akşam yemeği de orada. Solcular, artık bizden aşırı solcular diyelim. Güzelyalı tarafında ikinci bir düzenleme yapmışlar gizlice. Biz 2. gün akşam, Efes Oteli'nde aşağı Meyhane'ye indik. Şöyle 250-300 kişi olacak. Saat geldi kimse yok. Nihayet biz, odacılar 20-25 kişi başbaşa kaldık. Bizim solcular, hep beraber Güzelyalı'da salaş bir balık restoranına gitmişler. Bu da bir anı. Bunları çok yaşadım. Zaman zaman hesap verdik, hesap sorduk.

H.G.: Çok teşekkür ediyorum.

E.U.: Ben de teşekkür ederim.

Bilimsel Gelişmenin Korkutucu Boyutları

F a h r i N i ŧ l i *

Son yıllardaki bilim ve teknolojinin dev adımlarıyla nereye doğru koştuğunu bilemediğim gelişmeleri beni tedirgin etmekte huzurumu kaçırmaktadır.

Konusu doğa ve insan olan mimarlar; insanlığın, geleceği ile ilgili bu konuya eğilmeli, doğayı ve doğal dengeleri bozan, Dünyamız üzerindeki canlı yaşamı tehdit eden bu konuyla ilgilenmelidir.

Bir takım ticari kafaların yönlendirdiği teknoloji (sanayi) verimlilik, yarar ve çıkar (kar) temelleri üzerine oturulmakta insanların problemlerini (sorunlarını) hangi araçla, daha kolay, daha güzel, daha çabuk ve daha ucuza halledebilir mi diye düşünmektedirler.

Çevrenin, doğanın, doğadaki canlı yaşamın zarar görüp görmeyeceğine hiç aldınış etmiyorlar.

Ben bu konuda dikkatleri çekmek ve henüz vakit çok olmadan teknolojinin bu başı boş, kontrolsüz gidişatının insancıl açıdan toplumsal mekanizmalar tarafından denetim altına alınması gerektiğine inanıyorum.

Son yıllarda yayınlanan filmide yapılan "Jurassic Park" "Dinazorların Sessiz Gecesi", "Modernliğin Sıkıntıları", "Yeni Tanrılar" ve daha pek çok yapıt teknolojinin özellikle Gen teknolojisindeki hızlı ilerlemenin canlı yaşam ve insanlar için ne büyük sakıncaları da beraberinde taşıdığına dikkatleri çekiyor ve insanlığın geleceği açısından korkunç tablolar çizerek sakınca çanları çalıyorlar.

Doğanın yağmalanması, doğal dengelerin hızla bozulmaları karşısında insanlar öyle duygusuz öyle suskun öyle coşkudan uzaklar ki sonunda kendi yokoluşlarını da seyredip sahneden çekilebilirler ve bir yazar ne güzel bir mezartaşı yazısı öneriyor; "Olaçak olanı gördüler amma durduracak akıldan yoksundurlar" diyor...

Evet ŧunu iyice kafamıza yerleştirmeliyiz ki "Dünya insana ait değil, insan dünyaya aittir. "Eskiden insanlar doğaya karşı yaşam savaşı verirken ŧimdi tersine doğa insana karşı yaşam savaşı veriyor, yaşamını sürdürme çabası içinde.

Milyarlarca yıldan beri tıkr tıkr işleyen doğal evrim yasaları; insanoğlunun evrim sürecine burnunu sokması, evrim süreci ile oynaması ve gen teknolojisinde attığı dev adımlarıyla oyuncak konumuna düştü. İnsanlar doğal koşulları hiç hesaba katmadan evrim süreçleriyle oynuyorlar. Yaradılışın sırrını ele geçirmek üzereler. Her şeyin yapaylan yapıyor yapay kalıp, yapay böbrek yapayları gerçekleŧen tüm organlarımızdan sonra ŧimdide sıra yapay insan yapımına gelip dayandı.

Tanrılaşan, yaratma gücünü, evrim sürecini eline geçiren insan bundan sonra ne yapacak?

Evrim süreci içersinde çok önemli yeri olan mutasyonlar nasıl gerçekleşecek? Alıştığımız doğal düzenin yerine nasıl bir yapay düzen gelecek ve bu yeni düzen tüm canlı yaşamı kapsayabilecek mi?

Evrenin bir parçası olan ve tam olarak bilemediğimiz evrensel koşullardan etkilenen canlı yaşam yeni yapay düzene uyum sağlayabilecek mi? Yoksa tam olarak bilemediğimiz doğa düzeninden bir tokat yiyip tümüyle yok olup gidecek miyiz?

Bunlar kafamı kurcalıyor ve insanların yaşamın sırlarını bulmalarından evrim süreciyle ileri-geri oynamalarından korkuyorum.

Bu alanın başıboş, bırakılmayarak, insancıl (Hümanist) mekanizmalarca kontrol altına alınmasını ve topluma mal edilmesi gerektiğini düşünüyorum.

Günümüzde çok uluslu ŧirketler ve birçok ticari kafalı para babaları büyük yatırımlar yaparak, bu araştırmalara yardımcı oluyor, bu alandaki gelişmeleri kontrolleri altında tutuyor ve genteknolojisinin sunduğu olanaklardan ticari amaçla yararlanıyorlar. Bitkiler ve Hayvanlar üzerindeki başarıları hergün izliyor yaşıyoruz.

Her şeyin yapayı görünüşte doğalından daha gösterişli oluyor. Tavuklar günde 2 yumurta, sebzeler yılda 2-3 mahsül vermeye, balıklar yapay olarak daha hızlı gelişmeye başladılar. Ama, doğadan gelen, doğal olan eski tatlar, eski kokular eski lezzetler kayboldu. Ben insanların da tatlarının kaçmasından çok korkuyorum.

İnsanlar giderek duygusallıklarından uzaklaşarak özdeşleşiyor, yapaylaşıyor, robotlaşıyorlar. Aralarında son duygusal bağ olan aşk ve sevgide tükenmek üzere.

Yakında teknoloji, yapay aşk makinalarını geliştirip her ihtiyacımıza en iyi yanıt verecek şekilde tüm komut ve ayarları sizin elinizde olarak kullanımınıza sunarsa içinizden kaç kişi bunu denemek istemez. Ve denedikten sonra da sanırım, insanların kaptisleri olmayan, her an emirlerine amade, ŧimdi sırası değil demeyen makinalarıyla mutlu olma dönemleri başlar. Varlıklı olanlar her sene çıkan en son model araçlarıyla çalım satarlarken parası olmayanlarda eski model araçlarını tamir ettirmekle uğraşırlar.

Size ŧu anda biraz abartılmış bir fantezi gibi gelen bu hayallerimi çok kısa süre sonra teknolojinin son ürünü olarak karşınızda görürseniz

hiç şaşımayın ve denemeye kalkışmayın. İnsanlığın son duygusal kalesi olan aşkı kaybederseniz geriye kat...edeceğiniz hiç bir şeyinizde kalmayacağını unutmayın!

İnsanoğlu yeryüzüne geldiği günden beri hem değişme hem de değiştirme özelliklerine sahip olarak çevresindeki herşeyi kendisine uydurarak kendisi de çevresinde değiştiremediği koşullara uyarak, evrim sürecinin katmanları arasındaki sayısız mutasyonlarla değişmiş, gelişmiş bu günlere gelmiştir.

Bu gelişmesi sırasında yalnızca iki temel ilkeye sıkı sıkıya bağlı kalmıştır. Doğmak ve ölmek yaşamlarımızdaki bu iki temel öğeyi değiştirmeyi bugüne kadar kimse düşünemedi denemedi. Ama bugün bu iki öğe insanlar tarafından zorlanmakta bu kapılar aralanmaktadır. Genetik mühendisliğinin sağladığı olanaklarla insanlar artık doğmayabiliyor, laboratuvarlarda yetişebiliyor, ölümü kendilerinden bir süre uzaklaştırabiliyor.

Bu değişiklikler; doğmak ve ölmek temeline oturtulan tüm toplumsal değerlerimizi, töre, buluşlarımızı, aile, ana, baba kutsallıklarını temelinden sarmaz mı? Olaya sosyal ve psikolojik açıdan bakınca başka bir boyutuda ortaya çıkıyor. Tüm erdemlerimizin, değer yargılarımızın, ahlakımızın ve vicdanımızın bu yeni ortaya çıkmakta olan yapay düzene uyum sağlaması gerekliliği, acaba henüz teknoloji kadar hızlı gelişemeyen sosyal ve psikiyatri dünyamızı yıkarak alt-üst etmez mi? Ben yerlerine yeni değerler geliştirilip oturtulmadan tüm değerlerin yıkılmalardan korkuyorum. İnsanlar sanki bir boşlukta kalacaklar bir bunalım içine girecekler gibi geliyor bana.

Bu gerekçe ile insan yaşamına karışan teknolojik gelişmeler mutlak hümanist (İnsancıl) gruplar tarafından denetim altına alınmalı yaşamlarımızın alt üst edilmelerine izin verilmemelidir.

Çağdaşlaşmak; bizim isteyerek düşünerek karar verdiğimiz bir olay değildir. Bizim karşı karşıya kaldığımız istesek de istemesek de kendimizi içinde bulduğumuz bir olgudur. Oldu bittidir. Karşı koyma olanağımız yoktur, modernleşme zorunluluğumuz vardır.

Günümüz insanı sürekli olarak yaşam koşullarını iyileştirmek, daha rahat yaşamak, konfor içinde olmak istiyor. Bu amaç uğruna çok çalışıp çok üretebilme çabası içerisinde. Teknolojide insanların bu isteklerini karşılayabilmek ve dolayısıyla kar amacıyla insanlara hergün yeni konforlar, yeni rahatlıklar sunuyor. Bu yeni buluşlarda insanlar tarafından hızla benimsenip kabul ediliyorlar.

İnsanlar giderek teknolojiye, makinalara ve bir takım araçlara bağımlı duruma geliyorlar, başka bir deyişle "Teknokolik" oluyorlar. Giderek doğadan, doğallıktan uzaklaşarak makinalarına esir oluyorlar. Bu bağımlılıkları insanları stresler içine atıyor. Bozulan bir aracınız, eksilen bir konforunuz yaşamı size zehir edebiliyor. Ve zaman içinde bu bağımlılığımız artarak, çoğalarak sürüyor.

Günümüzde insanlar kendilerini doğal düzenin bir parçası olarak görmek, içinde buldukları şartlara uyum sağlayarak yaşamak, bulduklarıyla yetinmek istemiyorlar. Kadere boyun eğme devri kapandı. Günümüz insanı bireyselliğini ön planda tutan, önce kendini, konforunu, rahatlığını düşünen bencil ve teknokolik bir insan olma yolunda doğadan ve çevresinden koparak giderek yalnızlaşıyor, makinalaşıyor. Toplumsal bir yaratık olduğunu unutuyor, kendine sunulan rahatlıkların tadını çıkarmaya bakıyor.

Herkesin gerçekten değerli bulduğu, önemli saydığı şeylere bağlı olarak yaşamına biçim vermeye onu istediği gibi yönlendirmeye, rahatlamaya hakkı vardır. Ama, toplumsal bir yaratık olduğunu yaşamını ancak toplumu içinde sürdürebileceği gerçeğini de unutmamalı, toplumsal özelliklerini yitirmemeli toplumu için özveride bulunmalıdır.

Modernliğin sıkıntıları adlı yapıtında Charles Taylor insan aklının giderek fayda ve maliyet yönünde çalıştığını insanların herhangi bir işi hangi araçla daha kısa zamanda daha güzel ve daha ucuza maledebilirim. Diye düşünerek "araçsal akıl" larını geliştirdiklerini bu araçsal aklın çevremiz ve doğa ile olan ilişkilerimizi çok zayıflattığını söylüyor.

Bu akıl yüzünden çevremizdeki tüm varlıklar varoluş zincirindeki yerlerini ve önemlerini kaybederek bizim yararlanmamız için bir ham madde konumuna giriyorlar. Ve bu araçsal akıl yüzünden insanlar çevrelerini kendi çıkarları için sömürmede, yağmalamada doğal ortamı tahrip etmede, diğer canlılara karşı acımasız olmakta bir sakınca görmüyor, davranışlarında verimlilik, fayda ve maliyet unsurları egemen olarak; ozon tabakasındaki deliğe, ormanların yok edilmelerine, doğanın kirlenmesine duyarsız kalıp aldınış etmiyor sonuçta dünya üzerinde insan türü hızla artarken diğer canlılar hızla azalmakta yok olmaktadır. Birbirine destek olarak var olan dünya üzerindeki canlı yaşam düzeni hızla bozulmaktadır.

Sonuçta dünya üzerinde yapayalnız tek başına kalacak olan insan türü yaşamını sürdürebilecek mi? Yoksa karşı çıktığı bozduğu doğal düzenden bir tokat yiyip o da yok olup gidecek mi?

Bizler kendimizi özgür sananteknoloji köleleriyiz. Atacağımız adımlar hep daha öncesinden hesaplanarak bize atılan adımlar oluyor. Günümüzün en korkunç iletişim araçları ve medyasından çok azımız yakasını kurtarabiliyor büyük çoğunluk şartlandırılarak onların istediği yönde kararlar verip adımlar atıyor gerçekte kararları biz değil bizi yönlendirenler veriyor.

Halbuki insanlar kendi gelecekleri ile ilgili kararları hiçbir baskı altında kalmadan özgürce vermelidir. İstemedikleri yönere itilmemeli, emirvakilerle (oldu bittilerle) karşı karşıya bırakılmamalıdır.

Son söz olarak: Teknolojik ilerlemeler insanlığın ve tüm canlı yaşamın geleceğini düşünen bir plan ve programa uygun olarak gelişmeli, başı boş bırakılmayarak mutlak toplumsal mekanizmaların denetimi altına alınmalıdır. Genetik ve Biyolojik alanlardaki ilerlemeler dünya üzerindeki tüm canlı yaşama zarar verebilecek boyutlarda olmamalıdır, doğal düzeni bozmamalıdır.

Vakit çok geç olmadan, treni kaçırmadan gereken önlemler alınmazsa mezar taşlarımız: "Tehlikeyi gördüler ama önlem alacak akıldan yoksundular Allah rahmet eylesin!" yazılacaktır. Tabii arda kalıp okuyan olursa... ●

• Mimar

Plancının Meşruiyetini Oluşturmada Etik Sorunlar

I I H A N T E K E L İ *

I. Giriş

Planlama düşüncesi bir aydınlanma çocuğudur. Aydınlanmanın insana ve akılcılığa güveninin getirdiği bir sonuçtur. Aydınlanma düşüncesi insanların ve toplumların kaderinin ilahi güçlerce belirlendiği inancını yıkarak, kendi kaderlerini kendilerinin eline vermiştir.

Aydınlanma iki bakımdan insana güveniyordu. Bunlardan birincisi insan aklına güvendir. İnsan aklının doğanın ve toplumun düzenini kavrayabileceğine ve bunun yasalarını ortaya çıkarabileceğine ve toplumun gelişmesini insanın mutluluğunu artıracak biçimde yönlendirilebileceğine inançtır. İkincisi ise insanların kendi kendilerini yönetebileceklerine güvendir. İnsanların kendileri için neyin iyi neyin kötü olduğunu değerlendirebileceklerine inanılmaktadır. Bunlardan birincisi bilgi alanına ikincisi ise ahlak alanına ilişkin bir güvendir.

Aydınlanma sonrasında bilgi, ahlak ve estetik alanı birbirinden bağımsız otonom alanlar haline gelmiştir. Bu alanların herbiri için evrensel geçerliliği olan kurallar bulunmaya çalışılmıştır. Bu ayırım yirminci yüzyılda gelişen planlama anlayışını da belirlemiştir. Bu anlayışa göre planlama ahlak ve bilimsel bilgiyi özel bir biçimde yan yana getirmektedir. Planlama iyi toplumun ne olduğuna ilişkin hedeflerini ahlak alanından alacak ve bu hedefleri bilim alanında geliştirilmiş bilgilerden yararlanarak en etkin bir biçimde gerçekleştirmeye çalışacaktır. Bu halde araçsal bir akılcılık söz konusudur. Planlamanın genel olarak teknik aklın toplumun işlerliğini sürdüren ve toplumu dönüştüren eylemlerin saptanması diye yapılan tanımlamasının arkasında da böyle bir araçsal akılcılık anlayışı bulunmaktadır.

Planlamanın gelişmesine ilişkin böyle bir kısa bakış planlamanın bilim alanında bir etkinlik olduğu kadar ahlak alanında da bulunan bir etkinlik olduğunu gösteriyor. Bu yazıda planlamanın bilgi alanından çok ahlak alanıyla olan ilişkileri üzerinde durulacaktır.

Bir plancının karşılaştığı üç farklı düzeyde ahlak sorunu vardır. Bunlardan birincisi toplum düzeyindedir. İyi toplumun ne olduğuna ilişkin değerler ve tanımlamalardır. İkincisi ise planlama faaliyeti düzeyindedir. İyi bir planlamanın niteliklerinin ne olacağına ilişkindir. Üçüncüsü ise plancı düzeyindedir. İyi plancının ahlakının ne olacağını tanımlayacaktır. Denilebilir ki üçüncü düzeyi oluşturan iyi plancının nitelikleri ilk iki düzeyi de içerir. Çünkü iyi plancı, iyi planları yaparak iyi toplumun gerçekleşmesine katkıda bulunacaktır.

Böyle üç düzeyi de içeren bir planlama ahlakından söz edebilmek için önce ahlak önermelerinin niteliği ve nasıl temellendirildiği üzerinde durulacak daha sonra da bir plancı ahlakının önermelerinin nasıl kurulabileceği ele alınacaktır.

II. Ahlak Önermelerinin Niteliği ve Nasıl Temellendirileceği Üzerine

Ahlakın nasıl temellendirilebileceği konusunda felsefeciler üç farklı yoldan söz etmektedirler. Bunlardan birincisi insanın iç dünyasıyla temellendirmeye çalışmaktır. Sokrates, Aziz Augustinus gibi düşünürler için ahlak kendi kendisiyle başbaşa kalan vicdanından kaynaklanmaktadır. Bu ele alışın en çok üzerinde konuşulan örneği Aristoteles'in ahlak felsefesidir. İnsan için ereğin mutluluk olmasından yola çıkar. Mutluluk üzerinde dış olayların, eylemlerin etkisi söz konusu olsa bile, temelde insanın özünüyle ilgili yüce bir erek-tir. Mutluluk ereği usun bütün gücünü kullanarak "iyi"ye ulaşmasını gerektirir. Bu nedenle insan kendi özünüyle, kendi varlığını yönlendiren ruhla karşı karşıya gelerek, dış olayların etkisinden kurtulur, mutluluğu kendi iç evreninde arar. Kişiyi mutlu kılacak "iyi"ye ulaştıracak olan ise ancak erdemdir. Ahlakın özünü oluşturan erdem usun etkinliğiyle bağlantılı bulunduğu tutum (ethos) ve düşünme (dianoia) gibi iki eylemi gerektirir. Erdem yalnız bilgi edinmekle, erek olan "iyi"nin ne olduğunu bilmekle kazanılmaz, kişinin istencini eğitmesi, olgunlaştırmaya çalışması, kendini eylemleriyle dengeli bir duruma getirmesi gerekir. "Orta yol" kişi davranışlarının, eylemlerinin "iyiye" yönelmesiyle mutluluğa ulaşmayı sağlar.

Bu yaklaşımda ahlakın konusu bireyi erdeme kavuşturmaktır. Bu daha çok özel alana ilişkin bir ahlaktır. Bu ahlakın doğrudan kamusal bir yönü yoktur. Ama dolaylı bir varsayımı içerdiği söylenebilir. Erdemli davranış bireyin mutluluğunu gerçekleştirirken, toplumu ayakta tutmak için gerekli koşulları yarattığı varsayılmaktadır. Kamusal ahlakla özel ahlak arasında bir paralellik olduğu düşünülmektedir.

Ahlakı ikinci temellendirme yolu akıla dayandırmaktır. Descartes'e göre aklın başlıca görevi iyi ve kötüyü değerlendirmektir. Bu nedenle akıl bize davranış kurallarını verecektir. Ahlakı akıla temellendiren yaklaşımlar daha çok evrensel geçerliliği olan ilkeler geliştirmeye yönelmiştir. Akıla temellendirme konusundaki yaklaşımlardan en çok üzerinde durulmuş Kant felsefesi olmuştur. Kantta bilgi fenomenler alanına, ahlak ise numenler alanına ilişkindir. Numenler alanının varlığı insanı diğer canlılardan ayırır. Eğer bu alan olmasaydı insanın özgürlüğünden söz edilemezdi. Bu alanda ahlak tümel (evrensel) geçerliliği olan önermelerden oluşur. Ahlakın içgüdülerle, doğal eğilimlerle ilişkisi yoktur. Ahlak akılda bulunan bir yasaya, kesin buyruğa (kategorik imperative) dayanır. Bu kesin buyruk önsel (a priori) dir. Bu buyruğun özünü "iyi istenç" oluşturur. Bu iyi istenç yalnız insanı ilgilendiren bir ödevdir. Bu ödev sadece aklın sesidir. Bunun içinde duyguya yer olmadığından, ahlak yasaları tümeldir, başka bir deyişle görelidir, evrensel olarak geçerlidir. Bu nedenle insan genel bir yasa olmasını isteyebileceği bir ilkeye göre eylemde bulunmalı, bütün insanlığı kendinde ve başkalarında, bir araç olarak değil, bir erek olarak göreceği biçimde davranmalıdır.

Üçüncü ele alış biçimi ise ahlakın dayanaklarını toplumda bulmaktır. İnsanların karşılıklı ilişkiler içinde yaşarken birbirleriyle ilişkilerini sürdürebilmeleri ve topluluk oluşturabilmeleri için insanların birbirlerine karşı sorumluluklar yüklenmesi gerekir. Ahlak bu işlevi yerine getirir, toplumdaki bireylerin ilişkilerini düzenleyen kuralları oluştururken bunu bireyin diğerlerine karşı ödevlerinin ne olduğuna açıklık kazandırarak yapar. İnsanlar bunları birer ölçüt olarak kullanarak kendisinin ve diğerlerinin davranışlarını olumlu ya da olumsuz olarak yargırlar.

Bu yazıda da üçüncü yol benimsenecektir. Ahlakın temel ögesi olan sorumluluğa açıklık kazandırmak için, bireyin kime karşı sorumlu olduğu, yüklediği sorumluluğun bireyi ne yapmaya zorlayacağı, hangi koşullarda bireyin sorumluluğunun ortaya çıkacağı sorularını yanıtlamaya çalışmak gerekir.

Birey içinde bulunduğu moral topluluğa karşı sorumludur. Sorumluluk bir toplulukta yaşayan kişinin diğerleriyle ilişkileri içinde biçimlenir. Bir başka deyişle toplumsal olarak müzakere edilmiştir ya da sürekli olarak üzerinde pazarlık yapılmaktadır. Bir moral topluluk bu biçimde oluşur. Ama bir insan tek bir moral topluluk içine hapsedilmiş değildir. İnsanlar bir toplum içinde yaşarken sürekli olarak kendi moral topluluğu içinde bulunmayan yeni kişilerle ilişki kurarlar. Eskisinden farklı bir moral topluluk içinde daha yer alır. Bir kişinin üzerinde birden fazla moral topluluk kesilmektedir. Aile, iş, arkadaş, meslek, hemşeri çevreleri, ulus vb. bu moral toplulukların örneğidir. Bu değişik moral çevrelerin bireylerden beklediği değişik sorumluluklar vardır. Bu beklentilerin bazı hallerde birbiriyle çelişmesi sözkonusudur. Bireyleri tutarsızlığa itebilir. Bu tutarsızlıkların çok açık hale geldiği durumlarda bu bireyler içinde buldukları moral toplulukların bir kısmından dışlanmak durumunda kalabileceklerdir.

Moral çevrelerinin yüklediği sorumluluklar kişileri nasıl davranmaya zorlamaktadır. Bu bakımdan iki farklı ahlaksal tutumdan söz edilebilir. Bunlardan birincisi nihai amaç ahlakıdır. Bu ahlak anlayışında amacın aracı meşru kıldığı anlayışı hakimdir. Bu ele alışta amaçların yüceltilmesiyle her araç dolayısıyla her davranış meşru hale getirilebilecektir. İkinci ele alış sorumluluk ahlakıdır (deontology) bu durumda araçların meşruiyeti, amaçların meşruiyeti kadar önemlidir. Moral topluluk içinde iyinin ne olduğuna ilişkin bir uzlaşma gelişirken yalnız amaçlar konusunda değil aynı zamanda araçlar konusunda da saptamalar yapılacaktır. Kötü araçların kullanılması ulaşılabilecek amacın da kirlenmesine neden olacaktır.

Sorumluluğun hangi koşullarda ortaya çıkacağı sorusu duruma bağlı bir ahlak düşünülmesinin bir işaretidir. Durum ahlakında tüm değerler, kurallar ve reçetelerin koşullara bağlı olduğu kabul edilmektedir. Kurallar ve kaideler önceden dondurulursa gerçekler karşısında yetersiz kalacaktır. Durum ahlakından söz edildiğinde bireylerin sorumluluğuna ve özgürlüğüne yaratıcılığı geliştirilebileceğine güven ifade edilmiştir. Böyle olunca bir toplumda belli bir eylem yapanlar ya da karar verenlerin içinde buldukları durumların onları çok farklı ahlaksal seçme sorunlarıyla karşı karşıya bırakacağı kabul edilmiştir.

Seçmelerdeki en basit durum iyi ile kötü arasında yapılan seçmedir. Bu seçmeyi yapabilmek için iyi ve kötünün ne olduğuna ilişkin değerleri bilmiş olmak yeterli olacaktır. Biraz daha karmaşık ve duyarlı olan durum iyi ile en iyi arasındaki seçmedir. Rasyonel bir hesaplamayı gerektirir. Üçüncü seçme halinde durum birden karmaşıklaşır. İnsanların yapmayı seçtikleri bir eylemin iyiyi doğurduğu kadar kötüye de neden olduğu durumlarda yapılan seçmedir. Burada basitleştirilmiş her durum için geçerli bir kural söylemek zordur. En karmaşık durum ise kötüyle daha kötü arasında seçme durumunda kalındığında ortaya çıkacaktır. En çok karşılaştığımız seçme durumu üçüncüsüdür denilebilir. Üçüncü ve dördüncü durumda moral topluluğun sadece ideal ahlak değerlerine dayanarak bir seçme yapma olanağı kalmaz. İdeal ahlakın yol gös-

tericiliğiyle pratik yani duruma bağlı ahlakın yol göstericiliği arasında bir ayrım ortaya çıkar.

Ahlak önermelerinin moral topluluklara referansla, duruma bağlı olarak belirlenmekte olduğunu, yani göreliliğini gördükten sonra, bir konuya mutlaka açıklık kazandırmak gerekiyor. O da insan haklarıdır. İnsan hakları evrenseldir diyoruz. Evrensel demek insan haklarının tüm ahlak sistemleri tarafından içerildiğini kabul etmektir. Eğer Kantçı ahlak anlayışında olduğu gibi ahlaki akılla temellendirmeyi kabul etseydik, evrensellik iddiasında bulunmak bir sorun olarak görülemezdi. Oysa ahlak önermelerinin moral topluluğa özgü olduğunu söyledikten sonra onların evrenselliği nasıl iddia edilebilmektedir? Bu akılla temellendirmekten gelen değil pratik içinde ortaya çıkan bir evrenseldir. Pratiğe dayanan evrensellik iki yolla kurulabilir. Bunlardan birincisi insan haklarını tüm ahlak sistemlerinin keşittiği ortak bir küme olduğunu kabul etmektir. İkincisi ise insan haklarını moral topluluğu tüm dünya olan bir özel ahlak alanı olarak görmektir. Her iki halde de ahlakın hem moral topluluğa bağlılığı hem de evrensellik iddialarını birlikte sürdürmek olanağı doğmaktadır. Böyle bir yorum olanaklı hale gelince, insan haklarının hem evrensel, hem de tarihsel olduğu söylenebilecektir. Zaman içinde gelişecek ve zenginleşecektir. Oysa akılla temellendirilen bir evrensellik olsaydı bunun zaman içinde gelişmesinden söz etmek olanaksız hale gelirdi.

III. Kent Plancısının Ahlakı Üzerine

Kent plancısının ahlakının üç farklı düzeye; iyi plancı, iyi plan ve iyi kente ilişkin değerlerden ve sorumluluklardan oluştuğunu daha önceki bölümlerde görmüştük. Plancı ahlakının üç farklı düzeydeki öğelerini plancı düzeyinden başlayarak kurmaya çalışalım.

İyi Plancının Nitelikleri Üzerine

Plancı üzerinde değişik moral kümeler kesilmektedir. Bunlar; a) toplumun bir bireyi, b) bir profesyonel, c) bir kamu görevlisi, d) bir yasa uygulayıcısı, e) bir toplumbilim kullanıcısı olmak diye sıralanabilir. Bu kümelerin herbiri plancıya farklı sorumluluklar getirmektedir. Bazı hallerde de bu sorumlulukların birbiriyle çelişmesi sözkonusu olacaktır. Bu sorumlulukların herbirini tek tek ele alarak açıklamaya çalışalım.

Plancının toplumun bir bireyi olması, ona iyi insan, iyi vatandaş olma sorumluluğunu yüklemektedir. Bu hem özel, hem de kamu alanına ilişkin çok sayıda sorumluluk getirmektedir. Özel alanda ailesine karşı sorumluluklarıyla, kamu alanında ise daha çok vatandaş olarak sorumluluklarıyla yer almaktadır. Bu alanı burada ayrıntılı olarak tartışmakta yarar yok. Ama bir noktaya dikkati çekmekte yarar vardır. Bazı hallerde kentlerin gelişmesi konusunda alacağı tavırları saptarken bir vatandaş olarak sorumluluğu plancı olarak sorumluluğunun önüne geçebilecektir. Profesyonel plancı olarak yapamadığı talepleri, vatandaş olarak yapma durumundadır.

Plancı ahlakının öğelerinin bir bölümü de bir profesyonel olmasından kaynaklanmaktadır. Profesyonellik ahlakının en önemli koşulu müşterisiyle olan ilişkisinde ortaya çıkmaktadır. Profesyonellik iddiası olan bir kişi müşterisiyle gayri şahsi ve güvne dayalı ilişkiler kurmak durumundadır. Bu ilişkide güvenin doğması profesyonelin şahsi ilişkileri ve sempattilerinden kaynaklanmamaktadır. Sözkonusu ilişki anonim bir ilişki olmalıdır. Bu ilişkide güven profesyonelin elde ettiği bilgiyi üçüncü kişilere açıklamamasından ve müşterinin sahip olmadığı profesyonel bilgisinden kaynaklanmalıdır.

Profesyonellik ahlakının en önemli özelliklerinden biri de müşteriye karşı bağımsızlığını korumasıdır. Bir profesyonel müşterisinin hoşuna gidecek biçimde konuşmamalı, bir dönem siyasal yaşamımızda moda haline gelen bir ibareyle nabza göre şerbet vermemelidir. Müşterisinin ön yargılarına karşı çıkabilmelidir. Müşterinin önyargıları profesyoneli de hapsedememelidir.

Profesyonellik ahlakının olmazsa olmaz koşulu bilgi ve yeterliliğe sahip olunmasıdır. Eğer bu niteliğe ve birikime sahip olmayan bir kimse profesyonellik iddiasında bulunuyorsa bir dolandırıcı durumuna düşecektir. Profesyonellik ahlakının bu koşulu, meslekî bilgilerin çok hızlı değiştiği dünyamızda, profesyonelleri bilgilerini sürekli yenileme zorunluluğuyla karşı karşıya bırakmaktadır.

Profesyonellik ahlakının bir başka özelliği lonca sadakatidir. Bu ahlak anlayışının kökleri sanayi öncesi döneme gider. Profesyonel hizmetini piyasada satılan bir mal düzeyine indirmeyecektir. Başkasının müşterisini kandırmayacak, kendi propagandasını yapmayacak, başkasından müşteri çekmek için fiyatları düşürmeyecektir. Profesyonellerin kendi aralarında böyle görelî olarak kapalı bir sistem oluşturması bu grubun sadece kendî çıkarını koruması için gerekli değildir. Aynı zamanda da kendî alanlarındaki rasyonelitenin dayanağını oluşturmak için gereklidir. Modernitenin araçsal rasyonalite kavramını aşındırmasından sonra Brown yeni bir rasyonalite kavramı geliştirmiştir. Buna göre rasyonel olan karar uzmanlar arasında üzerinde oydasma olan karar olarak tanımlanmıştır. Böyle bir profesyoneller topluluğunun varlığı bunun için bir temel oluşturacaktır. Çoğu kez belli konularda toplumdaki oydasma ile profesyoneller arasındaki oydasma aynı noktada teşekkül etmez. Bu ikisi arasındaki fark gerçekte üzerinde durulan bir konuda popülizmin ne olduğunun teşhisini sağlar. Kuşkusuz, popülizmden kaçınma plancı ahlakının önemli öğelerinden biridir.

Bir profesyonelden beklenen bir başka ahlak özelliği de işverenine sadakattir. Ama plancı sözkonusu olduğunda bu ilişki karmaşılaşmaktadır. Çünkü işveren bir kamu yöneticisidir. Büyük olasılıkla da seçimle gelmiş bir siyasetçidir. Bu siyasetçi halk adına orada bulunmaktadır. İşte bu noktada plancının bir kamu görevlisi olmasından kaynaklanan özellikleri ön plana çıkmaktadır. Plancının sadakati hemen üstündeki yöneticiye mi yoksa halka mı olacaktır? Bu sorunun yanıtını bulmak o kadar kolay değildir. Ahlakın duruma bağlı niteliği burada ortaya çıkmaktadır. Eğer bir plancı kendisini üstündeki yöneticisine karşı sorumlu görmezse planlama örgütünün bir karmaşaya düşmesi etkinliğini kaybetmesi sözkonusudur. Oysa kendisini yalnız üstüne karşı sorumlu görürse üstünün hatalarına, hatta kötü niyetli tutumlarına alet olmuş, halka karşı sorumluluğunu yerine getirmemiş olur. Bu bir nokta da sağduyu sorunudur. Eğer ister yönetici, ister plancı olsun, sonunda halka karşı sorumlu olduklarının bilincinde iseler ve bilgilerini yeniliyorlarsa bir sorunu ortaya çıkmaması gerekeceği düşünülebilir.

Bu noktada plancı ile seçilmiş yöneticilerin ilişkisine açıklık getirmek gerekir. Bu durum bir planlama bürosunun içinde çalışarak yükselmiş bir plancı yönetici ile plancı arasındaki ilişkiden çok farklıdır. Her iki durumda da söz konusu olan üst ve ast ilişkileri aynı nitelikte değildir. Birinci durumda meşruiyet temelleri farklı iki aktör arasındaki ilişki sözkonusudur. Siyasetçinin meşruiyeti halkın temsilcisi olmasından kaynaklanmaktadır. Onunla ast üst ilişkisi içinde bulunan plancının meşruiyeti teknik bilgisinden yani profesyonel olmasından kaynaklanmaktadır. Böyle bir meşruiyet dayanaklarındaki farklılık Türkiye’de siyasetçilerin yaymaya çalıştığı atanmışlar seçilmişlerin her dediğine evet demelidir biçimindeki ilkeyi geçersiz kılmaktadır. Meşruiyet temellerindeki farklılık aralarında kendiliğinden bir işbölümü ortaya çıkarmaktadır. Toplumun hedeflerinin ne olduğunu planlamaya aktarmak siyasetçinin meşruiyet alanına ilişkindir. Teknik tutarlılığa ilişkin karar alanları ise plancı-teknokratın meşruiyet alanına ilişkindir. Siyasetçinin bu alana müdahalesinin dayanağı olmayacaktır.

İkincisinde ise meşruiyet temelleri aynı olan iki aktör arasındaki ast üst ilişkisi üzerinde durulmaktadır. Bu halde böyle bir ayırım sözkonusu değildir. Beklenen daha deneyimli olan üstün kararlarına uyulmasıdır. Ama kuşkusuz bir farklılık varsa bunun çözümlenmesi sadece yetki üstünlüğüne dayanacak değildir. Profesyonel alanın

ortak değerleri ve yönelişleri içinde doğru kararın ne olduğu belirlenebilecektir.

Bir kamu görevlisi olmasının getirdiği sorumluluk sadece sadakatle boyun eğme arasında hassas dengeyi kurmak değildir. Takdir yetkilerini kullanırken vatandaşlar arasında ayırım yapmamak, özel yararları değil kamu yararını savunmak, yolsuzluk yapmamak gibi başka sorumluluklar getirmektedir. Kamu yarar kavramı üzerinde ilerideki bölümlerde ayrıntılı olarak duracağız. Diğer ikisi ise çok açıktır, üzerinde ayrıca durmak gerekmez.

Plancı kamu görevini yaparken bunu yasal sistemin koşulları içinde gerçekleştirecektir. Bu plancıya yasal çerçeveyi bilme ve pratiğini onun içinde geliştirme sorumluluğunu getirmektedir. Kamu adına görev yapmanın bir başka yolu da yoktur. Bu demek değildir ki bu yasal sistemi geliştirmek için düşünce geliştirmek plancının görevi dışındadır. Her bir vatandaş hem de plancı olarak yeni ve daha iyi bir yasal sistemin geliştirilmesi talebinde bulunmak sorumluluğu her zaman gündemde kalacaktır. Plancı bu değişiklik talebini gündemde tutmasına rağmen faaliyetlerini varolan yasal sistem içinde sürdürme sorumluluğunu taşıyacaktır.

Plancı ahlakının profesyonellikten gelen öğelerini tamamlamak için plancının bir sosyal bilim kullanıcısı olmasından gelen sorumlulukları üzerinde durmak gerekir. Bu plancıya bilimin gelişmelerinden yararlanma ve gelişmesine yardımcı olma sorumluluğunu getiriyor. Daha başlangıçta planlamanın aydınlanma sonrası gelişen bir olgu olduğunu belirttiğimiz düşünülürse bu sorumluluğun planlamanın olmazsa olmaz koşulu olduğunu hemen görebiliriz. Ama bu noktada akla gelebilecek bir soruya açıklık kazandırmak gerekiyor, Biliyoruz ki ilk planlı kent çok eski tarihlere, eski Mısır’a, eski Yunan’a gitmektedir. Bu örneklerde kent vizyonu görüşü hayata geçirilmiştir. Bu planlamaya günümüzde ortogonal planlama diyoruz. Bu planlama dayanağını toplumun değerlerinden ve bilimsel bilgiden almıyor. Bir plancının bir bakıma ilahi vizyonundan alıyor. Bu nedenle burada bilime karşı yaklaşımını belirlediğimiz günümüzün plancısının ahlakının içinde ortogonal planlamaya olumlu bir değer yüklemem de bulunuyor.

İyi Planın Nitelikleri Üzerine

Plancı ahlakının ikinci düzeydeki ilkeleri nasıl yapılan planın iyi bir plan olacağına ilişkindir. Bunlar; a) kamu yararına hizmet etmesi, b) halkın katılımıyla hazırlanmış olması, c) kapsamlı ve uzun erimli olması, d) o toplumda yaşayanları seçme olanaklarını artırması, e) toplumdaki kişiler hakkında ayırım gözetmemesi ve herkesin plan hakkında kolayca bilgi edinmesi, f) kentte yaşamın akışını durdurmasını geciktirmemesi diye sıralanabilir. Bu ilkeler konusunda günümüzde plancılar arasında genellikle bir uzlaşma olduğu söylenebilir. Ama herbirinin yorumu konusunda oldukça farklı görüşler bulunmaktadır. Planlama sürecine ilişkin kuramsal görüşler değiştikçe, çeşitlendikçe bu ilkelerde değişecektir.

Planlama konusundaki en tartışmalı alanlardan biri kamu yararı kavramıdır. Son yıllarda kamu yararını yadsayan bir çok tartışma yapılmıştır. Elitist planlama pratiğine karşı çıkan bir kısım yazarlar kamu yararının bulunmadığını, toplumda hakim sınıfların ya da genellikle plancıların içinden geldikleri orta sınıfların yararının topluma kamu yararı diye yutturulduğunu ileri sürmüşlerdir. Gerçekte planlamada kamu yararı gerçekleştiriyor diye sunulan pek çok şeyin toplumdaki değişik güçlerin pazarlık süreci içinde ulaştıkları bir denge hali olduğunu söylemişlerdir. Kamu seçmesi (public choice) kuramıyla uğraşan bir kısım yazarlar da kişilerin seçmelerinden yola çıkarak tutarlı bir toplumsal seçmeyi sağlayacak bir sürecin (çoğunluk oyu) tanımlanamayacağını ileri sürmüşlerdir. Eğer biz plancılar kamu yararını kavramını yaralarsak elimizde, kendisini sevmekten başka hiç bir özelliği olmayan bireyin çıkarını en çoğa çıkarmaktan başka birşey kalmaz. Yalnız planlama değil kamu idaresi hukuku da dayanaklarını yitirir.

Kamu yararı kavramı üzerinde bu krizin varlığını ileri sürmek insana ve topluma ilişkin ontolojik varsayımın ne olduğuna bağlıdır. Kamu yararı konusunda değişik ontolojik kabuller farklı sonuçlar çıkarılmasına neden olacaktır. En uç ontolojik varsayım organik devlet varsayımında bulunarak tek ontolojik düzey olarak ulusu kabul etmektir. Bu durumda bireyin çıkarı yoktur, nasıl temellendirildiği belli olmayan bir toplumsal çıkar söz konusudur. Bu anlayış bizi faşist devlete onun kamu yararı kavramına götürür. Bireyin yararı kamu yararı ile özdeşleşmiştir. Ondan ayrı düşünülemez. Öteki uç varsayım ise toplumun sadece atomistik bireylerden oluştuğunu varsaymaktadır. Buradaki tek ontolojik düzey bireydir. Bu durumda bireyin istekleriyle temellendirilmeyen bir kamu yararı sözkonusu değildir. Kamu yararı bireylerin yararlarının toplamı haline gelir. Ayrıca bir toplumsal düzenlemeye gerek yoktur. Oysa bu durumda bile bir kamu yararı söz edilmek durumunda kalınacaktır. Çünkü bu liberalist toplumun bireylerinin özgürlüklerinin kullanılması hele bu bireyler bir kentte yaşıyorsa diğerlerinin özgürlüklerini sınırlayacak ve hiçbirini özgürlüklerini kullanamaz hale getirecektir. Böyle bir toplumda bireylerin özgürlüklerinin gerçekleştirilebilmesi için toplum düzeyinde çok sınırlı da olsa bazı düzenlemelere gidilmesi gerekecektir. Bu gerekli minimum düzenleme liberalizmin kamu yararının sınırını çizecektir. Oysa bir üçüncü ontolojik varsayım olanaklıdır. İlişki içinde bireylerin oluşturduğu bir toplumun bulunduğu varsayılabilir. Birey ve toplumun her ikisinin de ontolojik olarak varlığı kabul edilebilir. Birey seçeneklerini toplumun varlığını kabul ederek yapacak seçimleriyle toplumu değiştirebileceğini kabul edecektir. Bu halde insanların çabalarıyla uzlaşımlarıyla oluşturulabilecek bir "iyi toplum" vardır. İşte kamu yararı bu ortak olarak üretilmiş iyi toplum anlayışıyla temellendirilmiştir. Tarihseldir insanların zaman içinde gelişmesine açıktır. İnsanların siyasal mücadeleleriyle zaman içinde kapsamı genişletilmektedir. İster liberalizmin dar kapsamlı, ister "iyi toplum" uzlaşımına dayanan geniş kapsamlı toplum yararı kavramı olsun plancının pozitif değerler yüklediği kavramlar olacaktır.

Planın halkın katılımıyla hazırlanmış olması ilkesi 1970'li yıllardan sonra planlamanın temel ilkelerinden biri haline geldi. Bu yaklaşım daha önceki dönemlerde planlamanın kamu yararı ve teknik gerekçeleri ön plana geçirerek, elitist bir planlama haline gelmesine tepki olarak gelişmiştir. Planlanan alanlarda yaşayanların kendi sorunlarını ve tercihlerini planlamaya aktarabilmesinin yolu olarak gelişmiştir. Bugün artık plancılar arasında halkın desteğini almamış bir planlama pratiği meşru görülmemektedir. Genel olarak katılım benimsenen bir değer olmasına karşın uygulamada karşılaşılan sorunlarının nasıl aşılacağı konusu önemini hala korumaktadır. Halkın katılımında kaçınılması gereken iki yanlış tutumun olacağı söylenebilir. Birincisi halkla kurulan ilişkiyi sadece onlara bilgi vermeye ve onlardan bilgi almaya indirgemektir. Katılımcılar karar sürecinde etkili oldukları yani katıldıkları duygusunu edinemeyecekler ve yabancılaşmaları sürecektir. İkinci yanlış tutum planlamanın sadece halkın isteklerini kayda geçirmeye indirgenmesi ve bir popülizm yapılmasıdır. Bu halde kamu yararı gündemden tamamiyle çıkmaktadır. Katılım sürecini geliştirirken bu iki sapmaya da düşmemeli plancıyla katılımcılar arasında etkileşimli bir diyalog haline getirilmelidir. Bu diyalogun sağladığı karşılıklı öğrenme süreci içinde kamu yararı tanımlanabilmeli ve korunmalıdır.

Planların ayrıntı niteliklerinden biri de kapsamlı ve uzun erimli olmasıdır. Bu ilke de önemli ölçüde eleştiriyeye uğramaktadır. Kapsamlı rasyonel planlamanın olanaksızlığı, toplumun birbirinden ayrı küçük kararlarla geliştiği planlama yazınında uzun süredir tartışılmaktadır. Uzun süreli planlamanın ise dış dünya koşullarındaki gelişmenin kestirilmesindeki zorluklar ve amaçların değişmesi vb. nedeniyle olanaksızlığı ileri sürülmektedir. Tüm bu eleştirilere karşın plancının kararlarını toplumdaki herhangi bir aktöre göre daha kapsamlı araştırmalara ve uzun erimli bir perspektife dayandırması beklen-

mektedir. Yoksa plancı işlevinin yönetici işlevinden farkı kalmamaktadır.

Planların kişilerin seçme olanaklarını ve fırsatlarını artırması ilkesi kaynağını genel olarak iyi toplumun insanlara özgürlük sağlaması, çoğulculuğa olanak vermesi inancından almaktadır. Planlama kişilerin seçme olanağını kaldıran insanların başkalarının seçimlerine mahkum etme anlamına gelmemelidir. Ama bunun sınırlarını unutmamak gerekir. Bir çevrenin korunması, tarihsel dokuların korunmasının seçimleri sınırlamakla olanaklı olduğunu unutmamak gerekir. Kişilerin seçimlerini artırma bir regülasyon rejimi içinde olacaktır.

Planlama kişiler arasında aynı yapamaz. Eşitlikçi olmak durumundadır. Plan kararlarının gizli tutulması yoluyla toplumda belli kesimlerin kaydırılması, yolsuzluğa yol açması savunulamaz, plan kararları o toplumda yaşayan herkese açık olmalıdır. Eğer plan kararlarının açıklanmasının spekülasyon faaliyetlere yol açmasından çekiniyorsa, yapılacak şey kararları gizlemek değil, bu kararları uygun zaman gelmeden vermemektedir.

Son olarak üzerinde durulacak husu planların gerektiği zamanda geciktirilmeden yapılmasıdır. Türkiye'de yaygın olarak kullanılan planı yaşamın önüne geçirmeliyiz sözü bu kaygıdan doğuyor. Plancı bu konuda da hassas bir denge sorunuyla karşı karşıyadır. Plancının durum saptaması ve araştırma yaparak planlamasını geciktirmesi planlamayı ne kadar etkisiz hale getirirse, zaman baskısı var diye inceleme yapmadan kararlar vermesi onun plancılık iddiasını ortadan kaldıracaktır. Plancı hem kendisine verilen zaman içinde hem de yeterli araştırma yaparak kararlarını üretmek durumundadır.

İyi Kentin Nitelikleri Üzerine

Kent plancısının ahlakının üçüncü düzeyi iyi kentin, iyi yerleşmenin ne olduğuna ilişkin değerler oluşturacaktır. Bunları dört grup altında toplayabiliriz: a) yaşanabilirlik, b) sürdürülebilirlik, c) hakçılık, d) yurtaş bağlılığı.

İnsanlık tarihi boyunca, iyi bir yerleşmenin özelliklerinin ne olması gerektiği konusunda çok sayıda ütopya geliştirilmiştir. Bunlar daha çok bir yerleşme tasarımlarını içermektedir. Böyle bir konuda yaygın bir konsensüs sağlanması olanağı yoktur. Ama yaşanacak bir yerleşmenin gerçekleştirilmesi gereken performans kriterlerinin ne olması gerektiği üzerinde yaygın bir konsensüs sağlanabilir. Yaşanabilirlik toplumların yerleşmelerin gerçekleştirilmesi gerektiği üzerinde uzlaştıkları performans ölçütleriyle tanımlanan bir ilkedir. Böyle bir ilkenin tanımlanması, içeriğinin zaman içinde gelişmeğe açık olması, nasıl gerçekleştirileceğinin yerel koşullara ve kültürel görecelliğe açık olması açılarından da uygundur.

Yaşanabilir bir yerleşmenin niteliklerinin neler olduğu daha ayrıntılı olarak üzerinde durulması gereken bir konudur. Ama öncelikle belirlenmesi gereken husus yaşanabilirliğin insan haklarıyla temellendirilmesi gereğidir. İnsan hakları genel olarak ifade edildiğinde soyut ilkeler düzeyindedir. Bunların günlük yaşama geçirilmesi büyük ölçüde yerleşme düzeyinde gerçekleşecektir. Dolayısıyla yaşanabilir yerleşme ilkeleri bir anlamda insan haklarının somuttaki ifadeleridir diye düşünülebilir.

Köylerin, kasabaların ve kentlerin sunduğu fiziki koşullar ve yaşam standartları, diğer sosyal ve ekonomik etkenlerin yanı sıra, insanların yaşam kalitesini belirleyen öğeler arasında yer almaktadır. İnsanlar, temel gereksinimlerinin karşılanmasının ötesinde, günlük hayatlarını gitgide daha fazla etkilemesi açısından içinde yaşadıkları mahallerin ve yerleşimlerin iyileştirilmesini arzulamaktadır.

Bu bağlamda yaşanabilirlik, bireysel ve toplumsal refah ve mutluluk ile kişilerin bir yerleşimde yaşamaktan duyduğu tatmin hissine doğrudan katkıda bulunan insan yerleşimlerinin mekansal özellik ve nitelikleriyle alakalıdır. İnsan yerleşimlerinin çevre niteliklerinin bozul-

ması, yerleşim gelişiminin sürdürülemez hal alması, trafik sıkışıklıkları ve artan kentsel şiddet olayları gibi birçok nedenden ötürü yerleşmeler yaşanamaz hal almaktadır. Tarihi kent merkezlerini ve bölgeleri harap eden yıkıp-yapmalar, insanların gereksinim, kültür ve beklentilerini dikkate almayan niteliksiz tasarımlar da kişilerin kimlik ve aidiyet duygularını zedelemektedir.

Yaşanabilirliğin ölçütleri aşağıda sıralanmaktadır, gelişen toplum bunlara yenilerinin katılmasını sağlayabilecektir.

(a) Yeterli altyapı, hava ve su kalitesi, gürültü kontrolü, temizlik gibi, yeterli sağlık koşulları ve çevresel niteliklerin sağlanması ile vatandaşların yaşam ve sağlık hakkının korunuyor olması;

(b) Evde, işyerinde ve kamusal alanda, her daim, başta kadın ve çocuklar olmak üzere, tüm vatandaşların emniyet ve güvenlik içinde olması;

(c) Hakça hizmet, tasarım, esnek bölgeleme ve yönetsel ve yasal önlemlerle mahalleler, konut piyasaları, kamusal mallar ile hizmetlerde ayrımcılığın önleniyor olması;

(d) Özellikle özel ve kamusal kullanımlar ile, mahalle parkları, oyun alanları gibi yeşil alanlarla yapı çevre arasında olmak üzere, dengeli arazi kullanım planlaması ve pratiğinin derinlemesine müzakere süreçleri sonucunda elde ediliyor olması;

(e) Dengeli yapı ve nüfus yoğunluklarının derinlemesine müzakere süreçleri sonucunda elde ediliyor olması;

(f) Vatandaşların zaman ve mali bütçelerinin etkili kullanımının randımanlı kent formu, konut ve işyerleri arasında anlamlı mesafeler, nitelikli ulaşım ve kamu taşımacılığı ile sağlanıyor olması; yolların araçların egemenliğine terk edilmemesi yaya önceliklerinin korunmuş olması;

(g) Sağlık, eğitim, ulaşım ve iletişim alanlarını da içermek üzere, kamusal alan, mal ve hizmetlerinin, başta özürsüz, korunmasız ve mahrum kalmış bireyler olmak üzere tüm vatandaşlar için kolay ve hakça erişilebilirliğinin ve mevcudiyetinin sağlanıyor olması;

(h) Dinlenme, eğlenme ve spor amaçlı yeterli alan ve olanakların kolay ve hakça erişilebilirliğinin ve mevcudiyetinin sağlanıyor olması;

(i) Ruhani, tarihi ve kültürel anlamı bulunan yapı, bölge ve yaşam pratiklerinin korunması;

(j) Yerleşim estetiğinin, sanat, mimari, kent tasarımı ve planlaması alanlarındaki geleneksel, yerel, modern ve diğer stillerdeki gelişmeleri dikkate alan ve bunlar arasında müzakere sonucu oluşmuş bir dengeyi gözeten bir yöntemle oluşması;

(k) Sosyal bütünleşmeyi güçlendiren ve yaşam biçimlerine, farklılıklara, kültürel kimliklere ve diğer vatandaşların haklarına saygıyı geliştiren, vatandaşlar arasında ve o yerleşim ile dünya arasında etkileşimi sağlayan şebekelerin artırılması ve geliştirilmiş olması;

(l) Öğrenme, bilgi yayma ve vatandaşların bireysel ve toplu gelişimine güç katan eğitim, yetiştirme ve kültür merkezleri, müzeler, kütüphaneler, tiyatrolar, konser salonları, gazete ve televizyon istasyonları gibi yerel kuruluşların niteliği ve mevcudiyetinin olması;

(m) Vatandaşların tüketici haklarının korunması ve sürdürülebilir tüketim kalıpları hakkında bilginin mevcut olması;

(n) Yaşanabilirlik koşullarının bozulmasına yol açan faaliyet ve süreçlerin önlenmesi ve düzeltilmesi için derinlemesine ve müzakere edilmiş izleme ve denetim mekanizmalarının var olması ve bunların işlerliğinin olması;

(o) Hiçbir kişi veya gruba ayrımcılık yapılmadan daha iyi yaşanabilirlik koşullarının tüm vatandaşlar için sağlanması için elbirliği içinde kamusal alanda çaba gösterilmesi.

İkinci ilke olan sürdürülebilirlik kalkınmaya referansla gelişmiş bulunan çevre hareketinin söylemi içindeki bir kavramdır. Sürdürülebilirlik kalkınma günün gereksinmelerini, gelecek kuşakların kendi gereksinmelerini karşılamasını olanaklarını azaltmadan, karşılayan kalkınmadır diye tanımlanmaktadır. Gelecek kuşakların gereksinmesini karşılayabilmek ilkesi kabul edilince de doğal kaynakların tahrip edilmemesi, ekolojik dengelerin sürdürülmesi ve korunması gereği hemen görülmektedir. Bu kavramı kalkınmaya değil de iyi bir yerleşme sistemine ilişkin olarak kullandığımızda gelecek nesillerde sürdürülebilir olan yaşanabilir yerleşmeler olacaktır. Başka bir deyişle tanımlanması birinci ilkeyle yakından ilişkili hale gelecektir.

Yanılgıyı önlemek için "yaşanabilir yerleşme" ile "sürdürülebilirlik" ilkesinin birbirine ilişkin konumunu belirlemek gerekir. Sürdürülebilirlik gerçekleştirilmesi gereken bir koşuldur. Yerleşmenin nasıl olması gerektiği hakkında bir bağlayıcılık getirmez. Sürdürülebilirlik çok farklı nitelikteki yerleşmeler tarafından sağlanabilir bir koşuldur. Bunlar arasında seçme yapmaya olanak vermez. Ancak yaşanabilir yerleşme ilkesinin yanında sürdürülebilirlik anlam kazanır.

Sürdürülebilirlik ilkesi en dar anlamıyla bile ele alınsa kuşaklar arası bir adalet ilkesidir. Kuşaklar arası adalet duyarlı bir düşününce aynı kuşak içinde adalet duyarlı olmaması düşünülemez. Bu nedenle sürdürülebilirlik ilkesi ilk tanımlandığı yıllarda ekolojik denge kadar hakçılığa da önem vererek tanımlanmıştır. Fakat uygulamada sürdürülebilirliğin hakçılık boyutu geri plana itilmiştir. Böyle olunca hakçılık burada üçüncü bir ilke olarak ayrıca ortaya konulmaktadır.

Yurttaş Bağlılığı her kadın ve erkeğin temel haklarının bulunması yanısıra diğerlerinin haklarını koruma ve ortak iyiye katkıda bulunma sorumluluğu olduğu üzerinde durmaktadır. Yaşanabilir yerleşme ilkesinin üçüncü nesil yani ancak dayanışmacılıkla gerçekleştirebilen insan haklarından biri olduğu düşünüldüğünde yurttaş bağlılığının önemi ortaya çıkmaktadır. Eğer bir toplumda yurttaş bağlılığı gelişmemişse orada yaşanabilir bir yerleşmeyi gerçekleştirmek olanaklı değildir. Toplumun bireyleri yalnız kendi çıkarlarını düşünmekten uzaklaşıp yurttaş olduklarında yurttaş bağlılığı doğar, bu da toplumda dayanışmanın gelişmesi demektir. Yurttaş bağlılığını sadece bir yerleşme için göstermek günümüzün küreselleşen dünyasında yeterli olmayabilir. Küresel düzeydeki sorumlulukları da yüklenmek gerekir. Çevre hareketi bu kapsamda bir sorumluluk anlayışını gerekli kılmaktadır.

IV. SON BİRKAÇ SÖZ

Bir yıl önce Dünya Şehircilik Günü'nde yaptığım konuşmada "Şehir Plancısının Utangaç Olmayan Talepleri"ni dile getirmiştik. Ve "Bu talepler sadece toplumdaki istenilen birşey değildir. Aynı zamanda topluma karşı bir sözvermedir. Onun için böyle bir talepte bulunmak bir sorumluluktur. Ezikliğini üstünden atmış utangaç olmayan taleplerde bulunabilen bir plancı, başarılı olmak için bilgili olmak, zamanını esirgememek zorundadır, sorumluluk almaktan hesap vermekten kaçmamak durumundadır" demiştik. Bu sözler yeni bir plancı ahlakına talebi dile getiriyordu.

Sorumluluk talep eden bir meslek grubunun kendi iyilerini, ilkelerini tartışarak ahlaksal çerçevesinin netleştirirse toplumda o kadar meşrulaşacak ve utangaç olmayan taleplerde bulunabilecektir ●

* ODTÜ Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü Öğretim Üyesi

2001'e Doğru

D o ğ a n K u b a n

Yirmibirinci Yüzyıl'ın insanlığa ne getireceği bilinemez. Bu, hiç umulmadık bir çöküş de olabilir. Ya da, bir tarafta giderek artan aç ülkeler, öte yandan giderek artan bir zenginlik içinde öldürücü teknolojileri geliştiren ülkeler arasında amansız bir çekişmenin zorladığı yeni kölelik dönemi de olabilir. Teknolojinin kişiye sağlayabileceği maddi dünya egemenliğinin, toplum düzeyinde daha mutlu bir yaşam sağlamadığı ise halimizden belli. Yirmibirinci Yüzyıl'da insanlar en ilkel davranışların örneklerini yineliyorlar. Sömürü, barbarlık ve yaşama saygısızlık azalmıyor. Akıl almaz zenginlikler, açlıkla kol kola geziyor. İnsanların ve toplumların yaşamsal eğilimleri bir sarkaç gibi bir uçtan öbür uca gidip geliyor. İnsanlar bir yandan evrenin fethini planlarken öte yandan en gelişmemiş kütlerle haşır neşir oluyorlar. Ve güzelliğin binlerce kez fethedildiği bir dünyada çirkinlikler içinde yaşıyoruz. Bunları yorumladığımız zaman insandaki hayvanın hiçbir zaman ehlileşemediğini saptıyoruz. İncelmiş bir uygarlık idealinin, yalnızca altına ışık veren ve kolayca söndürülebilecek bir eski şamdan olduğu acısını duyuyoruz. Bu şamdanın aydınlattığı etkinliklerden biri, insanın başının üstüne bir çatı koyarken, onu güzel yapmak için ürpertiler geçirdiği mimarlıktır. Mimarlık mesleğinde ilginç olan, giderek mekanikleşen ve göklere uzanan dev strüktürlerin, hala güzellik denen bir kaliteyi yakalamaya çalışmalarıdır. Ve uygarlık denen evrensel davranış normu, güzellikten vazgeçmediği sürece, mimarlık da bir uygarlık bileşeni olmaya devam edecektir.

Geçen bir yüzyılın bizi Yirmibirinci Yüzyıl'a nasıl taşıyacağını sorgulamak, aklımızı başımıza toplamak zorunda olduğumuzu düşündürüyor. Geçen yüzyıldan çok daha etkili teknolojilere sahip olduğumuz halde, bu yüzyıl sonunda hiçbir düşünür, geçen yüzyılın sonundaki iyimserlik içinde değil. İnsanlar da gökdelenlerde oturdukları, arabalar ve cep telefonları olduğu, ya da on saatte dünyanın bir başka ucuna gittikleri için daha mutlu değiller. Doğal çevre, eskisinden daha kısıtlı ve daha çok tahrip edilmiş. Düşünceler daha bulanık. Aynı durum kentlerde ve mimaride de var. Ruskin'in daha Ondokuzuncu Yüzyıl'da şikayet ettiği, Grek tapınak cephelerinin dükkan cephelerine yapıştırılmasının Post-Modern söylemin göstergisi olduğu bu çağda, bir ileriye bir geriye bakan ikircikli ve ikilemi eğilimler içinde yaşayan mimarlar, bir yandan daha yüksek gökdelenler ya da okyanus altı kentleri planlarken, içine en çağdaş teknoloji doldurulmuş, doğa içinde bağımsız kulübelerde, yeni Robinson Crusoe'ları gibi yaşamlar da hayal ediyorlar. Fakat bu projeksiyonları, kendine yeni iş alanları hazırlayan iş adamları gibi düşünmeden, bizi 2000'li yıllara taşıyan geçmiş, bir tarihi perspektif içinde yerine oturtmak gerek.

Türkiye'nin toplumsal perspektifleri, batan bir imparatorluk ve toplum düzeninin yerine geçen bir ulusal devlet vizyonu içinde saptandı. Önce kölelikten kurtulma savaşı, sonra çağa katılma savaşı. Bu oluşmayı küçük parçalara bölüp, orasını burasını didikleleyen tarihçi ve sosyal bilimciler, kıyıda çakıl toplarken denizi göremeyen adamlara benziyorlar.

İkinci Dünya Savaşı'na kadar, büyük gelecek perspektifleri tanımlarken, Türkiye ekonomisi, tarlasının taşlarını ayıklamaya çalışan bir çiftçinin ekonomisi idi. Bu, mimariye de yansımıştır. 1950'de Türkiye, köylü yapısının ağırlığını hisseden, tarlasını yeni temizlemiş fakat gözü ileriye dönük bir ülkeydi. Ekonomisi, kendi yağıyla kavrulma ekonomisi idi. Biz geriye baktığımız zaman, fiziksel çevredeki büyük değişmelerin, yeni dünya sisteminin ve dolayısıyla ekonomisinin parçası olduğumuz 1950'li yıllardan sonra ortaya çıkan uluslararası konjonktürlerin doğrultusunda başladığını, fakat bu atılımın Cumhuriyetin İkinci Dünya Savaşı'ndan önce biriktirdiği spiritüel enerjiye dayanarak ve o dönemin yetiştirdiği dünya ile bütünleşmeye hazır insanlar eliyle gerçekleştirdiğini görüyoruz. Başka bir deyişle, yüzyılın birinci yarısı bir ölüm kalım savaşı, bir nekahat ve yeni bir kimliğin tanımı dönemi, ikinci yarısı ise bu yeni varlığın kendini kanıtlama dönemidir. Bugün Türkiye'nin kentleri kendilerine özgü bir toplumsal ve politik varlığın yarım yüzyılda yarattığı bir fizyonomiyi sergiliyorlar. Bu süre içinde kentler bir kaç kez deri değiştirdiler. Kentsel boyutlar ve mimari, benim yaşamım içinde üç, bazen dört kez değişti. Doğal çevre ise, yapılanma alanlarında varlığını yitirdi. Örneğin Boğaziçi, 1950'li yıllarda, Schrantz'ın yüzyıl başında yaptığı panorama gibiydi. Altmışlı yılların sonunda Osmanlı dokusunu hala koruyordu. Bugün kentlerde yaşayan genç kuşaklar 1950 öncesini hayal edemezler. Öte yandan Anadolu'nun bazı yörelerinde, özellikle kırsal alanda insan çevresinin ilkçağdaki gibi kaldığını da anımsamazsak, kendimizi aldatmış oluruz.

Bu son elli yılın üst üste birikmiş mimarlık panoramasını çizmeye, fiziksel varlığın tanımı ile başlayabiliriz. Mimari, parçalanmış bir toplumun farklı potansiyellerini ve yönelimlerini yansıtmaktadır. Bunları üç kategoriye ayırabileceğimizi düşünüyorum.

1.a- En görkemli yapı grubu, uluslararası standartlara uymak zorunda olan ve toplumun dünya ile ilişkilerinin ifadesi olan havaalanları, shopping center'ler, otel ve iş merkezi olan gökdelenler, sanayi yapıları, radyo-televizyon stüdyoları, konser salonları, konferans merkezleri, basın kurumları gibi iletişim yapıları, sağlık ve eğitim yapıları, turizm tesisleri, ulaşım terminalleri türünden, toplumun yapı geleneğinde varolmayan ve boyutlarıyla toplum ekonomisinin en

büyük yatırımlarını gerektirenlerdir. Bunlar, kentler üzerinde yapılan büyük ameliyatlar ve büyük spekülasyon araçlarıdır. Bu yapılar, yeni kent çevresinin egemen öğeleri olarak tarihten kalan bütün sembelleri küçültmektedir.

Türkiye'de bu tür yapıların giderek artması ile kentsel gelişmenin çapraşıklığı ve disiplinsizliği arasında büyük boşluklar var. Bu yapılar bazen yönetmelik, bazen program, bazen proje, bazen teknik ve malzeme olarak ithal ediliyor. Standartları, dünyaya göre düşük olsa bile, Türkiye'deki ortalama yapı standartlarından çok daha yukarıda oluyor. Bunların yapımında mimarlarımız çoğu kez bir tür aracı rolü oynuyorlar. Fakat sürecin bir ucunun dışarıda oluşu, yapı yatırımlarının en büyük bölümünü, sadece fiziksel çevrelerinin değil, sosyal ve kültürel çevrenin de saptayıcı öğesi durumunda getiriyor. Sokaklardaki yarı köylü kalabalıklarla bu yapıların tek tarafı etkileşiminin sonucu, Yirmibirinci Yüzyıl'da ortaya çıkacak.

Bu yapıların varlığı ve etkinlik alanlarının genişliği, toplumu yepyeni mekansal ve boyutsal alışkanlıklara götürecektir kadar yoğun görünüyor. Ne var ki, insan davranışları sadece fiziksel çevrenin tanımladığı parametrelerle saptanmadığı için, bu yapıların tanımladığı etkileyici görseleğin, kendi başına uygarlık göstergisi olarak kabul edilmesi aldatıcı olur. Bu mekanik ve alımlı yapıların yarattığı çevrede, en kötü sömürü ve ilkel davranışlar da varlığını sürdürebilir. Fakat fiziksel çevrenin, sosyal yaşamın bazı boyutlarını yönlendirdiğini yadsıyamayız. Bir shopping center'ın, bir uçak terminalinin, davranışları homojenleştiren ve dolayısıyla etkileyen ve yönlendiren etkilerini biliyoruz. Büyük otoyollarda disiplin olmadığı zaman ölümlerle sonuçlanan ölümlü trafik canavarı olgusu nasıl yol, yasa ve davranış arasında titiz düzenlemeleri zorunlu kılıyorsa, bu büyük yapıların da yeni davranış biçimleri saptadığı açıktır. Vaktiyle, Şarlo'nun Yeni Zamanlar adlı filmi, sanayi işçisini mekanik bir alet durumuna düşüren sistemin parodisi idi. Fakat yeni kentlerde yeni insanların yaşayacağını haber veriyordu. Bugün insanların bir bölümünün öldürücü silahlarla donatılmış olması, Yirmibirinci Yüzyıl'ın apokaliptik habercilerinden biri olarak görülebilir.

b- İkinci büyük yapı kategorisi, konut ve iş alanını kapsayan, çağdaş yaşam ve düşünceden etkilenen, fakat yerel kültür yorumlarıyla oluşan ve burjuvalaşmaya başlayan kentlilerle, kentlileşemeyen köylülerin sahip çıktığı yapı grubudur. İçinde yapıldıkları kentlerin tarihi varlığından habersiz, Türkiye'nin her köşesinde birbirinin aynı, gelişmemiş klişelerin ufak varyasyonları olan, estetik endişeden uzak ve bugün Türk kentlerinin temel fizyonomisini oluşturan bu yapılar, egemen kırsal kültür mimarisidir. Sanayi öncesi toplumun bütün irrasyonel davranışlarının yansıması bu yapı alanında saptanabilir. Türk kentleri, bu yapılar kadar kentlidir. Bu büyük yapı alanı gelişmemiş, ya da acele bir tasarım, ekonomik olmayan planlama, kötü inşaat, beş on yıl içinde çürüğe çıkma anlamına gelir. Toprak yağmasının ve plansızlığın ürünü olan bu yapı stoğu, kendisine uygun sembolik yapı olarak da, aynı olumsuz niteliklere sahip çirkin camileri üretmektedir. Bu yapılarla gecekondular arasındaki fark, bir davranış farkı değil, ekonomik bir farktır.

c- Üçüncü büyük yapı etkinliği, bir tasarım konusu olmayacak kadar acele yapılmış, yasal hiçbir standartta uymayan, kent yapı stoğunun ikinci büyük bölümünü oluşturan ve gecekondular adı altında özel bir sembolik statüsü olan konut ve işyerleridir. Bir mimara gereksinmesi olmayan bu spontane yapılar, kentlere göçmüş topraksız ya da fakir köylü dünyasının çığıklarıdır. Bu çığılık o denli güçlü ve sürekliydi ki, toplumun politik örgütlenmesi bu işgali önleyecek cesareti gösterememiştir. Köyden göçün dinamizmi, bu yasal olmayan kent toprağı

yapılaşmasında yoğunlaşır. Fakir kalabalıkların toprak açığına çare bulamayan toplum, giderek bu baskıyı, kentlerde örgütlenen bir aracı sınıf yardımıyla yumuşatmış, köylünün dinamizmi, kent toprağı yağmasının motoru olmuştur.

2. Bu yapı alanları, Türk kültürünün üçe bölünmüş toplumsal yapısını ve kültürünün içeriğini yansıtmaktadır. Dünya ile bütünleşmeye çalışan bir ticaret ve sanayi oligarşisi ve onlarla birlikte çalışan teknokratlar, birinci kategorinin patronlarıdır. Dünya ile ilişkisi, merak ve sevgi-nefret ikilemi üzerine kurulmuş, köy ve kasabadan kopmuş yeni kentliler, ikinci kategorinin patronlarıdır. Henüz köylü olan yeni göçün temsilcileriyle, kent yaşamının ekonomik olarak belini büktüğü insanlar, üçüncü kategorinin sahipleri. Bu kategoride patronaj, sadece buralarda oturanlarda değil, kent toprağı yağmasını örgütleyenlerdedir.

3. Bileşenleriyle tanımladığım bu mimari çevrenin, sınıfsal nitelik taşıdığı kolay kolay savunulamaz. Bu mimari, sosyal hiyerarşide yukan doğru çıktıkça örtüşen bir toplum yapısı sergiler. Mimar, bunların sadece ilk ikisi ile iş kurar. Üçüncünün, romantik sevgilisi ya da düşmanıdır. Kuşkusuz bu kategorilerin dışında marjinal yapı etkinlikleri de olabilir. Fakat bu sadece mimarlar kulübünün özel söylemine konu oluşturur. Fiziksel çevrenin genel fizyonomisinde bir yeri yoktur.

4. Yüzyıl boyunca var olduğu görülen "köklere dönüş" eğilimleri üzerinde çok konuşulmuştur. Fakat o moda tükendikten sonra, Türkiye'nin mimari kültürü özgün bir söylem üretmemiştir. Bu bağlamda da, İkinci Dünya Savaşı öncesinin, çok yoğun olmasa bile daha bilinçli araştırma içinde olduğu, ondan sonra ise, Batı'dan sel gibi gelen düşünceler, modeller önünde sürüklenip gittiğimizi düşünüyorum. Kuşkusuz bu bir eleştiriden çok, bir gözlemdir. Çünkü başka türlü olmasını sağlayacak toplumsal, politik, ekonomik ve kültürel parametreleri saptamak zordur.

5. Mimarların kontrol edebildiği sınırlı (kanımca %10 civarında) mimari etkinlik, kuramsal yönelimini, kökeni kendi kültüründe olmadığı için derinliğine tanımadığı ve tam olarak benimseyemediği ithal söylemlere dayandırmıştır. Gerçi bu konu da, çağdaş Türk kültürünün diğer etkinlik alanlarından farklı değildir. Din dahil olmak üzere, taklit, ana kültür sürecidir. Mimari dergilere yansıyan mimari söylem çeviriye dayalıdır. Dış kaynaklı tartışmaların bazen bilgiçlik gösterisine dönüşen, yinelenmesine, sınırlı olarak da yorumuna dayalı bu söylemin müşterisi çok azdır. İkinci kategori yapılan üreten mimarlar kesinlikle bu söylemle ilgili değildir. Doğrusu istenirse, bu söylemin üniversite çevreleri, mimarlık marjinaleri dışında etkisi olduğu söylenemez. Kamuoyu tarafından izlenmez, hatta anlaşılmaz ve katılımcısı yoktur. Fakat mimarlık dergilerine yansıyan biçimler dünyasının, yeni burjuvalaşmış görsel müşterileri vardır. Bu durum, arasına bir dostuna, düşünüp taşınarak bir yapı üreten marjinal mimarlara kendini avutma şansı verir, fakat panoramanın yapısını değiştirmez.

6. Mimari söylemde, Türkiye içindeki mimarlık etkinliğine dönük bir eleştiri gelişmemiştir. Çünkü kuramsız eleştiri olmaz. Türkiye'de yapı eleştirisi daha çok yapı tanıtma içeriklidir. Arasına kuramsal bir tutuma dayalı bir eleştiri yapılırsa, bunun anlaşılma şansı da azdır. Kaldı ki bütün alanlarda olduğu gibi, eleştiriye açık bir kültür ortamı yoktur. Çünkü toplum, özelleştirmesini yapamamış bir toplumdur. Tarihini bile ancak kendini övmek için yazmıştır. Son dönemde yakın geçmişin ve Cumhuriyet'in eleştirilmeye başlanması, bilimsel olmaktan çok, ideolojiktir. Güçlenen bir gericilik ve bağına verilen ödün ve rüşvetlerdir.

Türkiye’de eleştiri, mimari alanı da kapsamak üzere, bir tür kaba-
dayılık gösterisi olarak görülmektedir. Eleştiriye çok duyarlı maço bir
toplumun mimar üyeleri için eleştiri, bir tür laf atmaktır. Bu tavır,
eleştirin gelişmesini engellemiştir. Özellikleri ve eleştiri yoksuluğu,
mimari söylemin ve mimari üslubun ya da üslupların kendilerine çeki
düzen verme ve gelişme olanağını kısıtlar. Kaldı ki, birinci kategoride
mimardan hizmet bekleyen patronların eleştiriye hiçbir duyarlılıkları
yoktur. Çünkü egemenlik, sub-standart kültürün elindedir. Politik ve
ekonomik konjonktür ve yağma düzeni, bu tür duyarlılıklara olanak
vermez.

Bu eleştiri yoksulluğuna, çağdaş mimari alanında, mimari yazınıni en
az üreten ülkelerden biri olduğumuzu da ekleyebiliriz. Bunun bir
nedeni, toplumda okuma geleneği yoksunluğu, diğeri de gerek
devletin gerek yapı patronlarının böyle bir gereksinim duymamaları
ve sponsor görevi yapmamalarıdır. Bu, üniversitelerin yayın rolünü
de kısıtlayan bir yaygın tutumdur.

7. Mimarlık eğitimi, uzun geçmişine ve deneyimine karşın, politik
egemenler için ikincil bir konumdadır. Öğretim, gerçeklerle ilgisini
kaybetmiştir. İthal edilen mimari kavramlar, mimarlardan çok patron-
lar kanalıyla gelmektedir. Kentlerin spekülatif mimarisi, iyi örnek
olmak niteliğine sahip değildir. Tersine, kötü örnek olarak öğretimin
de yozlaşmasına neden olmaktadır. Çünkü öğrencilere etkili olan,
çevrelerindeki görsel deneyimleridir. Üniversite ile politik egemenler
arasındaki iletişim ise, bilgidən çok, politik ilişkiler bağlamında varol-
maktadır.

8. Her ne kadar bazı çevreler, bir tür sol eğilimli protesto gibi gör-
meye ve göstermeye çalışsalar da, genel bir kent toprağı yağması
gerçeği yadsınamayacak kadar açıktır. Mimarlığın sağlıklı
gelişmesinin en büyük düşmanı, kente göçün harekete getirip,
giderek en büyük toprak yağması düzenine ve yapı spekülasyonuna
dönüşen kontrolsüz yapılaşmadır. Buradan elde edilen rantın boyut-
ları, sağlıklı bir mimarinin gelişmesi, bir mimarlık etiğinin oluşması, bir
doğal çevre ve tarihi çevre kontrolünün sağlanması için aşılması
olanaksız engeller yaratmaktadır. Bu engeller, kazancın gözleri
döndürmesi kadar, toprak ve yapı rantının üleşilme mekanizmasının
sağlıklı bir yapı düzenini olanaksız kılmasından kaynaklanmaktadır.
Böyle bir sistemin dışında kalabilen, ya da mekanizmanın engellerini
politik ve parasal araçlarla geçebilenler dışında sağlıklı bir mimari
üretmek zordur. Daha kısa sürede daha çok çıkar sağlayacak bir
yapılaşma sürecini, sosyal, estetik ve kültürel içerikli programlarla
aşmak iyi niyetli mimarlar için hemen hemen olası değildir. Kaldı ki,
toprak rantı dev boyutlara ulaştığından bu yana, donup kalmış yönet-
melik ve yasaların labirentinden çıkmak olasılığı da azdır.

9. Kent toprağı, Türkiye’nin bir numaralı ekonomik etkinliğidir. Buna
bütün sınıflar, değişik ölçülerde, ortakır. Başka bir deyişle bu, bir
sınıfsal olgu değildir. Devletten, holdinglerden, mafyadan, topraksız
köylüye kadar her grup, örgüt ve insan, toprak yağmasından yarar-
lanmaktadır. Bu, Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik-toplumsal
sürece ilişkin patolojik bir durumdur. Göç-demokrasi-yağma
üçgeninde kurulu garip ve belirsiz politik yöntem ve sosyal yapı,
Türkiye’deki kargaşayı yaratmakta ve dolayısıyla mimarinin
statüsünü de belirlemektedir. Türkiye, Yirmibirinci Yüzyıl’a yağma ve
kırsal kültür egemenliği altında girmektedir.

10. Akıl almaz bir hızla büyüyen kentlerde, kentlileşmemiş köylü
kültürü, kent yönetimine egemendir. Bu, temel bütün politik akımların
üstünde bir egemenliktir. Bu düzeyde ne tarihten gelen, ne karar
mevkiinde olanların kişisel deneylerinden gelen, ne de Batı’dan

gelebilecek bir kent vizyonu vardır. Dolayısıyla, varolan bir kent viz-
yonunun parçası olabilecek bir mimari vizyon da yoktur. Bugün orta-
larda kent hakkında söz söylemek cesareti gösteren kent egemen-
leri, hiçbir zaman varolmamış bir mitolojiden, ya da bilimsel tabanı ve
sayısal verileri olmayan bir ‘megalomani’den söz etmektedirler.
Bazen de dış dünyadan yansıyan çarpık imgelerden söz ederler.
Aslında söylenenlerle belediyelerin ya da politikacıların gerçek gücü
arasında bir ilişki de yoktur. Çünkü Türkiye’de kent yönetiminin glo-
bal bir düzenleme yapacak ne ekonomik, ne de politik bir gücü
vardır. Kuşkusuz, sonsuz probabiliteler ve yaşama zorunluluğu, bazı
iyileştirmelere olanak verir. Fakat bunlar kentin sağlıklı büyümesini
yönlendiremez, günlük geçici poliklinik müdahaleleridir.

11. Yirmibirinci Yüzyıl yeni bir perde gibi açılmayacaktır. Kent ve
kültür birkaç yıllık aralıklarla yeni standartlara ulaşamayacağına göre,
biz yukarıda kara kara vurguladığımız koşullarla Yirmibirinci Yüzyıl’a
başlayacağız. Kentlere yığılmış, fakat kentlileşmemiş bir toplum,
bütün hastalıklarını Yirmibirinci Yüzyıl’a aynen taşımaktadır.
Sorunlarımız, toplumun kent ve mimari üzerindeki düşüncelerinin
olgunlaşmamasından kaynaklanıyor. Bu toplumsal bir suç değildir.
Tarihi bir gerçektir. Ve mimarinin statüsü bunun dışında oluşmaya-
cağı için, çok ağır bir aydınlatma umudu dışında, bu sürecin devam
etmesi doğaldır. Bu ortam, mimari alanda çözümden önce, sosyal ve
kültürel alanda çözüme ulaşmak zorundadır. Eğer politik bir
değişmeye dayalı bir elit kültürü Yirmibirinci Yüzyıl gelişmelerini yön-
lendiremezse, bugünkü durumun daha uzun bir süre, belki de bir
“collapse”a kadar sürmesi öngörülebilir. Böyle bir “collapse”, aydınla
aydın olmayan arasında, çözüme dönük bir, “modus vivendi”yi zor-
layabilir. Kuşkusuz bu görüşe bir ütopya olarak bakmak daha uygun-
dur.

12. Bütün olumsuzluklar karşısında kişi olarak sorumlu mimarın
küçük iyileştirmeler, marjinal patronlar, umulmayan politik rastlantılar
gibi bir umudu olabilir. Mimarî söylemin kültürel statüsünü güçlendi-
recek bir tutum, profesyonel dayanışmadır. Bugünkü politik konjonk-
tür, mimarların bir bölümünün rant ortaklığı, bir bölümünün profes-
yonel söylemle politik söylem arasındaki ilişkilerin sınırlarını tanımla-
makta zorluk çekmesi gibi nedenlerle, bu denemenin önünü
tıkamaktadır. Fakat en kolay ve en sağlamı yine de bu yoldur.
Kuşkusuz kent kargaşasının, yasadızlığın, bürokrasinin ve politik hay-
huyun getirdiği bir bıkkınlık mimarlara da egemendir. Fakat
Türkiye’deki bütün profesyoneller gibi, mimarlar da bunu aşma
çabasını göstermek zorundadır. Bu sadece bir profesyonel zorunlu-
luk değil, bugünkü koşullarda bir aydın sorumluluğudur.

Mimari söylemi ideolojik parçalanmanın tutsağı yapmadan, gerçekçi
ve evrensel bir temele oturtmak ve bu yolla önce profesyonel
söyleme toplumsal bir statü kazandırmak, sonra bunu bir yapı poli-
tikasında temellendirerek politik söyleme entegre etmek tanımla-
nabilecek tek yol gibi görünüyor. Kuşkusuz, Türkiye’nin temel sorunu
olan kırsal kültür hegemonyası çözülmeyen hem kentin, hem de
kır’ın, ne tür politik şemsiye altında olursa olsun, sorunlarına bir
çözüm gelmesi olasılığı oldukça zayıftır. Çağdaş söylemin politik
söylemden önce geldiği idrak edilmedikçe, sağlıklı bir toplum yarat-
ma şansı yoktur. Fakat profesyonel olarak yapılabilecek başka bir
eylem de yoktur ●

• Bu yazı Enis Kortan’ın, YEM tarafından yayınlanan ‘Mimarlık Antolojisi’ adlı
kitabından alınmıştır.

Mimarlık ortamının güncel sorunlarından olan Mimarlık Eğitimini farklı boyutlarda ele almayı sürdürüyoruz. Bu bölümde 18 Mart '97 tarihinde Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin düzenlediği "Türkiye'de Mimarlık Tarihi ve Mimarlık Eğitimi İçindeki Yeri" temalı söyleşiyi yayınlıyoruz. Oturum Başkanlığını Gürhan Tümer'in üslendiği Söyleşi konuşmacı olarak ODTÜ Mimarlık Fakültesi Öğretim Üyesi Sayın Yıldırım Yavuz ve Sayın Uğur Tanyeli katılmıştı.

Mimarlık Tarihi ve Mimarlık Eğitimine Yansıması

G Ü R H A N T Ü M E R

Mimarlar Odası İzmir Şubesi'nin düzenlediği Çarşamba Söyleşileri, geçen dönemlerde, daha çok piyasada çalışan mimarların uygulamalarını sunmaları biçiminde gerçekleştirildi ve Türkiye'deki belli başlı mimarların birçoğu katıldı bu söyleşilere. Bundan sonra ise, biraz da kuramsal yaklaşımları gündeme getirmeyi düşünüyoruz. Bu konuyu seçmiş olmamızın bir nedeni bu.

Yaptığımız seçimin ikinci nedenini ise şöyle özetleyebilirim. Geçenler de, İngiltere'de, "Architectural History and the Studio" başlıklı bir kitap yayınlandı. Bu kitabın iki editöründen biri, bir Türk meslektaşımız: Sayın Prof. Dr. Necdet Teymur. O kitabı okuduktan sonra, o konularda bizler neler söyleyebiliriz diye düşündük ve sayın konuşmacıları davet ettik.

Ben o kitaptan bir iki alıntı yapmıştım. Sorun, en başta, açıkça şöyle konuyor ortaya: Mimarlık tarihi dersleriyle, mimari tasarım eğitimi, yani stüdyolar, atölyeler arasında ne gibi ilişkiler vardır ve olmaktadır?

Yazarlardan biri, "mimarlık tarihi dersleri, öğrencilere, yeni buluşlara, yaratıcılığa yönelmek, onlarda arkeolojik çağrışımlar yaratmamaktır" diyor.

Bir başkası, tarihin ve bu arada da mimarlık tarihinin, yalnızca bir servis objesi olarak kalıp kalmadığını sorguluyor.

Modernizmin, mimarlık tarihini tasarım için gereksiz kaldığını, çünkü özellikle savaş sonrasında, fonksiyonel, teknik tasarımın öne çıktığını söylüyor ve eğer bir projede fonksiyon çalışıyorsa ve teknik bunu destekliyorsa, mimarlık tarihinden vazgeçilebildiğini ileri sürüyor ve yarım yüzyıl önce, mimarlık tarihi bilmeyen birinin mimarlık yapmasının hemen hemen olanaksız olduğunu, bugünse bu durumun ortadan kalktığını vurguluyor.

Brian Hutton adlı yazarın savına göre, mimarlık tarihinin görevi öğrencide eleştirel yaklaşım mantığını yaratmak olmalı.

David Dunster'in ise şöyle ilginç bir saptaması var. Eğer mimarlık tarihi, stüdyoya, doğrudan, balıklama girerse, ortaya postmodern çıkar.

İain Borden'ın yaklaşımı da ilginç. O, mimarlık tarihini bir uygarlık tarihi olarak görüyor ve bunun, mimar olmayanları da ilgilendirdiğini, ilgilendirmesi gerektiğini, dolayısıyla sadece mimarlık öğrencilerine değil, başkalarına da mimarlık tarihi okutulabileceğini, ama bunu yaparken farklı bir yaklaşım gerektiğini söylüyor. Borden'a göre bir binanın nasıl yapıldığı, mimarlığın ve mimarlık tarihinin yalnızca bir bölümü ve yalnızca belli kişileri ilgilendirir. Oysa, bunun dışında, herkesi ilgilendiren başka yönler de var.

Kitaba katkıda bulunan yazarlar arasında, tarihi bilmenin, bugün için yararlı çözümler getirmemizi sağlayan sihirli bir değnek olmadığını; mimarlık tarihiyle pek ilgilenmemelerine karşın, büyük ün kazanmış iyi mimarların bulunduğunu söyleyerek, bir bakıma olumsuz, yadsıyıcı yaklaşımlar getirenler de bulunuyor.

Bu alıntıları daha da çoğaltabilirim. Ama onun yerine, sanırım sözü artık Yıldırım Yavuz ve Uğur Tanyeli'ye bırakmak daha doğru olacak.

Mimarlık Tarihi ve Mimarlık Eğitime Yansıması

Y I L D I R I M Y A V U Z

Dünya tarihinin tüm evrelerinde mimarlık tasarımının önceki dönemlerin yapıtlarından etkilendiği, bunları yeni tasarımlar için örnek aldığı, ortaya çıkan yapıtların çoğu kez önce yapılanların çok az değişikliklerle gerçekleştirilen kopyaları oldukları, bazen de becerili ustaların ellerinde etkileşimlerin yeniden yorumlanabildikleri, böylece yeni, ileriye yönelik tasarımların gerçekleştirilebildikleri bilinmektedir. Son yıllara dek zaman içinde çok ağır değişim gösteren konut mimarisi geleneksel çözümlerin örnek olarak kullanıldığı, bu nedenle tasarımda ilerlemenin çok yavaş olduğu, kısıtlı yapı malzemelerinin de bu yavaşlıkta rol oynadıkları bir gerçektir.

Klasik Çağ Yunan mimarisinin Mısır'dan etkilendiği ancak bu etkileşimleri daha değişik biçimlerde kullanarak kendine özgü yeni bir mimari oluşturduğu da bir gerçektir. Yunan mimarisini geliştirip onu tam bir mühendislik gösterisine dönüştüren devasa yapılar bırakan Romalılar bu yapıtlarla kendilerinden sonra gelen toplumları Klasizm adı altında gruplandırdıkları Yunan ve Roma mimarisinin bu başyapıtlarına sürekli olarak öykünmüşlerdir. Brunelleschi'nin Floransa'daki Ospedale degli Innocenti adlı çocuk hastanesi, bu mimarinin Rönesans'ın insancıl ilkeleri ışığında yeniden yorumlanmasıyla oluşan ilginç bir örnektir. Bu dönem ustalarının erişilebilecek en büyük ve en görkemli kubbeyi gerçekleştirme çabalarının gizli ise Roma'daki Pantheon'un güçlü strüktür çözümünde saklıdır.

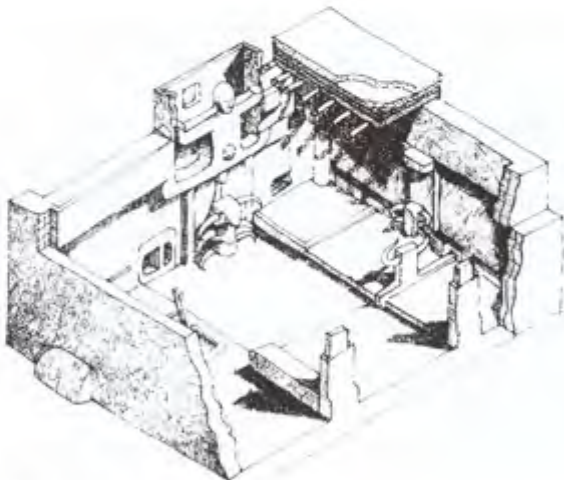
Devrim ideallerinin düşünsel ve biçimsel kaynağını oluşturan klasik çağ uygarlıkları, bu ideallere koşut bir biçimde, 18.yüzyıl'ın ikinci yarısından başlayarak mimarlıkta da kendilerini yeniden hissettirmişlerdir. Bir Romalı imparator kişiliğine öykünen Napolyon'un Paris'teki Arc de Triomphe'u tarihi Roma zafer anıtlarının

kemer biçimlerinden kopyalanmıştı. J.Vignon'un Madeleine kilisesi ise 19. yüzyıl başında, Paris'in göbeğinde, neo-klasizm adına inşa edilmiş gerçek bir Roma tapınağından başka bir şey değildi.

Mimarlıktaki bu sürekliliğin en önemli nedeni, hiç kuşkusuz kişisel gözlemlerin yanı sıra, yazılmalarına antik çağda Vitruvius'la başlayıp Rönesans'da Alberti ve diğerleriyle süren, günümüzde ise giderek zenginleşen bir dizi önemli mimarlık kitabının tarih boyunca tasarımcılar üzerinde bıraktıkları derin etkiler olmuştur. Bu mimarlık edebiyatının, dönemlerin mimari üsluplarını belirleyen tutucu Akademiizm'in oluşmasındaki rolü ise gerçekten önemlidir ve bazı eğitim kurumlarında bu önemini günümüzde bile sürdürmektedir.

Mimarlık mesleğinin usta-çırak ilişkilerinden arındırılıp neredeyse skolastik bir öğreti sonucuna ulaştırıldığı 19.yüzyılda, o güne dek birikmiş olan mimarlık edebiyatının bu yüzyılda çok değişken bir üslup kargaşasına yol açtığı, böylece seçmeci (eklektik) bir mimarlık anlayışının tüm Batı'da etkin olduğu izlenmektedir. Seçmeciliğin ortaya çıkışında endüstri zengini, eğitimsiz üst sınıfın, geçmişteki asillerin yaşam biçimlerini para gücü ile satın almaya hevesli olmaları, Fransız Devrimi'nden sonra ortalığı kasıp kavuran milliyetçilik hareketlerinin ortaya çıkardığı ulusal üslup seçme çabaları, ve uzak ülkelerdeki değişik kültürlerin gizemli çekiciliğinin oluşturduğu oryantizm de önemli roller oynamışlardır.

19. yüzyıl ortalarında geliştirilen yeni yapı gereçleriyle yavaş bir değişime uğrayan mimarlık, özellikle 20. yüzyıl başlarında, seçmeciliğe ve tarihi üslupları yeniden canlandırmaya tepki olarak gelişen modernizm akımı nedeniyle, Batı'dan Doğu'ya gerçek bir biçim değişikliği göstermiş ve bunun etkileri tüm dünyada hissedilmiştir.

Çatalhöyük; Kerpiç konut (restitüsyon) İ.Ö. 6500

Kızılcaşar, Ankara

Atina - Akropol - Panthenon

Bu arada gelişen Mimarlık eğitimi Bauhaus gibi yeni açılan eğitim kurumlarında büyük yaklaşım değişikliklerine neden olmuş ve tarihi biçimlerden esinlenmek yerine işlevsel çözümlerin yeğlendiği, akılcı, bilimsel ve deneysel yaklaşımlara dayalı, yepyeni bir mimari estetik geliştirilmiştir.

20. yüzyılın akademizm-bilimselcilik, tutuculuk-ilericilik, faşizm-demokrasi gibi karşıt yaklaşımların çatıştıkları bir yüzyıl olduğunu gözönünde tutarsak, bu yüzyılın karmaşık mimarisinde izlenen değişimleri de daha kolayca algılayabiliriz. 1933-1945 yılları arasında, Almanya'da, güçlü Nasyonal Sosyalist partisinin tüm Avrupayı etkileyen mimari görüşü yine eski Roma yapıtlarından esinlenmiş, ezici ölçekli ve katı bir toplum disiplinini çağrıştıran, neoklasik bir biçimleme anlayışı olmuştur. Savaş sonunda ortaya çıkan yeni anlayış ise, bu askeri gücün katı tavırlarından uzak, yerine, işlevine ve gereklerine göre özgürce biçimlendirilmiş yapılar oluşturmayı amaçlayan, liberal bir dünya görüşünü yansıtmıştır. Bu görüş, International Style adı altında bir dizi değişik formlu özgün mimari yapının gerçekleştirilmesine olanak tanımıştır.

Son yirmi yıldır dünyada ve tabii Türkiye'de görülen sosyo-ekonomik ve politik gelişmeler, kentlere yönelen aşırı kırsal nüfus akımı, kültürel konularda hissedilen karmaşa, ulaşım, iletişim ve dolayısıyla globalleşmede izlenen olağanüstü hızlı değişimler mimarlığın bir kez daha yön değiştirmesine neden olmuştur. 1950-1975 arasındaki Uluslararası üsluba gösterilen tepki sonucunda, çoğulcu, değişken, doktrinlerden uzak fakat tarihin tüm biçimsel ve dekoratif veri-

lerinden yararlanmasını bilen, çarpıcı, şaşırtıcı, renkli ve özgün formlar peşinde koşan yeni bir mimari anlayış oluşmuştur. Post modernizm adını verdiğimiz bu dönem yapıtlarının, tüm eleştirilebilen niteliklerine karşın yapı sanatı açısından dünyaya yeni bir soluk getirdiği de bir gerçektir. Yavaş yavaş hızını yitirmekte olan Post modernizm'in eleştirisinin daha ilerki yıllarda, karşılaştırmalı olarak daha gerçekçi bir biçimde yapılacağı inancıyla ülkemizdeki mimarlık tarihi ve mimarlık eğitimi konularına kısaca değinmek istiyorum.

Türkiye'de Mimarlık Eğitiminde Mimarlık Tarihinin Yeri

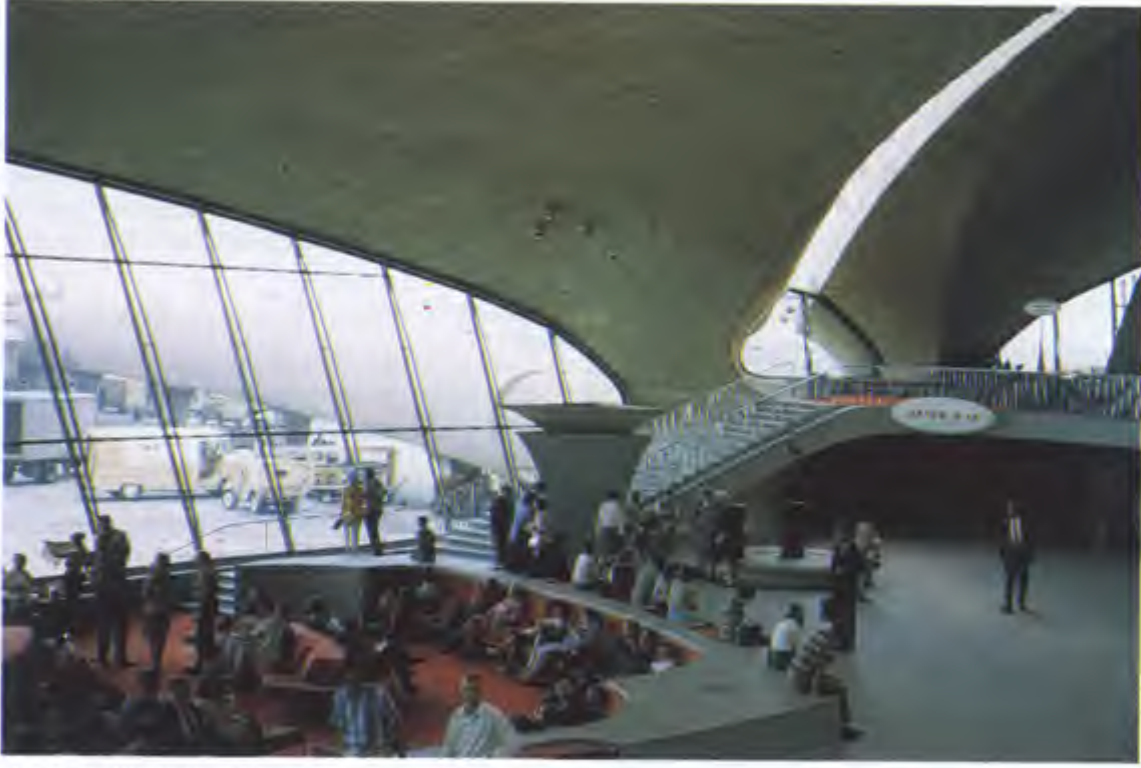
Ülkemizde mimarlık konusundaki akademik çalışmalar 19. yüzyıl başlarında, Osmanlı kara ordusu içinde istihkam subayı yetiştirmek amacıyla Mühendishane-i Berr-i Hümayun'un kurulup Alman ve Avusturya uyruklu eğitimcilerin burada ders vermeleriyle başlamış, daha sonra Mühendis Mekteb-i Alisi adını alarak sivilleşen bu okulun yanı sıra, yüzyılın ikinci yarısında Sanayi-i Nefise Mektebi'nin Fransızlar tarafından kurulmasıyla ülkedeki mimarlık eğitimi pekiştirilmiştir. 19. yüzyılda Batı'da uygulanan eğitim sistemlerinin öncülüğünde gerçekleştirilen bu kurumlardaki mimarlık eğitiminde tarih derslerinin rolü kuşkusuz bu dönemin Batı'daki seçmeci yaklaşımlarını yansıtmak biçiminde ele alınmıştı. Nitekim yüzyılın sonlarına doğru bu okullardan diploma alan Türk uyruklu öğrencilerin yapıtlarında bu anlayışın yansımaları açıkça izlemek olasıdır. 20. yüzyıl başlarında, imparatorlukta politik oluşumlar sonucunda ortaya çıkan Türk Ulusçuluğu paralelinde geliştirilen üslup çabaları da 19. yüzyıl Batı seçmeciliğinin ötesine geçememişlerdir.

İmparatorluğun bu son yıllarında, bugünkü İstanbul Teknik Üniversitesi'nin temelini oluşturan Mühendis Mekteb-i Alisi'nde ve Mimar Sinan Üniversitesi'nin kökeni olan Sanayi-i Nefise Mektebi'nde tarih konusunda okutulan kaynakların nitelikleri üzerinde bir şey söylemek olanak dışı ise de, bunların hemen tümü Türkçeye çevrilmeden, özgün dillerinde okunmak zorunda olduklarından, öğrenciler üzerindeki etkilerinin daha çok içlerindeki görsel malzemeden kaynaklandığı savunulabilir. 20. yüzyıl başlarında mimarlık konusunda Türkçe olarak yazılan birkaç kitabın da batılı kaynaklardan yararlandığı belli olmaktadır. Örneğin, Mimar Kemalettin ve Ali Talat beyler tarafından 1920'lerde yazılan Fenn-i Mimari başlıklı ders kitabı tümüyle Batı kaynaklı görsel malzeme kullanmakta ve bunların Türkçe açıklamalarını vermektedir. Yine Ali Talat bey tarafından 1922'de yazılan İşçilik başlıklı fiat birim rehberindeki çizimler ise o yıllarda geçerli olan ulusal mimarlık anlayışının gerektirdiği Osmanlı klasik çağına ait yapı öğelerinin o yıllarda nasıl, hangi malzemeyle ve kaçta yapılabileceğini belirleyen ilginç bir kaynaktır.

Barcelona Pavyonu; (Mies Van Der Rohe)

New York; TWA Terminali (E.Saarinen)

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte tüm kurumlarda yapılan değişiklikler arasında bu iki okulun müfredat programlarında yer alan tarih derslerinin içerik ve niteliklerinin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Nitekim bu tarih öğretimi Cumhuriyet'in ilk on yılında değişmeden sürmüş, ancak 20'lerden sonra ülkeye gelen yabancı uzman ve öğretim üyelerinin görüşleriyle mimarlıkta modernizm eğitime geçilmiştir. Ancak bu dönemde de okutulan kaynakların kısıtlılığı söz konusudur. Meslek eğitime yönelik ders kitaplarının yokluğu ve tüm bilgilerin yabancı kaynaklardan edinilmesi zorunluğu, dış kaynaklı yayınlardaki görsel malzemenin, çağdaşlaşma çabası içinde olan Türk mimarlarının bu yıllardaki uygulamalarına esin kaynağı oluşturması sorunu ortaya çıkartmıştır.

27 Mayıs 1960 devriminden sonra akademik çevrelerde izlenen yeni araştırma çabalarına mimarlık tarihçileri ne yazık ki çok yavaş katılmış, bunlar da yine Batılı kaynaklardan özümlemiş yapıtların ötesine gidememiş, Türk mimarlık tarihi çatışmaları ise genellikle sanat tarihi uzmanlarının 18.yüzyıl sonlarına kadar uzanan yapı tanımlarından ibaret kalmıştır. Bu nedenle, günümüzde mimarlık eğitimi veren üniversitelerimizde mimarlık tarihi dersleri yeterli kaynaklardan yoksun bir biçimde, geçmişe ancak tanımlayıcı bir gözle bakmakta, bu tanımlamaların bilimsel verilere dönüşmesi hemen hemen olanaksızlaşmakta, böylece bunların tasarım stüdyolarına aktarılmalan ya yetersiz kalmakta ya da hiç gerçekleşmemektedir.

Geçmiş mimarlık yapıtlarının yorumlanması, ait oldukları kültürel ve değerlerden, sosyo-ekonomik, politik ve diğer sanatsal etkileşimlerden bağımsız bir biçimde, salt biçimsel tarifler olarak öğrenciye aktarıldıkça, mimari tasarımdaki tarihe yönelik hataların sürmesi önlenemez. Bu eğitimin daha doğru bir biçimde gerçekleştirilebilmesi için ülkemizde önce bu konudaki tarih araştırmalarının ve tarih yazısının bilimsel analizden öteye geçmesi, Türk mimarlığının kuramsal niteliklerinin saptanması, yorumlanması ve aktarılması gerekmektedir. Daha henüz tam bir yapı envanterinin çıkartılmadığı, doğru dürüst bir Anadolu kültür tarihinin bile yazılmadığı ülkemizde, hızlı değişim sonucu yitirdiğimiz değerlerin sayısı gittikçe artmakta ve belirttiğimiz bilimsel çalışmaların gerçekleştirilmesi de gün geçtikçe güçleşmektedir. Son yıllarda, Batı'da mimarlık konusunda yazılmış ana kaynakların Türkçe'ye

kazandırılması konusundaki çabalar sevindirici ise de, bunlardaki bilgilerin okullardaki tasarım stüdyolarına aktarılması, yine de ülkemizdeki mimari tasarımın olumlu bir biçimde etkilenmesine yetmeyecektir. Nitelikli yapılar oluşturma çabamızdaki mimarlarımızın salt okunarak edinilmiş kuramsal ve tanıtıcı bilgi birikimiyle estetik ve mimari değerleri yüksek binalar gerçekleştirmeleri olasılığı oldukça zayıf gözükmektedir. Bu konuda, mimarlık eğitiminde geçen dört-beş yıl süresince, öğrencilerin yazılı kaynak izlemelerinin yanı sıra, eski mimarlık yapıtlarını yerlerinde görüp onları tüm çevreleriyle ve kültürel çerçeveleri içinde izlemeleri gerekmektedir. 19. yüzyılda, Fransa ve İngiltere'de mimarlık öğrencileri için sağlanan Prix de Rome bursları bu gereğin yerine getirilebilmesi için konulmuş ödüllerdir. Günümüzde ise çeşitli yabancı eğitim kurumları arasında varılan anlaşmalar sonucu yapılan karşılıklı eğitim gezileri, yaz okulları ve öğrenci ve araştırmacı değiş tokuşları, yine bu anlamda, hızla globalleşen dünyada yok olmaya yüz tutan kültürel değerlerin saptanması, çalışılıp anlaşılması ve bilgiye dönüştürülmesi açısından önemli bir görev yapmaktadırlar.

New Orleans; Piazza d'Italia (C. Moore)

New York; Guggenheim müzesi (F.L. Wright)

Sonuç:

Mimarlık eğitiminde mimarlık tarihi derslerinin önemini yadsımak olarak dışıdır. Ancak, bu dersler bugüne dek oldukları gibi, tasarım stüdyolarından bağımsız, kültürel çevrelerinden yoksun bırakılmış biçimsel tanımlamalardan kurtarılıp gerçek bilgi kaynaklarına dönüşmedikçe tarihin yorumlanması salt biçimsel analizlerden ibaret kalmayı sürdürecektir, bu ise ülkemiz mimarlığında beklenen çağdaş ve akılcı ilerlemeyi engelleyecektir. Buna örnek olarak 1850'lerde Batı'da mühendislik alanındaki ilerlemelere karşın yapı biçimlemelerindeki mimari yorumların Rönesans'tan öteye geçmekte güçlük çektiklerini gösterebiliriz. Oysa yetmişli yılların sonlarında Skidmore, Owings and Merrill firmasının Cidde'de gerçekleştirdiği yeni Hac Terminali, geleneksel Bedevi çadırlarından esinlenmiş, ama tarihin verdiği bilgileri kuramsal bir yaklaşımla özümleyebilen, çağdaş dünyanın tüm teknolojik olanaklarını olumlu bir biçimde kullanan, yenilikçi, mimari estetiği bulunduğu yöreye uygun, başarılı bir yapıt olarak dikkati çekmektedir. Oysa Türkiye'de son yıllarda Post modernizm fırtınasına ayak uydurma çabasındaki mimarlar topluluğu Türkçe kaynakların yetersizliği ve tarihi verilerin bilgiye dönüştürülmemesi nedeniyle, bunları ancak biçimsel olarak değerlendirmekte ve böylece ortaya kitlesel sorunları bile tam olarak çözümlenememiş yapıtlar çıkmaktadır.

Çağdaş mimarlıkta olduğu gibi geleceğin mimarisinde de geçmişin izlerini görmek kaçınılmaz olacaktır. İnsanlar doğal olarak bildikleri, tanıdıkları, tadına vardıkları çevreleri sürekli yineleme çabaları içinde, geçmişe hep nostaljik bir gözle bakmışlardır. Yaşam çevrelerini oluşturan mimarlar ise sanatçı kişilikleriyle sürekli yeni yorumlar, yeni biçimler oluşturmaya çabalayarak mimarlıktaki değişim eğilimini sürdürmüşlerdir. Ancak, bu değişim yine de çoğunlukla tarihi örneklerin yeniden yorumlanması biçiminde süregelmiştir. Bu nedenle mimarinin dünya yüzündeki diğer hızlı değişimlere ayak uydurabilmesi için vazgeçilemez bu tarih verilerinin dikkatlice araştırılması, yorumlanması ve tasarım stüdyolarında kullanılabilecek bilgilere dönüştürülerek kaynak kitaplar biçiminde öğrencilere aktarılması ve tüm bu çabaların ayrıca geziler ve yerinde yapılacak incelemelerle pekiştirilmesi gerekmektedir ●

Mimarlık Tarihi Nasıl Bir Disiplindir

U ğ u r T a n y e l i

Türkiye’de gördüğüm en düzgün fiziksel çevresi olan Mimarlar Odasına gelmekten mutluyum. Bu arada küçük bir düzeltme yapayım. Tasarımla da ilgilendiğim söylendi; ben asla tasarımla pratik düzeyinde ilgilenmiyorum.

Bunu söylememin nedeni düzeltme yapmak değil, aslında bakış açımın farklılığını anlatmak için böyle bir saptama yapmamda yarar var.

Yıldırım Yavuz’un bakış açısı, “Tasarımda tarihsel öğelerin rolü nedir, tarihin rolü nedir, tarihsel biçimler tasarım eyleminin içine, tasarımların içine nasıl sızabilirler, nasıl sızmalıdırlar, nasıl kullanılabilirler” sorularına yanıtlar vermeye yönelik. Benim yanıt vermek istediğim soru bunlar değil, ben bambaşka bir soruya yanıt vermek istiyorum.

Benim yanıtlamak istediğim soru şu: “Mimarlık tarihi denilen disiplin, yani okullarda 2 saat, 4 saat, 6 saat okutulan o disiplin ne işe yarar?” Bir işe yarar mı, yoksa keyfe keder nitelikte ve öğrenciler kültürel bilgilerini biraz arttırsınlar, böylece de mimarlığın geçmişiyile tanışsınlar diye öngörölmüş bir kültür dersinden mi ibarettir?

Bu amaçla, benim için neredeyse standart bir başlangıç yapıyorum; “Mimarlık tarihi ne işe yarar” diye sorulduğu zaman yaptığım standart bir başlangıç.

Tıp tarihi disipliniyle bir karşılaştırma yaparak işe başlasak, kendi konumumuzu ve mimarlık tarihini o zaman nasıl yorumlarız diye düşünüyorum. Hemen aradaki farklılıklar ortaya çıkıyor. Bütün tıp fakültelerinde “tıp tarihi” diye bir ders var, tıpkı bizim “mimarlık tarihi” okuduğumuz, okuttuğumuz gibi. Şimdi “Tıp tarihi ne işe yarar” diye soruyorum. Tıp tarihi hiçbir işe yaramaz. Tıp tarihinin pratik olarak işe yarar bir nesne olmasını bekliyorsanız, hiçbir işe yaramaz. Çünkü, bugünkü tıbbi pratiğini yürütebilmemiz için geçmişteki tıbbi yaklaşım biçimlerini ve yöntemleri bilmeniz gerekmez. Bunun anlamı şu: 19. yüzyılda insanların kolera tedavisini nasıl yaptığını bilmeniz, bugün kolera’yı tedavi etmenizle uzaktan yakından ilgisi yoktur. 19. yüzyılda koleradın ölmek üzere olanları sıcak suya atarlarmış. Ne işe yarar bunu bugün bilmek? Hoş olmaktan uzak bir tarihsel “malumat” olarak belki anlamlı diye düşünebilirsiniz. Ama, başka bir anlamı tabii ki var. Bilimsel bir bilgi alanı olarak sosyal bilimlerin çoğu gibi anlamlıdır; ama tıbbi pratiğini yönlendirmek için işe yaramaz.

O halde, tıp tarihi, askerlik tarihi, matematik tarihi, bilim tarihi, teknoloji tarihi gibi disiplinlerin tarihleri araçsal nitelikte değildir. Oysa mimarlık tarihi araçsal olabilir. “Olabilir”den kastım, “ille de araçsaldır ya da her zaman araçsaldır” demek değil. Ama, mimarlık tarihi araçsal olabilir; sık sık olmakta ve “işe yaramaktadır”.

Dolayısıyla, mimarlık tarihinin diğerlerinden farklı olan bir tarafı var.

Ne işe yarar? Biraz sonra daha ayrıntılı olarak tartışacağım; ama mimarlık tarihini düşünmeksizin mimarlığı düşünmek mümkün değil. Çünkü, mimarlık nesnesini düşünmek, ancak mimarlığın tarihini düşünmekle mümkündür. Mimarlıkta tarihten bağımsız olarak yargılar veremezsiniz kolay kolay doğru-yanlış gibi. Bütün yargı ve irdeleme türlerini düşünün; teknik bazı değerlendirmeler dışında mimarlığa ilişkin tüm değerlendirme “pattern”ları aslında tarih yazımı tarafından verilir. “Verilir” dedimse kimseye bunlar kafasına vura vura ezberletilemez, ama bütün mimarlık tarihi dersleri ve hatta mimarlık düşüncesine ilişkin okuduğunuz her şey sonuçta tarihsel niteliktedir. Mimarlık tarihten kurtuluş olmaz. Mimarlık tarihini okullarda okumasak da yine mimarlık tarihten kurtulamayız. Nitekim, Bauhaus’un öğretim programında mimarlık tarihi yoktu, ama mimarlıkta Bauhaus kadar keskin tarihsel saptamalar üzerine bina edilmiş bir yönelim bulmak zordur.

Peki, soyut bir şekilde konuyu ele alırsak, Mimarlık tarihi nasıl bir disiplindir? Kendi başına nasıl bir epistemolojik aralığı tanımlar?

Mimarlık tarihi, salt, mutlak olarak araçsalla, mutlak olarak zihinsel arasındaki bir aralığı doldurur. Yani, bir tarafta mimarlık tarihi sadece ve sadece işe yarar bir epistemolojik pakettir, öte taraftan, bir diğer uçta da, mimarlık tarihi işe yaramayan, fakat bilimsel bilgi niteliğini taşıyan bir anlama etkinliğidir. Yani, mimarlık denilen alanı dolduran olgular dizisini, gerçeklikler dizisini anlamak için kullanılan bir zihinsel araçtır.

O halde, araçsal mimarlık tarihi ile ya da araçsallığı ağır basan mimarlık tarihi ile zihinsel niteliği ağır basan, entellektüel tarafı ağır basan bir mimarlık tarihini bir kere birbirinden bir ölçüde ayırmamız gerekiyor. Her zaman bunlar bu kadar kolay tabii ki ayrılmaz; ama böyle bir ayrımı denememiz gerekiyor.

Bir mimarlık tarihi araçsallaştıkça, kolayca kaba kestirime, ders vermeye dönüşür. Bu, mimarlık tarihinin en ucuz biçimini oluşturuyor. Çünkü, kıssadan hisse çıkarmaya dönüşür mimarlık tarihi ki, bu da mimarlık tarihinin düşünsel içeriğini zayıflatan bir durum olacaktır. Karşı tarafta da başka bir tehlike bizi bekler; o da aynı derecede ciddi bir tehlike. Hiç araçsal olamayan bir mimarlık tarihinin hiper-entellektüelleşme diyebileceğimiz bir uca gittiğini görürüz. Bugünün dünyasında böyle bir gerçekle yüzyüze olduğumuzu artık biliyoruz. Hiper-entellektüelleşme ya da mimarlık tarihinin ve onun ayrılmaz parçası olan mimarlık düşüncesinin kendi üzerine katlanmış bir zihinsel faaliyet biçimi haline geldiğini görüyoruz bugün. Yani mimarlık tarihi, bir tarafta araçtır; öte taraftaysa kendisi başlı başına bir amaç haline gelmiştir. Bunun nasıl olabildiğini anlatmaya çalışacağım.

Demin söylediğim gibi, mimarlık tarihi ve onun ayrılmaz ikizi olan mimarlık kuramı ki, bunlar daima ayrılmazdır ve bütün dünyada, genellikle Türkiye'dekin aksine, mimarlık tarihi ve mimarlık kuramı diye akademik bir paket hatta bölüm oluştururlar. Bu ikili, şimdilerde bizatihi kendi başına bir amaca dönüşüp bir zihinsel antrenman haline gelmeye başlamıştır. Soyutlama adına soyutlama yapmaya başlanır. Böylece hiper-entellektüelleşme, hatta biraz daha ileriye giderek, belki de "pseudo entellektüelleşme" (sözde-entellektüelleşme) diyebileceğimiz bir durum ortaya çıkar. Hiper-entellektüelleşmeye örnek var mı? Tabii ki var. Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'nde gerçekleri tırmanan bir eğilimdir bu. Örneğin, Vidler'in yazdıkları, hiper-entellektüelleşme yolundaki bir mimarlık tarihidir. Mark Wigley'in yazdıkları aynı şekilde bir hiper-entellektüel mimarlık tarihidir. "Any" Dergisi çerçevesinde toplanan grubun yazdıkları aşırı entellektüelleşme ürünü diyebileceğimiz niteliktedir. Aşırı entellektüelleşme, tabii ki aşırı zihinselleştirme anlamına geliyor; mimarlık problemlerini soyut biçimde düşünmek anlamına geliyor. Bu bir pseudo-entellektüelleşme noktasına doğru pekala gidebilir.

Pseudo-entellektüelleşme çağdaş Türkiye'de çok sık yaşanan bir durum. Örneğin, son yıllarda lisansüstü düzeyinde yazılan öğrenci tezlerinin önemlice bir bölümü bununla maluldür. Kimse alınmasın. Birbirine ilgisi olmayan entellektüel, şık, soyut sözleri arka arkaya dizen, dipnotları veren yepyeni bir mimarlık yazımı Türkiye'de de ortaya çıkmıştır.

Mimarlık yazınının önemlice bir bölümü, aynı şekilde pseudo-entellektüel. Yani hiçbir şey söylemeyen, ama çok şey söylüyormuş gibi gözüken bir mimarlık tarihi ve düşüncesi var edilmiştir. Bugün Türkiye'de bile böyle bir yazım türü var. Çoğu kişinin, bir mimari metni aldığı anda, "Yahu, ben bundan hiçbir şey anlamıyorum, herhalde cahilim biraz" diye düşündüğüne eminim. Bu yargıyı verdiğiniz metinlerin önemlice bir parçası gerçekte sözde-entellektüel, sözde-zihinseldir. Bütün dünyada da bunun belirli ölçüde var olduğunu kabul etmek zorundayız, bize özgü bir durum değil. Belki bizde biraz daha vahim.

Şimdi tekrar konumuza dönecek olursak, mimarlık tarihi ne işe yarar sorusunu bir kere daha soruyorum? Bir kere mimarlık dünyasının "olmazsa olmazı" dır. Mimarlık tarihi, herşeyden önce bu dünyanın belirli bir bakış açısından çizilmiş bir perspektifi olarak nitelendirilebilir. Yani, mimarlığı anlamak istiyorsanız, belirli bir perspektiften dünyaya bakmak zorundasınız. Çünkü mimarlık dünyasında da, her türlü bilgi ve etkinlik alanında olduğu gibi, her disiplinde olduğu gibi olgular, gerçeklikler ard arda dizilerek yer almazlar; kendiliklerinden düzenli değildirler. Şuradan sokağa çıktığınız zaman, mimarlık nesnelere ardarda görmeye başlayarak, bunlardan, sadece onlara bakarak bir sonuç çıkaramazsınız. Bunları zihninizde bir düzene kavuşturmalısınız ki, o nesnelere için söylenebilecek yargılarınız olsun.

Vereceğiniz hemen her yargı tarihsel içeriklidir. Şuradan sokağa çıktığınızda ilk göreceğiniz yapı karşıdaki bütün deposu. O bütün deposu için bir yargı vermek zorundasınız. Bunu her birimiz tekil olarak kafamızda düşünerek vermeyiz, bize öğretilmiş olan tarihsel verilerle düşünürüz. Nedir o tarihsel veriler? Örneğin, şu karşıdaki yapı özelinde, 20. yüzyılın son çeyreğinde artık tarihsel yapıların korunması gerektiğine ilişkin bir bilgimiz vardır, bu tarihsel bir bilgidir. Çünkü, nesnenin üzerinde yok o bilgi. O bilgiyi bize mimarlık tarihi ve kuramı verir. Ama, bunu mutlaka mimarlık tarihi hocası vermez; hepimiz binlerce biçimde mimarlık tarihiyle ilgili bilgileri ediniriz.

Yine yürümeye devam edin. Biraz ileriye gideriz, bir postmodernist yapı görürüz; onun nasıl yorumlanacağı, yine kafamızdaki mimarlık

tarihi ölçütlerine göre biçimlenir. Biz kişisel düşüncelerimize göre ender olarak düşünebilir yaratıklarız. Biz, o yapıyı öğrendiklerimizle yorumlarız, tarihte bir yere oturturuz. Her birimiz, hepimiz bir biçimde tarihi her gün yeniden yazarsınız, yeniden üretiriz. Yani, mimarlıktaki olgulara, gerçekliklere, onları anlamak için gerekli olan düzeni biz, o gerçeklikler olup bittikten, ortaya konduktan sonra veririz. İşte bu düzen mimarlık tarihi ve kuramıdır. Bu ikisi birbirinden hiçbir yerdé, hiçbir zaman ayırt edilmiş değil; yani "kuram aynı, mimarlık tarihi aynı" böyle bir şey sözkonusu değil.

Tasanın hangi gerekçeler sistemi içinde ortaya konduğu, neyi neden yaptığınız hep mimarlık tarihi aracılığıyla bilinir. Yapılar hangi gerekçelerle biçimlendirilir. Sadece bu çağ için geçerli olduğu savlanan gerekçeler bile tarihsel veriler olarak öğretilir. Bunları bize tasarım dersinde de, mimarlık tarihinde de, yapı dersinde de öğretirler; bütün bu gerekçeleri, aslında tarihe ilişkin bilgileri bize mimarlık okulundaki bütün derslerde verirler. Öğrencinin kalıplanmasını sağlayan bir tek araç var; mimar adayının ve mimarın belli biçimde düşünür hale getirilmesi tarih aracılığıyla, tarihi yorumlar aracılığıyla, tarihi ölçütler aracılığıyla gerçekleşir.

Niye böyle bir zorunluluk var? Bunun nedenlerini anlatmanın bu tartışmanın konusu olabileceğini sanmıyorum. Şu kadarını söyleyeyim: Modernite çağında bazı yanıtları veremiyorsak tasarım yapamayız. Modernite çağı, Modern-öncesi dünyaya göre önemli bir fark içerir. Çünkü, Modern-öncesi dünyada her toplumun, toplumca onaylanmış hazır ve ortak tasarım dilleri vardı, yapım dilleri vardı. Bunun en basit anlatımı, 16. yüzyılda Osmanlı Türkiye'sinde yapı yapıyorsanız, bir tek seçeneğiniz var: Sinan'ın yaptığı gibi yapmak, Sinan'ın yaptığı üslupta yapı yapmak. Bu, standart bir biçimlendirme kalıbı. Nasıl inşaat yapacaksınız? Onun da standart kalıpları var. Bir standart Osmanlı yapısını yapmak için hergün yeni icatlarda bulunmanız, hergün akıl yürütmeniz gerekmiyor. Modern-öncesi dünya böyle bir kolaylığa sahip; ama, Modern dünyada böyle bir kolaylığa sahip değiliz. Ne elimizde böyle herkesin kabul ettiği onaylanmış diller, ne herkesin kabul ettiği her yere uygulayabileceğimiz standart yapım teknikleri mevcut. Ne sizin için, ne sokaktaki müşteriniz için mevcut. Öyle olunca da, her gün akıl yürüterek, üzerinde konumlanabileceğimiz bir zemin bulmak zorundayız. Her gün, neyi nasıl yaptığımızın açıklamalarını getirmek zorundayız. Bunun açıklamaları da hemen daima tarihsel. Modern Çağ'daki insanın bu konumunu düşünmeksizin, hiçbir biçimde tasarım yapamıyoruz ve de sadece tasarım yapamıyoruz değil, sokaktaki insan da tasarıma talep yönelmiyor. Nietzsche'nin çok güzel bir sözü var; benim de çok sevdiğim ve gerçekten Modern dünyayı mecaz aracılığıyla iyi anlatan bir söz: "Modern insanın, artık bir daha iyi giyimli olamayacağı gerçeğini kabul edememek gibi bir özelliği vardır" diyor. "Bu nedenle bir onu bir bunu dener durur."

Bu Modern insana özgü, gerçekten çok doğru saptamalardan biri. Modern insanın altında sağlam bir zemini yok. Modern öncesi insanın altında inanabileceği, sağlam, tartışılmaz "episteme"ler vardı. Bu ister siyasal planda olsun, ister mimarlık alanında olsun, ister toplumsal inançlarda, dinde olsun, hepsinde üzerine yaslanabileceğimiz, tartışılmaz bir inanç sistemi vardı. Ama, Modern insanın böyle bir tartışılmaz inanç, yargı ve eylem sistemi hiçbir alanda mevcut olmadığı için, Modern insan iyi giyimli olamıyor; çünkü iyi giyim, herkesin kabul edebileceği bir ortak estetik tercihler düzenini gerektirir. Hepimizin farklı giyindiği, yani hepimizin farklı düşündüğü bir dünyada, bizim sürekli ölçütler üretmemiz gerekiyor. Ölçütler üretmiyorsak çalışamayız. Kriterler üretmiyorsak, tarihsel olgulara bakarak kriterler ve ondan düzenlilikler çıkaramıyorsak yolumuzu bulamayacağız, varolamayacağız, uzlaşamayacağız demektir; çünkü başka bir yol mevcut değil.

Bu nedenledir ki, bütün mimarlık kuramcıları, hepsi tarihe yaslanır ve kendilerine orada olgular devşirirler. Örneğin, Venturi'ye dikkat eder-
seniz, "Complexity and Contradiction"da doğrudan doğruya tarihsel
örneklerle yaslanır. Söylediği herşey, karmaşıklık ve çelişkinin bu
çağda da geçerli olduğunu kabul ettirmek için söylediği herşey, tarihte
de karmaşıklık ve çelişkinin hep var olduğu iddia edilerek
savunulur. Venturi, tarihi kendi kuramı için araç olarak kullanır; başka
bir yöntemi de yoktur. Bütün Modern Mimarlık ve Postmodern
mimarlık ya da Yeni Modern Mimarlık, her tür mimarlık düşüncesi
böyle yapar.

Sözgelimi, Rossi de böyledir. Kentin, tarihsel bir süreklilik olduğunu
söyleyerek, o ünlü "Kent Mimarisi" kitabında düşüncelerini bununla
temellendirir. Bütün örnekleri tarihsel örneklerdir; hiçbirinde tarih-
ötesi soyut bir şey söylemez.

Le Corbusier'in bütün kitapları tarihsel kanıtlarla, tarihe başvurularla
doludur. En iyi bilineni olan "Bir Mimarlığa Doğru" da bütününüyle
geçmişe bakıp kendi düşüncelerini savunabileceği tarihsel olgular
arar. Bütün Roma Mimarlığı, örneğin, Le Corbusier için "temel
geometrik biçimlerden yola çıkar."

Dolayısıyla, bugünün mimarlığı da, temel geometrik biçimlerden yola
çıkmalıdır biçiminde bir anakronik savunma biçimidir bu.

Aynı kitabın çok bilinen, en yaygın, sürekli basılan iki sayfası vardır;
neredeyse bütün mimarlık tarihi kitaplarında yayınlanır: Orada Le
Corbusier Parthenon'la bir otomobili kıyaslar. Yani, Milat'tan önce 4.
yüzyılda yapılmış bir yapıyla 1920'lerin başında üretilmiş bir otomo-
bili, aynı estetik ölçütlerle yargılamaya çalışır. Dikkat edin, yine tarih-
sel ya da tarihselci bir akıl yürütme.

Bütün mimarlık kuramları, gerçekte tarihsel olguları kendi savlarını
doğrulamak için malzeme olarak kullanırlar. Türkiye'de de böyle
yaparlar, Turgut Cansever'in kitaplarını okuyun; söylenen her söz,
gerçekte tarihsel gerekçelere yaslanarak söylenmiştir.

Ama, sadece Turgut Bey mi böyle söyler? Hayır. Cengiz Bektaş
tamamen farklı bir bakış açısına sahiptir; o da aynı şekilde, bu kez
bize örneğin, "Türk Evi"nin zaman ötesi değerlerini anlatarak, yine
tarihsel bir perspektifle, o "Ev"de bulduğu değerleri bugünün
dünyasına taşıdığını ileri sürer. İkisi farklı şeyleri savundukları halde,
sonunda aynı akıl yürütme biçimini kullanırlar. Yani, mimarlık tarihin-
den yararlanırlar; mimarlık tarihini araçsal olarak kullanırlar.

Mimarlık tarihinin araçsallaşmasının bir türünü şu ana kadar anlattım.
Bu, mimarlık tarihini mimarlık için araçsallaştırmaktır. Yani, mimarlık
tarihini kullanarak, mimarlık konusunda geçerli görüşleri elde etme,
geçerli ölçütleri oluşturmak dediğim bir şeyi anlatmaya çalıştım.
Fakat mimarlık tarihinin bir de başka biçimde araçsallaştırılması
söz konusu. Mimarlık tarihini, mimarlık dışı amaçlar için de araç
olarak kullanmak mümkündür.

Mimarlık tarihini kullanarak yalnızca mimarlıktaki bir fikri savunmaz
bir görüşü doğrulamazsınız; mimarlık tarihini kullanarak mimarlık
dışındaki başka toplumsal alanlarda da kendi amaçlarınızı savu-
nabilirsiniz. Nasıl? Örneğin, bütün siyasal ideolojiler mimarlık tarihi
kullanır. Mimarlık tarihini kullanmayan bir siyasal ideoloji yeryüzünde
neredeyse mevcut değil. Modern çağdaki bütün ideolojiler
kullanırlar. Bir örnek vereyim: Almanya'da Weimar Rejimi, sosyal
demokrat bir rejim. Sistem 1930'larda Hitler'in iktidara gelişine kadar
ki dönemde doğrudan doğruya Modern Mimarlığı destekler. Hitler
iktidara gelince taviz tam ters doğrultuda olacaktır. Her iki dönemde
de mimarlık tarihi farklı biçimde yapılır. Aynı dönemde Sovyetlerde
de yine başka bir mimarlık historiografisi söz konusudur.

Türkiye'de de böyledir. Hatta, Türkiye'de mimarlık tarihinin ortaya
çıkışı, düpedüz siyasal / ideolojik beklentilerle ilgili. Burada mimarlık
tarihinin ortaya çıkışı Türkler'in ulusalcı ideolojiyi formüle etmeye
başladıkları noktada olmuştur. Celal Esat Arseven'in bütün kitapları,
aslında bunu yapmaya yöneliktir. Hepsinde Arseven, güneşte
kendine yer arayan bir ulusun, yeni doğmakta olan bir ulusun ide-
olojik gerekçelerini ortaya koyar. Şöyle der kabaca: "Bizim mimar-
larımız bugüne kadar dünyada bilinmiyordu. Bugüne kadar hiç kimse
Türk Mimarlığı gibi bir kategori formüle etmeye kalkmadı. Bizim
varlığımız, nasıl ulusal planda inkâr ediliyorsa, mimarlıkta da inkâr
ediliyordu. Biz kendi mimarlık geçmişimizin tarihini yazıp, bunu ulusal
varlığımızla birlikte savunmak durumundayız dünyaya."

Ahmet Refik'in kitapları, özellikle Sinan'la ilgili kitabı da bunu söyler.
Batıların başarılarının karşısına konabilecek bir Türk başarısı
oluşturmak için yazılmış bir mimarlık tarihidir. Ahmet Refik'in Sinan
kitabı. Hatta, mimarlık tarihi için Türkiye'de bir dönüm noktası
oluşturduğuna inandığım Doğan Kuban'ın bakış açısı da, yine dön-
emin siyasal bakış açısıyla çok ters değildir.

Nedir? Pozitivist bakışın akıl merkezli dünyaya bakışın mimarlıktaki
gerekçelerini kurgulamaya çalışır, Kuban. Yani rasyonalitede temel-
lenen bir mimarlık tasarımının Türkiye'de tarihte de var olduğunu
savunur ve bununla da, rasyonaliteye bir gelenek kurgulamaya
çalışır. Mimarlık tarihini bu geleneği kurgulamak için araç olarak kul-
lanır. Çok önemli de bir işlev görür; bu nedenle önemli bir dönemeç
de oluşturur.

Peki, bugün mimarlık tarihinin Türkiye'de geldiği nokta nedir?

Genelde manzara, araçsallığın, en azından siyasal, kültürel, toplum-
sal araçsallığın tasfiye olmakta bulunduğu doğrultusunda. Bugün
Türkiye'de artık siyasal, toplumsal, ideolojik amaçlarla, mimarlık dışı
amaçlarla mimarlık tarihini yeniden yazma denemeleri artık pek
söz konusu olmayacakmış gibi gözüküyor. Bugün Türkiye'de
mimarlık tarihi, olsa olsa mimarlığın sorunlarını aydınlatmak için
araçsal kullanılabilir. Ama, siyasal mesajlar vermek için araçsal kul-
lanılması artık çok zor gözüküyor. Oysa 1920'lerde, 1930'larda hatta
1960'larda bu mümkündür. Mimarlık tarihinin geldiği nokta kabaca bu
gibi gözüküyor. "Okullarda ne olup bitiyor" diyorsunuz. Bunların
hepsi okullarda olup, bitiyor. Başka bir yerde mimarlık tarihi ne
yazılıyor, ne okunuyor, ne konuşuluyor; bunların hepsi okul merkezli
bir dünyada gerçekleşmekte.

Ama, mimarlık tarihi stüdyo, atölyede, tasarım yaparken doğrudan
doğruya araçsal olarak nasıl kullanılır? Bu sorunun hiç hayati
olduğuna inanmıyorum. Mimarlık tarihini bu kadar araçsal yap-
mayız. Böyle birşey yaparsak, bu ilkel bir mimarlık tarihi ve düşünce-
si olur ki, kimsenin buna hakkı yok. Mimarlık tarihi hemen yararlanılı
verecek bir reçeteler dizisi değil; her öğrenciye birer tane verelim ve
stüdyoda yolunu bulsun. Böyle bir yol yok. Bugün mimarlık tarihinin
bir işlevi var mı öğrenci için diyorsak, bence var. Özgürleştirici ve de
özerkleştirici bir işlevi olabilir.

Yani, bütün o mimari ideolojiler kalabalığı içinde kendisine bir yol
arıyorsa öğrenci, tabii ki, mimarlık tarihi bilinci ile donatılmış olmalıdır.
Kendisine sunulan her gerekçe mimarlık tarihiyle ilgili olduğu için,
mimarlık tarihini bilmelidir ki, o gerekçeler içinde kendi özerk yolunu
bulsun ve de özgürleşsin. Mimarlık tarihi özgürleşmesini sağlar
öğrencinin, ya da özgürleşmesini sağlamalıdır. Mimarlık tarihi benim
anladığım kadıyla, öğrenciyi kül yutmaz hale getirmeye yaramalıdır.

Bunu yapabiliyorsa işlevini yapmış demektir ●

Mimarlık ve Göstergebilim

M e h m e t Y a l c ı n *

BİR BELİRLEME

Bir inceleme alanı ile bir uygulama alanı birbiriyle eşdeğerli değildir, çünkü konuları ve işlevleri değişiktir. Bu satırların yazarı da göstergebilimle ilgilenen birisidir, ama bir mimar değildir. Başka deyişle, bir mimarlık göstergebilimi, mimarlık mesleğinin ya da mimarlık sanatının yerine geçmeyi amaçlamaz. Ayrıca istese de bunu yapamaz. Böyle bir inceleme yöntemi mimarlık olgusunu bir tür "dil" ya da "anlamlama dizgesi" olarak kabul eder. Değil mi ki mimarlık da öteki sanatlar gibi bir yapılaştırma ve değer üretme alanıdır: Gerçek anlamda bir iletişim biçimidir. Öyleyse göstergebilim, resim sanatına ya da şiire nasıl yaklaşıyorsa, mimarlığa da aynı anlayışla yaklaşacaktır. Dahası göstergebilimsel bir yaklaşımla mimarlığı incelemek isteyen birisinin mimar olması belki de kendi işlevi açısından daha da gerekli ve elverişli bir koşuldur. Çünkü ona dışardan bakması nesnellüğünün güvencesi olabilir.

Mimarların, mimarlık göstergebilimi karşısındaki konumlarına gelince, bunu da şöyle belirtebiliriz: Onlar kendi sanatlarını kuşkusuz göstergebilimden öğrenmezler. Buna gereksinimleri de yoktur. Ancak mimarlık ile öteki sanat dallarının ortak yanları konusunda daha da bilinçlenmeleri söz konusu olabilir. Mesleklerinin gereğini ne denli yerine getirmiş olurlarsa olsunlar, kendi uğraş alanlarını genel bir sanatsal dil bağlamında daha açık seçik kavrama ve dile getirme olanağına kavuşabilirler. Çünkü göstergebilim bir uygulama yönergesi değil, dahası bir eleştiri yöntemi de değil; her şeyden önce bir tanıma, tanımlama, çözümlenme ve anlatma yöntemidir. Bu anlamda mimarlık göstergebilimi, mimarlığı da içine alanı bilgikuramsal (epistemolojik) bilinçten yola çıkarak, ona ilişkin olguları daha nesnel biçimde anlatmaya yönelik bir üst-dil (métalangage) olarak gelişme durumundadır. Ayrıca durmuş oturmuş bir mimarlık göstergebiliminden söz etmek için de henüz erken... Ama hiç değilse göstergebilimsel bilinçle ulaşılmış bir mimar, kendi konusunu da kapsayan daha geniş bir alanın kültür ve dil ortamını paylaşma durumuna gelir. Böyle bir ortamda mimarlık, yalnızca kendi içine kapalı bir gizemler dünyası değil; hem toplumsal bir yaşam biçimi, hem de bir öğretim konusu olma durumundadır. Kısacası, bir sanatın uygulanım alanı olarak mimarlığın özcül niteliği ne olursa olsun, göstergebilim onu yeni bir kavramlama, yeni bir tanımlama ve yeni bir dil türü olarak tanımlama girişiminden başka bir şey değildir: Aynı bir nesneye bir başka gözle bakmadır.

İNCELEME KONUSU OLARAK MİMARLIK

Çok kısa olarak belirtirsek, bir yapı üretme sanatı diye tanımlanabilecek olan mimarlık, barınma uygarlığıyla birlikte başlamıştır. Konuya ilgi duyan hemen herkesin bildiği gibi, ilkel insanların içinde yaşayageldikleri mağaraların yerine geçecek bannakları kendi gereksinimlerine uygun biçimde tasarlayıp üretmeye başlamalarından bu yana mimarlık vardır. Birer kültür nesnesi olarak gelişen bannaklar ve her türlü yapılar bir yandan insanın yaşamsal gereksinimlerine, bir yandan da güzelduyusal (estetik) beklentisine yanıt verecek nitelikler ortaya koyar.

Bu durumda bir inceleme konusu olarak mimarlık nesnesi iki ayrı bileşkeyle karşımıza çıkar: İşlevsel bileşke ve sanatsal bileşke olarak... Mimarlık nesnesi gerçekten bir iletişim dizgesi ise, yani bir dil ise, orada

dilin iki ayrı türünü araştırmak gerekecektir: a) İşlevsel bir dil b) Sanatsal bir dil

Şimdi burada ne demek istediğimizi kısaca açıklamaya çalışalım.

İşlevsel bir dil olarak mimarlık: Bu anlamda mimarlık toplumsal yaşamın bir türüdür ve tıpkı sözle işleyen doğal dillere benzer bir dildir. Böyle bir dilin evrenselliğe açık bir yönü olmasına karşın, uzak kültürlerde neredeyse bir yabancı dil gibi karşımıza çıkar. Örneğin merdiveni tanıyan kültürler ne ölçüde genişse, merdiven göstergesi de o ölçüde evrenseldir. Ama bir de Pierre Guiraud'un Göstergebilim adlı yapıtında aktardığı kadarıyla, Pekin'deki Gök Tapınağı ya da Hue'deki Sungu Alanı'nı düşünelim¹. Gerek zaman, gerekse uzam boyutunda, çok değişik bir kültürün ürünü olan bu yapıtlar, hem biçimsel anlamlarıyla (birer içerik olarak) bizlere büsbütün yabancıdır. Onların anlaşılabilir bir açıklamasını yapmak, tam anlamında bir çeviri yapmak demektir. Bu gibi durumlarda rehberlik görevi yapanların, gerçekte hangi dili bilmeleri gerektiği de böylece ortaya çıkıyor.

Sanatsal bir dil olarak mimarlık: Unutmamak gerekir ki mimarlık yapıtları yalnızca iletişimsel olmalarıyla değil, aynı zamanda güzel duysal bir nitelik taşımalarıyla da anlamlı birer bütün oluştururlar. Söz gelimi bir yapı, salt fiziksel gereksinmelere yanıt veren ya da böyle bir işlevi tanımlayan göstergeler dizgesi olmakla sınırlı değildir. Aynı zamanda ve özellikle bir güzellik nesnesi olarak algılanır ya da o yönüyle algılanmak istenir. Bu durumda bir mimarlık nesnesinin anlamını birbiriyle çelişkili görünecek şu iki açıdan belirleme olanağı vardır: 1) yalnızca bir barınma aracı olmasından ve 2) "kendi dışında hiçbir şeyin aracı olmaması"² yönünden... Hoş, bu iki yönün hangisinin mimarlıkta belirleyici olduğu da bir tartışma konusudur. Ama bu, kuramsal olmaktan çok bir uygulama sorunudur. Öteden beri mimarlığın temel sanat dallarından biri olarak bilindiği de bir gerçektir. Artık genelde paylaşılan bir yargıya göre, mimarlık bu iki yönüyle birlikte kavranmaktadır.

Gündelik iletişim dilimizi, salt işlevsel değerleriyle belirlenen bir mimarlık dizgesine benzetirsek, şiirsel dili de güzelduyusal niteliğiyle kavranan mimarlık yapıtlarına benzetebiliriz. Tanımı gereği bir şiir, işlevsel ve iletişimsel olan doğal dilin göstergelerini kullanmasına karşın, onu belirleyen göstergeler başka türdendir, başka bir düzenleme sunar ve özcül olarak şiirselidir. Yani şöyle diyoruz: Bir şiir dilsel göstergelerden değil, şiirsel göstergelerden oluşur... O nedenle, son çözümde şiir inceleme konusu olan kuram sıradan bir *dilbilim* değil, bir *şiirbilim*'dir. Buna koşut olarak mimarlık göstergebiliminin konusu ne tek başına işlevsel niteliklerdir, ne de tek başına güzel duysal değerlerdir. Şu kadarnı söyleyelim: Her ikisi de, görünüm olarak, aynı bir tözde ve aynı bir biçim altında belirirler. Değişen şey nesnede değil, nesne üstünde algılanan niteliklerdedir; yani bir bakıma görme biçimindedir. Mimarlık yapıtlarının göstergeleri de, tözsel ve biçimsel olarak iki ayrı şeyin aritmetiksel bir toplamı ya da ayrışımı gibi değil, "tek" olan bir şeyin üstünde ortaya çıkan ayrımlı değerleriyle belirlenirler. Çünkü, ünlü dilbilimci Ferdinand de Saussure'un belirttiği gibi, dil denilen şey "bir töz değil, bir biçimdir"³.

Sonuç olarak mimarlık nesnesini bir sanat nesnesi olarak inceleyecek ve bir tür mimarlık şiirbilimi niteliğinde bir inceleme yöntemi geliştirilebilir.

Burada "şirbillim" sözcüğü, yukarıda anlatılan dil olgusuyla bir koşulluk kurmak için kullanılıyor. Gerçekte sözünü ettiğimiz şey, mimarlık nesnesindeki sanatsal düzeneği inceleyecek bir göstergebilimdir.

BİR MESLEK ve BİR FOLKLOR OLARAK MİMARLIK

Bir bannağın ya da bir yapının mimarlık değerleri sunması için, bildiğimiz anlamda bir mimarın elinden çıkması gerekmez. Bunun birçok açıklaması vardır: Örneğin bir kulübe bile, ne denli doğaçlama bir yordamla yapılmış olursa olsun, bannağın işlevini ve kavramını belirleyen bir dizi kültürel öğeler içerir. Tıpkı şiir üstüne hiçbir öğrenim görmemiş sıradan bir halk ozanının doğaçlamadan şiir üretmesi gibi... Şiire kadar git-meye de gerek yok: Herhangi bir doğal dilde söz üretmek, yalnızca dil öğrenimi görmüş eğitilmiş birisinin tekelinde değildir. Aslında folklor denilen şey, sıradan insanın, insanlığının doğal yetisinden yararlanarak üretebildiği her türlü göstergeler dizgesidir. Bu ya bir iletişim aracıdır ya da belirli bir işlevle yüklenmiş kültürel bir değer nesnesidir... Burada şu ünlü "alaylı / mektepli" ayrımını düşünelim. Eğitim ya da okul denilen kurumlar da aslında insanı doğasının sunduğu üretimselliğin denetim altına alınması, ona bir dizi yapaylıklar katılması, doğaçlama işlevinin bilince aktarılması, vb. gibi işlevlerle açıklanabilir.

Mimarlığın da en doğal biçimiyle bir dil özelliği taşıması, hiç kuşkusuz böyle bir folklor ürünü olmasında temellenir. Zaten en çağdaş mimarlık uygulamasında bile, bir yapının bütün mimari nitelikleri tek başına mimarın yetkisinde ve sorumluluğunda değildir.

Çağdaş göstergebilimin öncülerinden Claude Lévi-Strauss, Roland Barthes gibi düşünürler de, günümüzün görünürdeki en gelişmiş ve en karmaşık yapıları nesne ve kurumlarını, ilköğütleri'ne (archétype'lerine) indirgeyerek betimleme yolunu seçmişlerdir.

Yeri gelmişken burada şunu söylemeliyiz: Mimarlığı, insandaki doğal üretkenliğin içtenlikli bir yansıması olarak görmek yeterli, tecimsel (para getirici) değerde bir kurum saymak, onu gerçek anlamında kavramayı önlemektedir... Kısacası, bir mimarlık göstergebilimi, kentlerin yeni dev yapılarına bakarak ilkel görünümü köy evlerini göz ardı etmek yerine, bu sonuncuların ortaya koyduğu yalın gerçeklikten yola çıkmayı yeğler. Bu yalnızca alçakgönüllü olmanın değil, aynı zamanda ve özellikle sağlıklı bir yöntem olmanın gereğidir. Çünkü mimarlığın en temel öğeleri orada daha belirgindir, daha kalın çizgilerdir.

GÖSTERGEBİLİM

Kuramsal tasansı 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan, ama ancak 1960'lı yıllarda kurulmaya başlayan göstergebilim, özellikle sanat kuramları ve insan bilimleri kucaklayan alanlararası bir betimleme yöntemi olarak güncellik kazanmış bulunmaktadır. Göstergebilimin doğuşu iki ayrı kaynağa dayanır: Avrupa'da Ferdinand de Saussure (1857 - 1913), Amerika'da Charles Sanders Peirce (1839 - 1914), hemen hemen aynı dönemlerde, iletişim dizgeleri üstüne yeni bir bilimi gündeme getirdiler. Birincisi sémiologie, ikincisi de semiotics adını verdiler bu bilime⁴.

SAUSSURE'CÜ GÖSTERGEBİLİM

Bu iki göstergebilim arasında daha çok izlenen ve uygulama olanağı bulanı, Saussure'ün tasarladığı göstergebilimdir. Ona göre dil ya da her türlü dil-dışı iletişim dizgesi göstergelerden oluşur. Gösterge (signe) ise bir gösteren (signifiant) ile bir gösterilen (signifié)'nin birleşmesinden oluşur. Bu tanımları daha anlaşılır bir dille yinelersek, gösterge denilen şey, toplumun gözünde düzgüleşmiş (kodlanmış, kuralla bağlanmış) özel biçiminden dolayı belirli bir kavramı çağrıştıran, başka göstergelerle belirli kurallara göre birleşerek anlamlı ve iletişimsel bütünler oluşturan bir düzendir. Saussure'e göre böyle bir düzeneğin "gösterge" niteliği taşıması toplumun ortak sözleşmesine dayandığından, her gösterge saymaca (conventionnel) bir nitelik taşır⁵. Mimarlık alanında bir örnek verirsek, kağıt üstünde ya da belirli bir uzam parçasında, belirli bir yapı düzeneğinde, alışılmış özel biçiminden dolayı "merdiven" denilmesi böyle bir olguyu belirler.

Kendine özgü göstergeleriyle anlam taşıma durumunda olan her türlü iletişim dizgesi (bu arada mimarlık), hangi töz'den yapılmış olurlarsa olsunlar (ses, ışık, çizgi, renk, ağaç, taş, kıl, vb.), biçimsel nitelikleriyle belirginlik kazanan, toplumsal sözleşmeye katılan bireylere belirli bir içerikle ulaşan, onlarda anlamlı bir tepki uyandıran, yeri geldiğinde onları belirli bir davranışa yönlüten (bir yorumda bulunmaya ya da bir yanıt ver-

meye iten) dilsel bir etkinlik sayılır: Söz, müzik, şiir, yazı, sinema filmi, ev, heykel, mobilya, vb. bu anlamda birer dil sayılır.

"PARİS GÖSTERGEBİLİM OKULU"

Son otuz yıldır daha değişik bir anlayışta, kuram ve uygulama etkinliği olarak, gösterge anlayışının ötesinde, anlamın mantıksal oluşumuna dayalı yeni bir göstergebilim ortaya çıkmıştır. Özellikle Fransa'da, Algirdas Julien Greimas (1917-1992) öncülüğünde gelişen bu alanlararası (interdisciplinaire) inceleme yönteminin adına Fransızca *sémiotique* denilmektedir. Bu sözcük İngilizce semiotics sözcüğünün bir karşılığıdır ama anglosakson anlayışına uyan bir göstergebilimi belirtmez. Bu yeni yöntem, Saussure'ün gösterge kuramını bırakmış olmasına karşın, onun yapısalılık (structuralisme) örnekçesini izleyen bir yolda gelişmektedir. Her türlü kültür nesnesinin bir anlamına düzeneği sunduğu varsayılır. Yapısal nitelikleriyle belirlenen bu tür nesnelere "göstergeler dizgesi" olmaktan çok, birer "anlamlandırma dizgesi" olarak ele alınır. Böyle bir göstergebilim, mantık yöntemini izleyen bir yapısal anlamlandırma dayanır. Temelde amaçlanan şey, incelenen nesnenin anlamlandırma düzeneğini belirli düzeylerde ve boyutlarda incelemektir⁶.

GÖSTERGEBİLİMİN MİMARLIĞA YAKLAŞIMI

Batıda göstergebilim mimarlık alanına iki değişik biçimde uygulanmaya başlamıştır:

a) İki F. de Saussure'ün tasarlamış olduğu göstergebilim (sémiologie) anlayışından yola çıkar; yani göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyecek bir bilim'den (Bkz. not 4). Bunun anlamı şudur: Dilsel ya da dilsel dışı her türlü iletişim dizgeleri kendilerine özgü göstergelerden oluşur. Sözelimi, bir mimarlık ürünü olan yapı nesnesinin kurucu öğeleri, toplumun ya da en azından mimarlar topluluğunun ortak anlayışına (ortak bilgisine, sözbirliğine, sözleşmesine) göre belirli bir anlam taşıyorsa, o öğeler mimarlık yapısını oluşturan göstergeler olarak kabul edilirler. Bu anlamda bir mimarlık nesnesi (örneğin ev), tıpkı işitsel / kavramsal göstergelerin oluşturduğu gündelik iletişim dilinin ögesi gibi, saymaca kurallarla biçimlenen ve bundan dolayı belirli bir görünüm ve işleviyle anlamlı bir bütün ortaya koyan, başka deyişle üretenler ile izleyenler arasında işleyen bildiri (mesaj) oluşturur. Örneğin, ülkemizde adını ilkin Gülün Adı romanıyla duyuran Umberto Eco, bir göstergebilimci olarak çalışmalarında mimarlığa bu anlamda yer vermiştir. Buna ilerde değineceğiz.

b) İkinci bir anlayışa göre geliştirilmek istenen bir mimarlık göstergebilimi ise, mimarlık olgusunu toplumsal ve saymaca niteliğinden çok, mantıksal ve evrensel niteliği açısından ele alır. Kısaca şöyle de söyleyebiliriz: Birinci yaklaşım mimarlığın saymaca kuralları, ikinci yaklaşım ise yaratıcılık ilkelerini inceleme konusu yapar. Bu sonuncu yaklaşım, Greimas öncülüğündeki göstergebilim akımı içinde yer alır. Şimdi bu iki yaklaşımın temel ilkelerini -çok eksik ve kısa da olsa- özetlemeye çalışalım:

"GÖSTERGELER DİZGESİ" OLARAK MİMARLIK

Mimarlık "göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyen bir bilim" in konusu olarak ele alındığına göre, o da göstergelerden oluşmuş bir dizge olarak tasarlanır. Bu durumda ilk sorun mimarlık için geçerli olabilecek bir gösterge düzeneğinin belirlenmesidir. Böyle bir göstergeden söz edebilmek için de ortada biçimsel bir görünümün bulunması; bu görünümün düzgüleşmiş (kodlanmış), yani toplumda ona saymaca bir anlam verilmiş olması gerekir. Umberto Eco böyle bir tanıma uyan göstergeyi merdiven'e uygular. Ona göre bir merdiven "beni yukarı çıkmaya zorlaması"nın dışında bir başka değer de taşır: Bu bir "iletişim" değeridir; çünkü "bana belirli biçimsel özelliklerini göstererek taşıdığı işlevi iletmesi, kültürel bir yeridir. (Bu biçimsel özellikler merdivenin nasıl bir gösterge olduğunu açıklar, tıpkı belirli sesbirimlerle kurulan [İtalyanca] / cane / (köpek) göstergesinin belli bir eklemleme düzenine sahip olması gibi.)" Merdiven nesnesi önce kendini biçimsel görünümüyle ortaya koyar, yani: "Birbirinin üstüne dizilmiş dikdörtgenler vardır, bu dikdörtgenlerin tablaları tam üst üste gelmez, aynı yönde biraz geriye kaydırılmışlardır, bu kaydırılmış yüzeyler çıkış düzlemine göre birbiri ardına ve yavaş yavaş yükselen başka düzlemlere erişmek için son derece kullanışlıdır". Böyle bir biçimsel görünüm bir işleve bağlı olarak düzgüleşmiştir. Yani onu kullanma kültürünü edinmiş herkesin gözünde belirli bir işlev olarak da kavranır. Bu durumda algılanabilir biçimsel niteliği ile "merdiven

düzenli" bir gösteren ise aynı anda çağrıştırdığı işlevsel anlamı da gösterilen'dir, Umberto Eco bunu şöyle dile getiriyor: "Gösterilen 'inde, yukarı çıkma olanağını barındıran şey olarak merdiven'dir. "Ona göre mimarlık göstergesi ise şudur: "Bizim göstergebilimsel yaklaşımımıza göre mimari gösterge bir gösteren içermektedir. Bu gösterenin gösterileni ise, o gösterenin aynı zamanda pratikte mümkün kıldığı işlevdir." 7 Umberto Eco mimarlık göstergesini yalnızca bir düzenliğin işlevini yapıyor olmasıyla değil, aynı zamanda ve özellikle bu işlevi kendi içinde anlamıyor (yani güçlü olürlük taşıyor) olmasıyla da tanımlar. Yani şöyle: Bir merdiveni gösterge olarak algılamak için onun kullanımını izlemek gerekmez. Hiç kullanılmayabilir de. Mimarlık gösterenin bu yönünü daha belirgin kılmak için bir başka varsayımı örnek gösterelim: Fotoğrafi çekilmiş ya da kağıda çizilmiş bir merdiven betimlemesi bir mimarlık nesnesi değildir, ama bir gösterge olarak başka bir iletişim dizgesine aktarılmış biçimiyle karşımıza çıkar ve anlamlayıcı niteliğini açıkça ortaya koyar.

Kısacası bir merdiven, herşeyden önce sunduğu biçimiyle "merdiven" anlamını taşır. Yoksa tek başına işlev olgusu bir "gösterilen" olmaya yetmez. Bu düşünceyi destekleyecek bir örnek daha verebiliriz: Belirli eğimde bir yamaç düşünelim. Böyle bir eğimli düzlem de yukarı çıkma (örneğin, tepeye doğru yürüme / tırmanma) olanağı verebilir. Ama yine de yokuş yukarı izlenen doğrudan iletişimsel bir anlam taşımaz. Oysa, kaba da olsa, aynı doğrudanlığı birazcık basamaklandırmak, ister istemez bir göstergeyi ortaya koyar. Öyle bir basamaklı yokuşu kullanmasak da dışsal olarak bir merdiven biçiminin ve ona bağlı olarak "yukarıya doğru ilerleme" kavramının belirginleşmesi kaçınılmazdır.

Bir mimarlık yapının öteki biçimsel bölümleri de, ayrıntılı konuları ve değerleriyle birer gösterge niteliği taşır ve yapının tümü bir "göstergeler dizgesi" olarak belirlenir. Böyle bir tanım her tür ve boyuttaki mimarlık nesnelere uygulanabilir: Tek bir yapıdan bütün bir kentsel yapı dokusuna değin...

"ANLAMLAMA DİZGESİ" OLARAK MİMARLIK

Bir kullanım nesnesini yapılaştırmaya yönelik bir işlemler dizgesi olarak düşünülen mimarlık olgusu yalnızca ortaya çıkmış bir ürün gibi değil, ayrıca ve özellikle bir üretim süreci anlamında ele alınır. Böyle bir olay insanın nesneyle ilişkisinden doğduğu için, nesne ile birlikte insan'ı da kapsar. Mimarlık sürecini bir tür değerler dizgesinin gerçekleşmesi diye de kavrayarsak, bu gerçekleşmeye etkin ya da edilgin biçimde katkıda bulunan her etmen'e (faktör'e) eyleyen (actant) adı verilir. Burada eyleyen terimi mantıksal bir kavramı belirtir ve ille de insan değildir: Bir işlemdir.

Greimas'çı Paris göstergebilim okulu'ndan (Bkz. not:6) Alain Renier'ye göre, "Mimarlık, tıpkı resim ve yontu gibi, bir plastik anlatım alanı olarak kabul edilir. Ancak onlardan ayrılan bir yanı vardır: Uzam'a (mekan'a), öteki plastik sanatlar gibi doğrudan el atmaz; işe, bir dizi ara betimlemeler'den yola çıkarak başlar, daha sonra oraya yönelir; bu açıdan da daha çok müzik uygulamasına yakın gibidir. Çünkü orada da benzer bir uygulamaya vardır: Seslendirmeden önce bir tür yazı (nota ve başka türden müzik imleri dizgesi) uygulamasına başvurulur. Mimarlık, böyle bir plastik anlatım alanının ortaya koyduğu ürün olarak da kabul edilebilir. (...) Yani hem bir süreç, hem de bir ürün. Söz konusu süreç, çalışma izlenmesinin düzenlenmesinden yapının tasarısına, oradan da -örneğin- bir binanın yapılmasına değin uzanır 8.

Bu anlayıştaki mimarlık göstergebilimi birbirinden değişik uygulamalar alanları içerdiğinden, birden çok göstergebilimle bağıntılı bir inceleme yöntemidir 9. Bu göstergebilimleri şöyle sıralayabiliriz:

â. Plastik (nesnel) göstergebilimi (sémiotique plastique): Bu açıdan kavranan mimarlık, resim ve yontuyla eşdeğerlidir, uzam'ın geometrik ulamlara göre ele alınmasını içerir.

b. Yaşamık göstergebilimi (sémiotique biomatique): Uzamın fiziksel ve iklimsel (klimatik) ulamlara göre belirlenmesini konu alan göstergebilimdir.

c. Yapaylık göstergebilimi (sémiotique de l'artificiel): Mühendislik uygulamalarına yönelen bu göstergebilimin işlevi, temel olarak özdeksel düzeneklerin ortaya konulmasını inceler. Yani doğal özdeklerin yapay nesnelere dönüştürülmesi olayı 10.

Biz bu yazıda, çok yeni ve çok yoğun kavramlar, tanımları ve öylesine içenkl bir terimcesi olan bir göstergebilimin kuramsal içeriğinden çok,

genel çerçevesinden söz etmekle yetinme durumundayız. Yeri geldikçe, burada sözü edilen mimarlık göstergebilimin kuramsal kapsamı daha derinine ve daha ayrıntılı biçimde anlatılabilir.

BU YAZIYI BİTİRİRKEN

Kültürlü insan duyarlılığına en etkin biçimde seslenmesi gereken mimarlığın, kaba bir rantçılığın biçimsel bir aracı olarak algılandığı ve uygulandığı ülkemizde bu tür sorunları tartışmaya yer var mıdır, bilemeyiz. Ama değerli meslektaşımız ve dostumuz Prof. Dr. Fatma Akerson'dan esinlenerek biz de kendi açımızdan konuyu bir kez daha düşünen ve araştıran insanımızın gündemine getirmeyi amaçladık. Burada mimarlık göstergebilimi girişimlerinden belirli çizgiler aktarmaya çalıştık. Daha kapsamlı bir incelemede, anılan kuramların daha içerikli ve daha doyurucu tanıtımı yapılabilir; özellikle göstergebilimsel yaklaşım çerçevesinde ortaya yeni çıkmış terimlerin Türkçe karşılığı oluşturulabilir. Böyle bir terimce, ayrı bir sözlük kapsamında sunulmasa bile, örneğin, Doğan Hasol'un Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü adlı -gerçekten büyük bir özveriyle hazırlanmış çok değerli- yapıyla bütünleştirilebilir. Konuya daha da canlılık kazandırabilmek için Mimar Odaları ya da Mimarlık Fakültelerinde sempozyumlar düzenlenebilir, vb.

Biz böyle düşünüyoruz ●

• Prof. Dr. DEÜ Buca Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi

KAYNAKÇA

- Umberto ECO, "İşlev ve Gösterge: Göstergebilim Açısından Mimar" (La Struttura assente'den bir bölüm [Milano, 1968]), çeviren ve aktaran Fatma ERKMEN (AKERSON), Göstergebilim Giriş, Alan Yayıncılık, İstanbul, 1987.
Algridas Julien GREIMAS, Sémantique structurale, Larousse, Paris, 1966.
Algridas Julien GREIMAS, Joseph COURTES, Sémiotique: dictionnaire raisonné de la théorie du langage, 2, Hachette, Paris, 1986.
Pierre GUIRAUD, Göstergebilim, 2. Baskı, İmge Yayınları, Ankara, 1994
Doğan HASOL, Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü, 3. Baskı, Yem Yayınları, İstanbul, 1988.
Ferdinand de SAUSSURE, Genel Dilbilim Dersleri, I. Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.
Mehmet YALÇIN, Şiirin Ortak Paydası: Şiirbilime Giriş, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, Sivas, 1991.

DİPNOTLAR

1. P. Guiraud, Göstergebilim, 2. Baskı, İmge, Ankara, 1994, ss. 89-90.
2. "Kendi dışında hiçbir şeyin aracı olmama" ilkesini şiir için söylemiştik (Bkz. M. Yalçın, Şiirin Ortak Paydası: Şiirbilime giriş, C.Ü. Yayınları, Sivas, 1991, s.24). Aynı ilkeyi burada mimarlık nesnesine de uygulayabiliriz.
3. F. de Saussure, Genel Dilbilim Dersleri, 1. T.D.K. Yayınları, Ankara, 1976, s. 105, 114.
4. Saussure için bkz. not: 3, aynı yapıt, s. 36. Peirce'in yapıtı: Collected Papers, Cambridge, 1932.
5. F. de Saussure, ay, ss. 59-72.
6. Paris Göstergebilimi'nin kuramsal dayanağında Saussure'ü izleyen yapısal dilbilim ve insanbilim (antropoloji) ile bilgin bilim ya da bilgikuram (épistémologie) vardır; özellikle mantık ve olaybilim (phénoménologie)... Bu alandaki yapıtlar burada sayılmayacak kadar çok ve değişik içeriktedir. Ama yönlendirci nitelikte daha özet bilgi için Bkz. J.-M. Floch, "Qu'est-ce donc que la sémiotique?", Le Français dans le monde içerde, kasım-aralık 1985 (sayı:197), Hachette / Larousse, Paris. Bu göstergebilim akımına yaşam veren asıl yönlendirci kaynak ise A.J.Greimas'ın Sémantique structurale adlı kitabı ile onu izleyen çalışmalarıdır. Ayrıca A.J. Greimas ile J. Courtes'in adıyla yayımlanan, ancak (özellikle 2. cildinde adları anılan kırk göstergebilimcinin daha katkılarıyla hazırlanmış olan) göstergebilim sözlüğü (Sémiotique: dictionnaire raisonné de la théorie du langage) çok geniş ve değişik bir araştırmacı kitlesini ilgilendirecek nitelikte göstergebilimsel bir başvuru kaynağıdır: Hachette Université, Paris (1. cilt: 1979; 2. cilt: 1986).
7. U. Eco, La Struttura assente (Milano, 1968)'den çeviren ve aktaran Fatma ERKMEN (AKERSON), Göstergebilim Giriş, Alan Yayıncılık, 1987, s.95 ya da daha kapsamlı bilgi için bkz. ss. 87-106.
8. A. Renier, "Sémiotique architecturale", Sémiotique: dictionnaire raisonné de la théorie du langage 2 içinde (A.J. Greimas ve J. Coudtes), Hachette, Paris, ss.16-17.
9. Bu göstergebilimlerle ve içerdikleri terimlerle türkçeleştirmek, ne yazık ki önemli bir kavratım sorunu olarak karşımıza çıkıyor. Çünkü her yeni bilimsel yaklaşım yeni kavramlara dayanır; onlar da ister istemez yeni terimlerle karşılanır. Bütün bunların altında gözardı edilmemesi gereken bir tanımlar zinciri vardır. Böyle bir güçlüğün haber vermek zorunluluğunu duyuyoruz.
10. Bkz. not:9'da belirtilen yapıt: Buradaki sıraya göre, ss. 169-170, 17, 29-31.

Karşıyaka Çarşı Sokağı

Z i y a e d d i n B i l g i n

Karşıyaka İskele Meydanı, 1930

Siyah beyaz fotoğraf 1930 Karşıyaka İskele Meydanından. Çarşı Sokağına giriş. Genelde tek katlı, az da olsa iki katlı kagir yapılar. Çatılar tabii ki ahşap ve alaturka kiremit kaplı. Vapurla Konak'tan İskeleye gelenler akşam nevalelerini dükkan ve taticılardan alırken birbirleriyle selamlaşıp sohbet edip sağa sola sokaklara girip evlerinin yolunu tutuyorlar. Köşede kahvehane ve lokantalarda oturanlarda var tabii.

Henüz sokaklara ad yerine kişisiz numaralar verilmemiş (kim ne zaman yaptı acaba bunu). Karşıyaka'ya has, her sokağın önemli binası veya kullanımına, kullanıcılarına göre adı var.

Çarşıya iskeleden girersek sağda ESHOT Sokağı (acaba 1930'da da mı) Arabacı Sokağı, Tiyatro Sokağı, Banka Sokağı. Sol tarafta ise şimdiki adıyla Cami Sokağı, Kızılay Sokağı, Belediye Sokağı ve sağdakinin devamı Banka Sokağı, Sinema Sokağı (Deniz Sineması). Ankara İlkokulu sokağı ileride bunların sona erdiği yol. Bu, uzun yıllar hatta 1980'lere kadar tek ve iki katlı olarak yaşayan Karşıyaka Çarşısı'nın yan mekanlarının adları. Çarşı sokağı istasyonun

yanından yukarıya kıvrılarak devam eder. Osman Bey Camisi, Zübeyde Hanım Kabri önünden geçerek Soğukkuyu'ya varır. Caminin yanından Soğukkuyu Caddesinden Dedebaşına ve Örnekköy'e. Örnekköy ilginç. Kimseler bilmez İzmir'de galiba ilk Atatürk Anıtı gene 1935'de orada ana kavşağa yapılmış. Şimdi kahvenin avlusundan ağaçların serin mekanında duruyor. Emekli bir öğretmen aldığı tüm tazminatını harcayarak Örnekköy'e Karşıyaka'dan akarsu getirtip bir çeşme yaptırmış aynı meydanda. Şu anda asfaltın kenarında suyu akmaz şekilde geçmişini yaşıyor, ve de yarısı yere gömülü...

1997 Karşıyaka Çarşısının girişinde iki banka yapısının yer aldığı yeni durum. Oradan buraya nasıl gelindi. 50 yıl 1980'lere kadar Çarşı değişmedi desek yeri var. Sadece sağ cemahta birkaç yapı oluşabilmişti. Açıklamalar muhtelif. Burayı da Kemeraltı gibi korumak istemişler, sadece sol taraf yıkılacakmış, sağ taraf imar hattı kalacakmış. Aslında Karşıyaka Çarşısı 1930'lardaki şekliyle kalmalı mıydı? Korunması gereken var, gerekmeyen var (eskiye rağbet olsa bit

Karşıyaka İskele Meydanı, 1997

paazanna nur yağar). Bilemiyorum. 1980'li yıllarda Çarşı Sokağı imara açılmış, o tarihe kadar sadece sağ taraf imara açılmış. İmar izni birden bu dar sokakta 7-8 katlara varmalı mıydı? Ama çevresi o meşhur sokaklar çok daha önce. Çarşı uzun yıllar kısıtlanınca; yapsatçı müteahhitler önce bu yolları imar etmişler. (Bizde şehirler kat karşılığı yapsat müteahhitlerince merkez alanlarda ve değerli konut alanlarında geliştirilirler (???) veya gece ve gündüz konducularca çeperde genişletilirler. Bizde buna Türkiye'mizde kentsel gelişim ve değişim deriz. Son olarak şehir plancıları bunları yavaş bir düzende zorluklarla düzeltmeye çalışırlar, onlara daha da kat verir imkan tanırırlar. Mimarlar da bu gelişim ve genişletilmeye yaşayabilmek için alet olurlar.)

Kenar sokaklarda önce denize en yakın ve çarşı sokağına en yakın olan taraflarda ve en önce güneye bakan taraflardan başlayarak bu meşhur isimli sokakları imar ederler. Zemin kat dükkan, 4 kat konut. Herde 5 katı da konut olanları çoğunluktadır. Mal sahipleri ile müteahhitler hem dükkanları hem de katları paylaşabildiler.

Ama Çarşı caddesinde pabuç pahalı. Dükkan sahipleri müteahhitten dükkanı ve üstündeki katı istiyorlar. Yukarıya da para etmiyor. Zira Çarşı civarında Belediyeden başka kamu büroları yok. Dolayısıyla kiralık veya satılık özel büroya ihtiyaç yok. Hizmet verecek yer olmayınca doğaldır ki özel teşebbüs satılık büro aramaz ve almaz. Çarşı da konut işi de pek olmuyor.

Karşıyaka çarşısında galiba ilk olarak Vakıflar işhanı gerçekleşti, galiba 1970'li yıllarda. Belki de özel bir izinle. Bir de o günler için yüksek bodrum katı üzerine 3 katıyla belediye binası ve köşede Ziraat Bankası yapısı. Bunun dışında yeni yapılmayıp, duran dükkanlar dekorasyonları ile ilginç görüntüler oluşturuyorlar. İşte Karşıyaka Çarşısının diğer ana caddelerden farkı burada. Yapsat müteahhit buraya giremiyor. Sosyal ve ekonomik nedenler mimariyi saptıyor. Yeni yapı arsa sahiplerince gerçekleştirilebilirse yapılıyor. Arada çarşı boyunca artık epey yükselen yapılar var ama, bunların özellikle konutları dolayısıyla en önemli ikisi çarşı girişindeki banka binaları. Öze-

nilmiş, pahalı esaslı yapılar ikisi de. Ama bence en azından dış görünüşleriyle birbirinden çok farklılar.

Sağdaki beyaz mermer kaplı giydirme cephe pencere bankası, bina yıkılınca bir daha kazanılması mümkün olmayan bodrum mekanlarını da oluşturarak işe girişti. Bu bence masraflı olsa da uzun vadede ve genelde doğru ve ekonomik bir olgudur. Yapı kitle açısından iri etki etse de özellikle Çarşı içi cephede strüktürel ve mimari kararlarını ortaya koymaktadır. Doğru plan doğru cephe verir. Fonksiyonları gereği oluşan iç mekanları iç ve dış mekan ilişkileri; strüktür ve dış cephelere yansımaktadır. Sadeliği anıtsallığını güçlendirmektedir.

Bu binanın en önemli derdi şu andaki bina üstüne cepheye konmuş olan isim levhasıdır. Bu levha eski haliyle (belediyeden alınan ruhsatta uyan kademeli ön cephe) yapılmış ve daha mütevazı etki bırakan binayı ezmektedir. Yan cephede geri çekilen son katın üzerindeki parapet yüksek olduğu halde bu vurguyu yapmamaktadır. Bu yurdu-muzda reklam uğruna mimariye yapılan haksızlıkların bir örneğidir. Ne derece binaya uydurulmaya çalışılsa da! Yani bina 3 cephesinde zaten yazılı banka isimleriyle banka için yeterli reklam unsuru değil miydi acaba. Ama reklamcılar iş yapmak uğruna böyle şeyleri mübah sayıyorlar ve yöneticilere etki yapıyor, binalarımızı bozuyorlar.

Soldaki genelde taş kısımları ile kahverengi etki bırakan banka binası daha kısıtlı bir alanda sağdakinden sonra yapılmış bir yapı. Dünyada etkisi artık azalsa da bizde hala etkili olan modern ötesi bir anlayışın etkili örneği. Reklam olayından işe başlarsak (dam üstünde saksak) dama monte edilen reklam panosu neredeyse 3 kata varan yükseklikte bu binada binayla hiç alakası olmayan bir şekilde bina geometrisini hiç hesaba katmadan sanki o bina bu reklama kaide olması için yapılmış gibi sadece kendi şarkısını söylüyor. Güya altında ezdiği banka binasının şahsiyetinin reklamını yapıyor. Ama onu çirkinleştiriyor. İddia edilir ki bina tasarımı; strüktür ve kitle dış etkisi açısından ve cephelerin tasarımı bankanın sembolü olan leyleği hatırlatıyor. Evet kanatlı bir etki yapıyor hakikaten diagonal bakınca.

Bir de kıpır kıpırlığı, yatay iki renkli değişen granit kaplamalar alü malzeme düşey vurgulu pencere giydirme doğramalar ve koyu renkli cam, beyaz alukobond kaplı yapı strüktürünü anımsatan kaplama kısım ve bankanın kabul ettiği mavi renkte gene alukobond kaplı subasman ve zemin kat kolonları. Acaba aslında çok da büyük olmayan bu yapıya çok şey mi yüklenmiş?

Bir de bina giydirilse bile bu yapının taşıyıcı sistemini yadsımalı mı acaba. Bu biçimi vermek uğruna bina katlarının en değerli noktası olan köşe mekanlar ne yazık ki yok edilmiş. Acaba diye düşünüyorum, beyaz alukobond kaplama köşede son noktaya kolon gibi yükselse, üste pencere altında bitse ve yere kadar devam etse taşıyıcılığı ifade edebilse daha iyi olmaz mıydı. Mavi renkli eleman muhakkak yatay sürekli olmak zorunda değil ki. Ama galiba gene reklam uğruna meslektaşımızın projesindeki beyazları kesip binayı öyle oluşturdular.

Her mimann bir yoğurt yiyişi vardır. Reklam ve garip bir kişilik iddiası uğruna onların yaptıkları da deforme edilebiliyor galiba. İzmir'de böyle esaslı spekülatif bina azdır. Ben bu değerli yapılar hakkında kısaca düşüncelerimi aktarmak istedim. Küçük bir beyin fırtınası. Sürç-ü lisan ettikse affola.

Zübeyde Hanıma giderken yeni Hükümet Konağı yanında kamulaştırılıp restore edilen geleneksel konut yapısı

Kamuya geçtiği için korunabilen iki eski konut yapısı

Karşıyaka İstasyonu

Vakıf İşhanı

Karşıyaka İş Bankası

Kubilay Akdemir

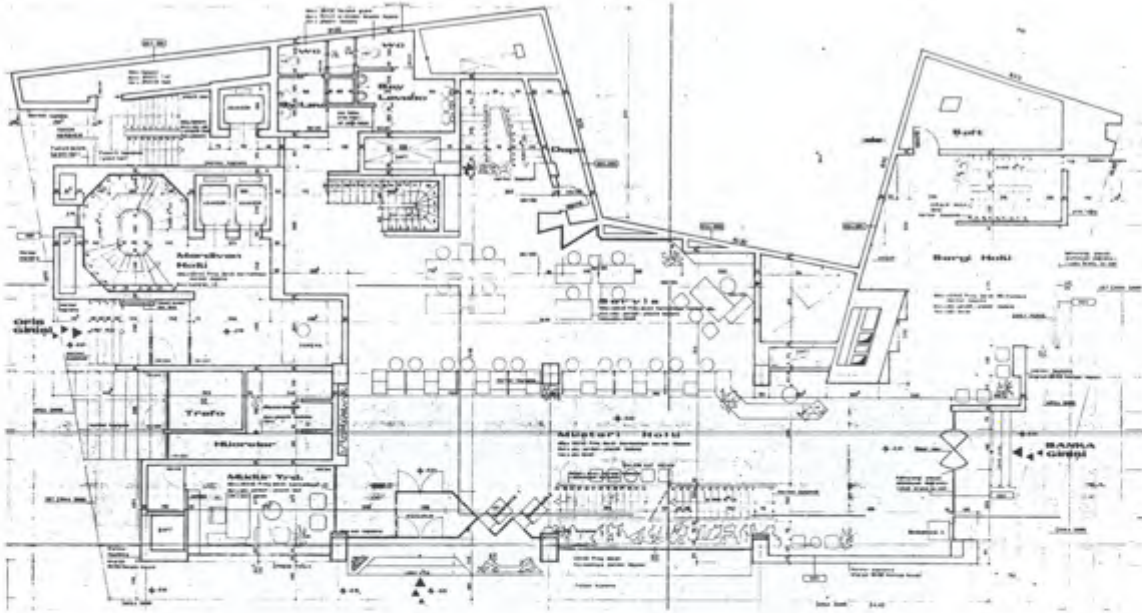
Mimari Proje Y. Mimar Kadri ERKMAN
 Statik BA Proje İnş. Y.Müh. Alhan GEDİK
 Tesisat Proje Mak. Müh. Celal OKUTAN
 Elektrik Tes. Proje Elektrik Müh. Yılmaz SERTER

Izmir Belediyesi Karşıyaka İlçesi, Donanmacı Mahallesinde imarın 49 ada 134 parselinde inşaatı tamamlanmış olan İş Bankası Karşıyaka Şubesi Hizmet Binası, bodrum kat, zemin kat, galeri kat, 3 adet normal kat ile 2 adet lokal katından ibaret.

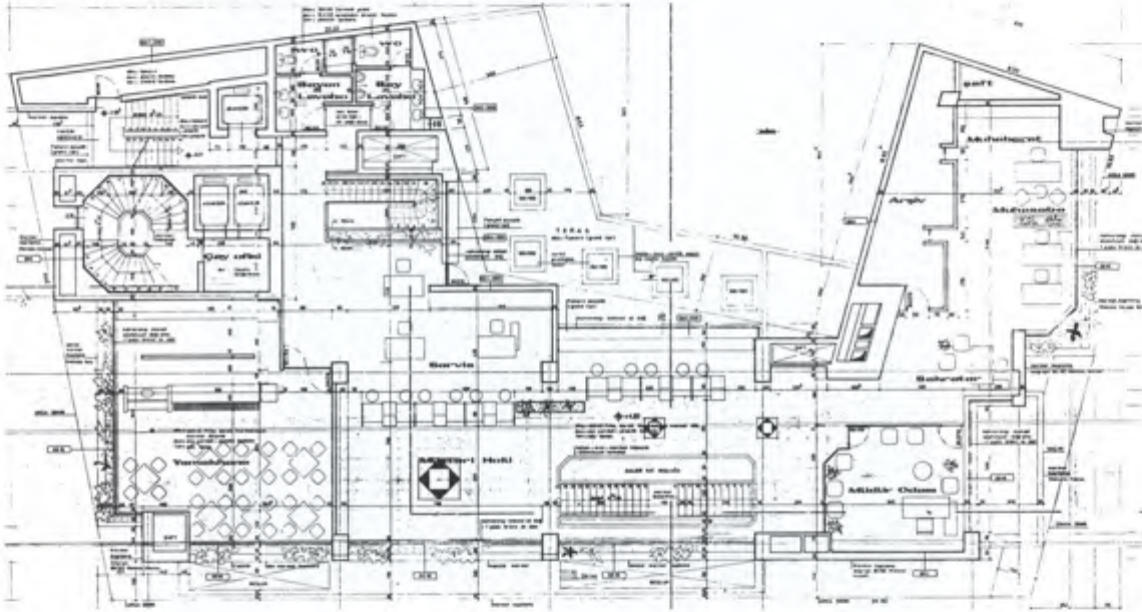
Karşıyaka Şubesi;

Bodrum Kat = 758.93m²
 Zemin Kat = 758.93m²
 Galeri Kat = 640.25m²
 Normal Katlar = 640.25x3 = 1920.75m²
 Lokal Katı = 640.25x2=1280.50m²
 olmak üzere toplam 5.359.36m² kullanım alanına sahiptir.

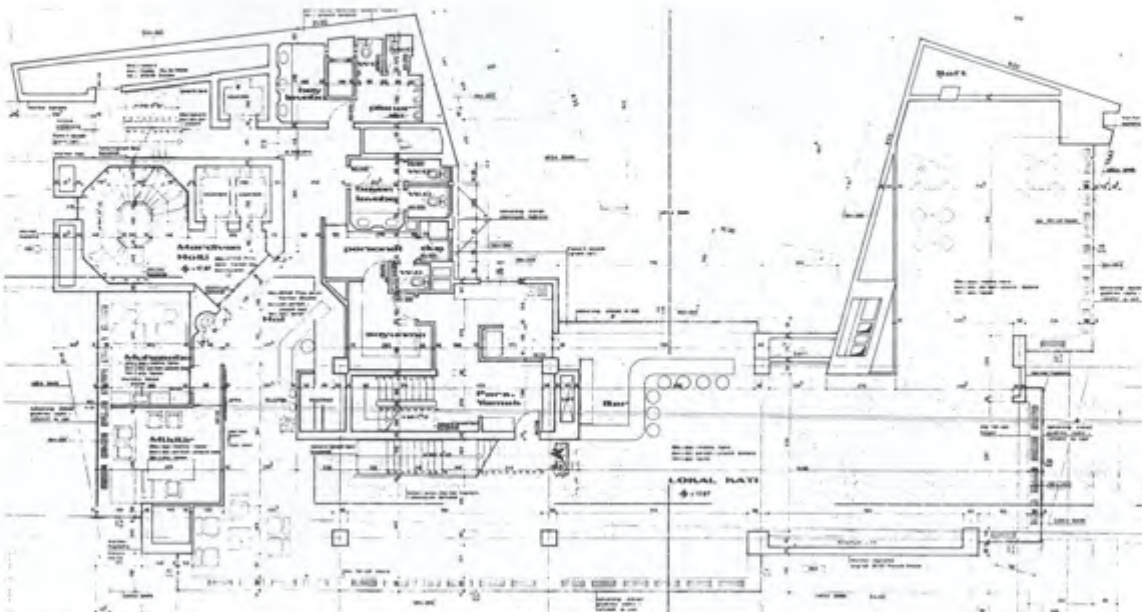

Zemin kat planı

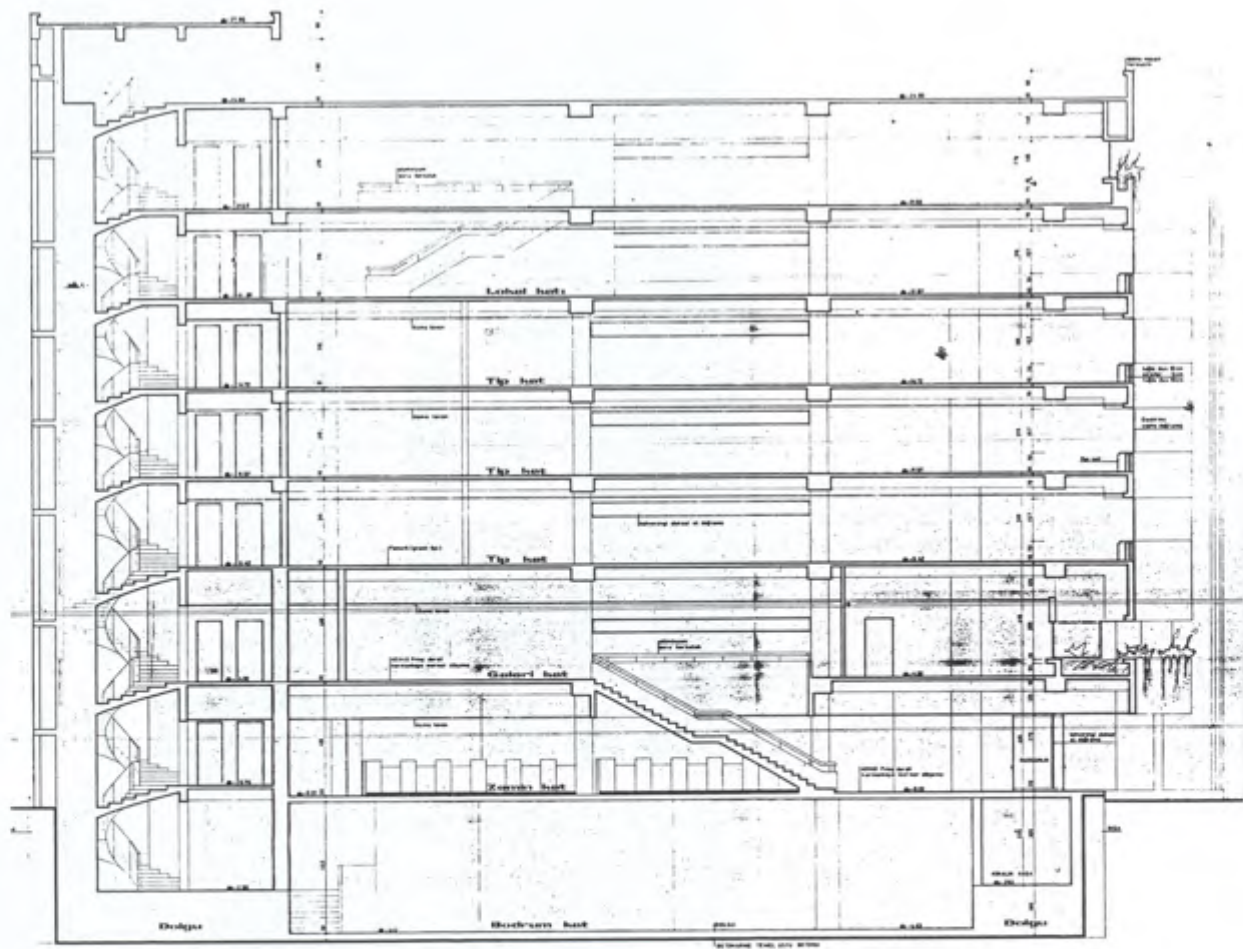

Galeri kat planı

+17.8 kotu planı

A-A kesiti

Karşıyaka Yapı Kredi Bankası

Proje Grubu:

Mimari Proje	HAB-ART Ltd. Şti.
	Y. Mimari Ural ALKAN
	Y. Mimari Şinasi ÖNENGÜT
Yardımcı Mimari	Mimari Zeynep AKKUZU
Betonarme Proje	Y.İnş.Müh.Ohannes ÖZAZNAVURYAN
Tes. ve Mak. Proje	Eke İnşaat ve Tesisat Tic. A.Ş.

Kontrol Grubu:

Kontrol Amiri	Y. Mimari Murat DAĞDELEN
Kontrol Mühendisi	Y. Mimari İbrahim YOLDAŞ
Tes.ve Mak. Kontrol	Mak. Müh. Murat ÇEVİKBAŞ
Elektrik Kontrol	Y. Elek. Müh. Erdal KULOĞLU

Yüklenici Grubu:

Yüklenici Firma	Odin Orta Doğu İnşaat A.Ş.
Şantiye Şefi	Mimari Atilla AKDOĞAN
Şantiye Koordinatörü	Mimari Metin UTKAN
Proje Yılı	1994
İnşaat Yılı	1 Temmuz 1995 - 28 Mayıs 1996
İnşaat Maliyeti	87.000.000.000.-TL
Arsa Alanı	224 m2
Toplam İnşaat Alanı	1890 m2

Izmir / Karşıyaka Donanmacı Mahallesi, Kemalpaşa Sokakta Yapı Kredi Bankası A.Ş.'nin banka binası olarak inşa edilen yapı 224 m2 taban alanına oturmuş ve 8 kat olarak inşa edilmiştir. Toplam inşaat alanı, konsolları ile beraber 1890 m2 dir.

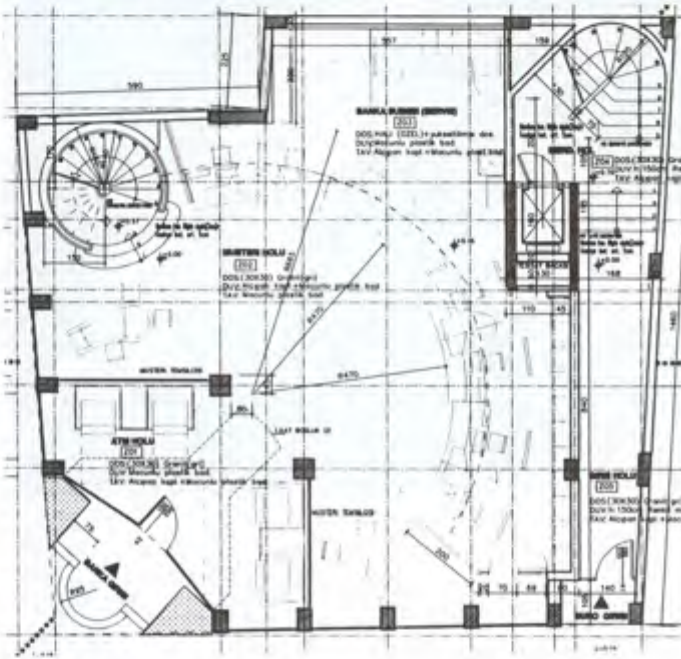
Bodrum Kat, inşaat zorluklarından (Zeminin sağlam olmayışı ve su gibi) dolayı iptal edilmiş, "Kiralık kasa - Banka kasası - Arşiv - Makina dairesi" gibi bölümler diğer katlara kaydırılmıştır.

Banka katları kendi özel merdiveni ile Zemin Kat, 1. Kat, 2. Kat, 3. Kat gibi dört katı birbirleriyle bağlanmıştır. Diğer katlar ise ana merdiven ve asansör çekirdeği ile ana girişe (Zemin kat) bağlanmıştır. Bu katlarda bankaya ait diğer seksiyonlar hizmet vermektedir.

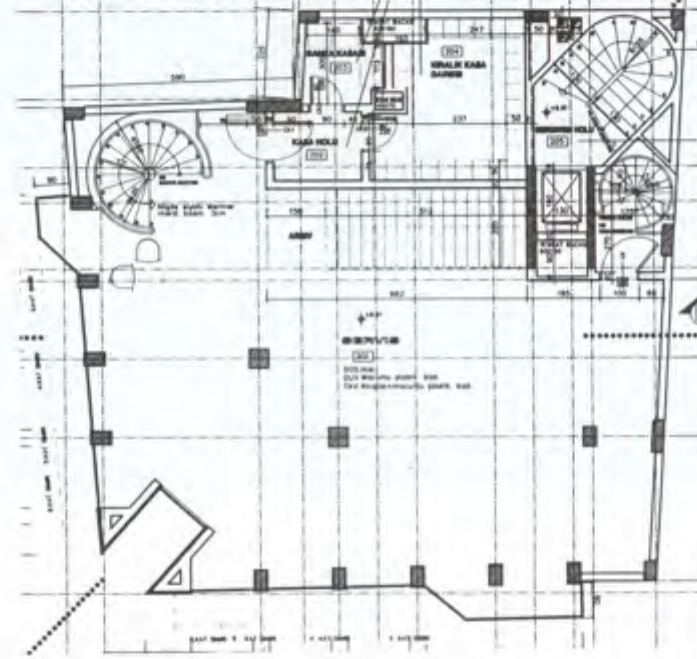
Belediyeden ve diğer etkenlerden kaynaklanan sebeplerden dolayı ilk proje düşüncelerinden (malzeme, eleman, biçim gibi) değişikliklere uğramasına rağmen yine de aslına sadık kalınarak inşa edilmiştir.

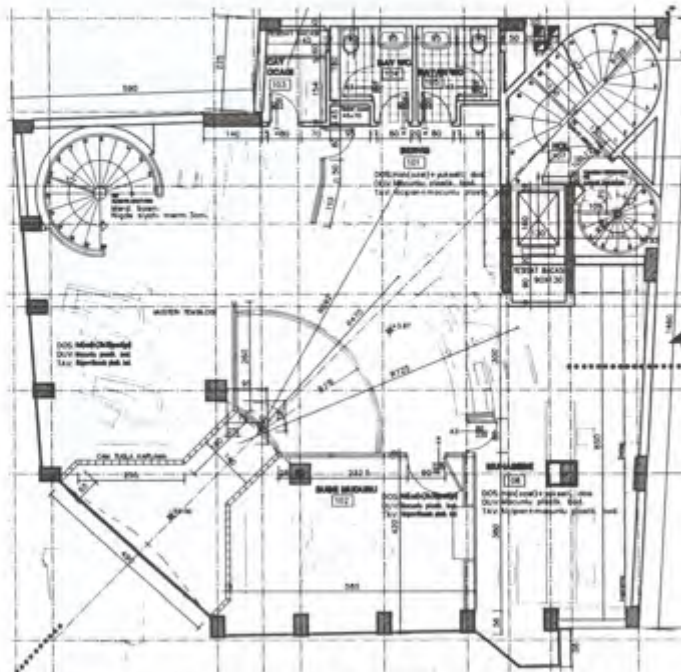

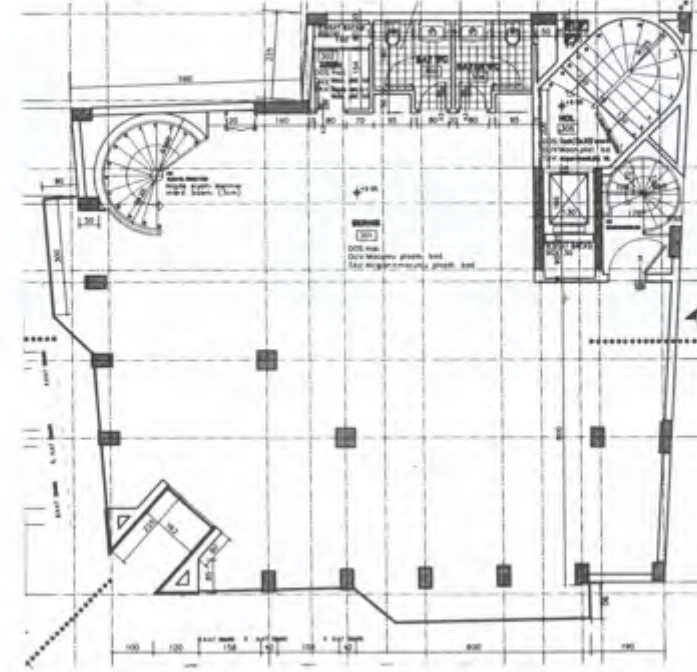
Zemin kat planı

2. kat planı

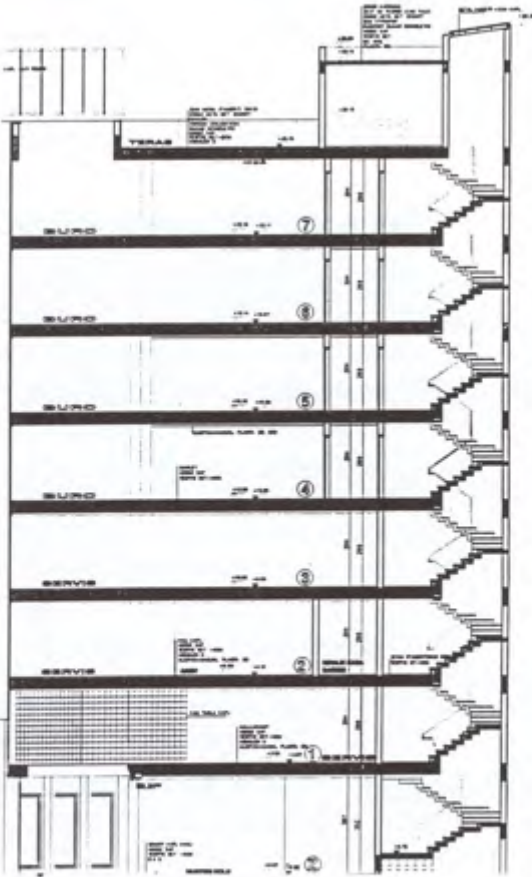
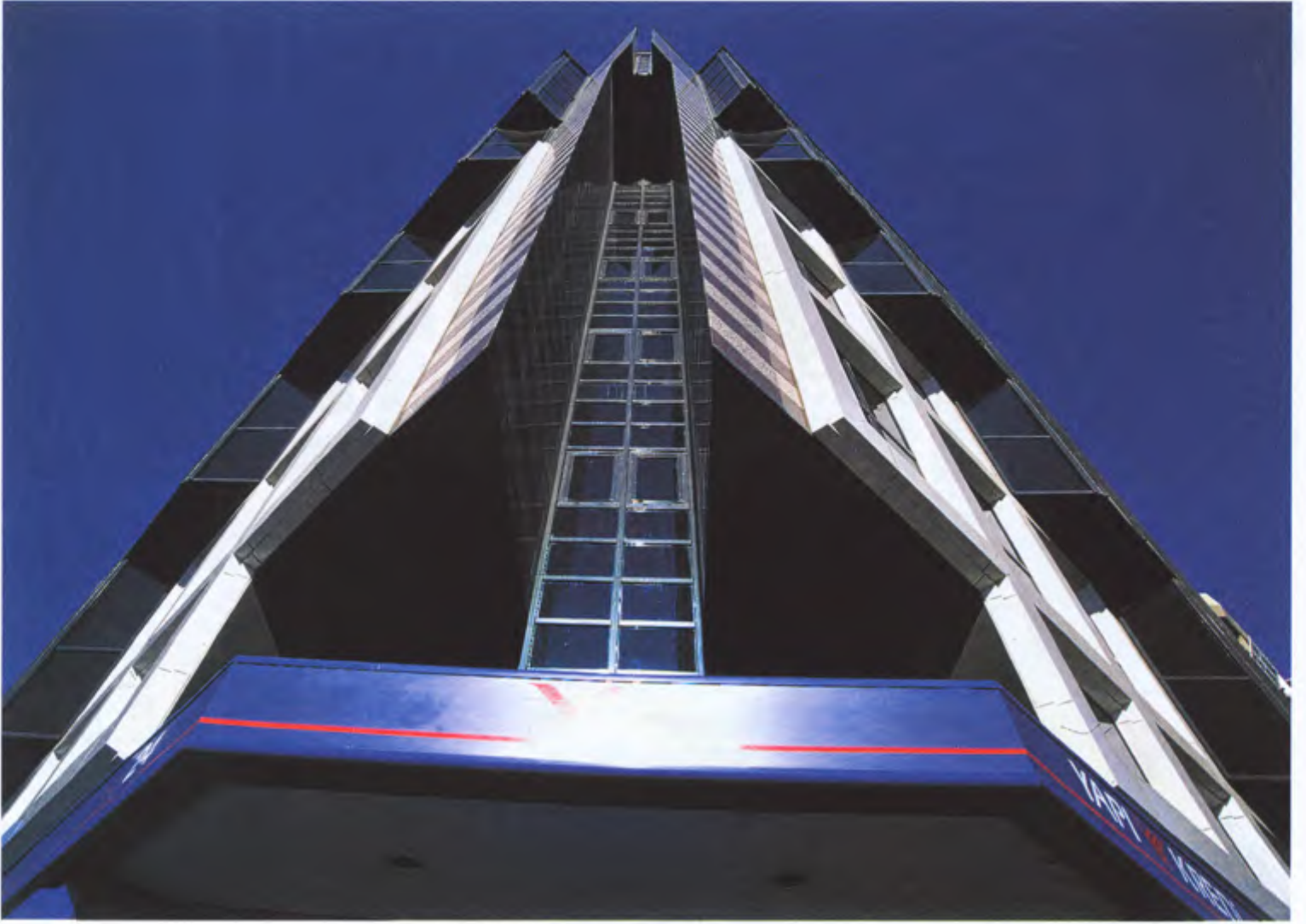

1. kat planı

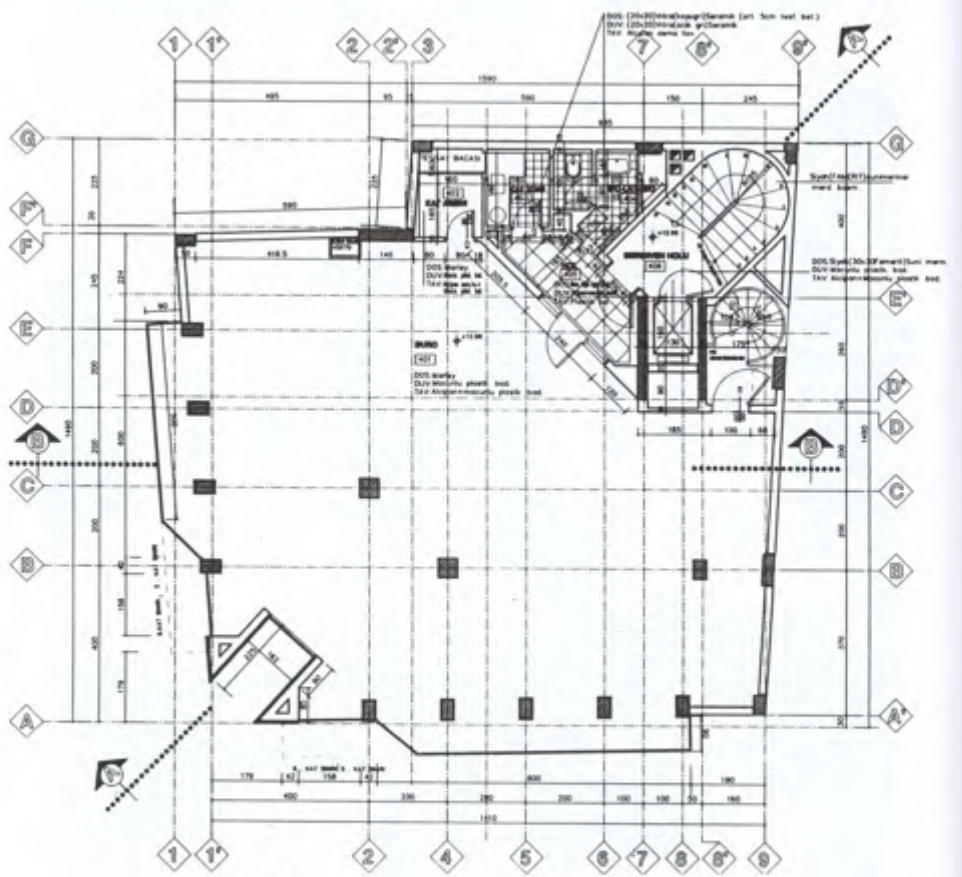

3. kat planı

A-A kesiti

4. kat planı

Karşıyaka Çarşısında Çokkatlı Mağaza

Z i y a e d d i n B i l g i n

Mimari Proje : Yük. Mim. Ziyaeddin BİLGİN

Statik proje : Filiz ZORLU

Tesisat Proje : Taner KOCAOVA

Elektrik Proje : Namık ONMUŞ

Benden istenen; yıkılan iki dar uzun dükkanın yerine; Karşıyaka çarşısında alışlageldiği üzere, üstte kiralanabilir büro katları, altta galeri katlı üst katı olan 2 katlı bir mağaza idi. Yandan giriş ve yukarı çalışan asansör uzun süre alt mağaza için çalışabilecekti. Mağaza, iş iyi giderse bir üst katı sonra bir diğerini de entegre ederek yukarıya doğru gelişebilecekti. Bakarsınız talip çıkarsa üst katlar satılabilirdi, kiraya verilebilirdi.

Bu İzmir'in ana caddelerinde müteahhitlerce yapılan (yap-sat da olabilir) iş hanları benzeri bir düşünce idi.

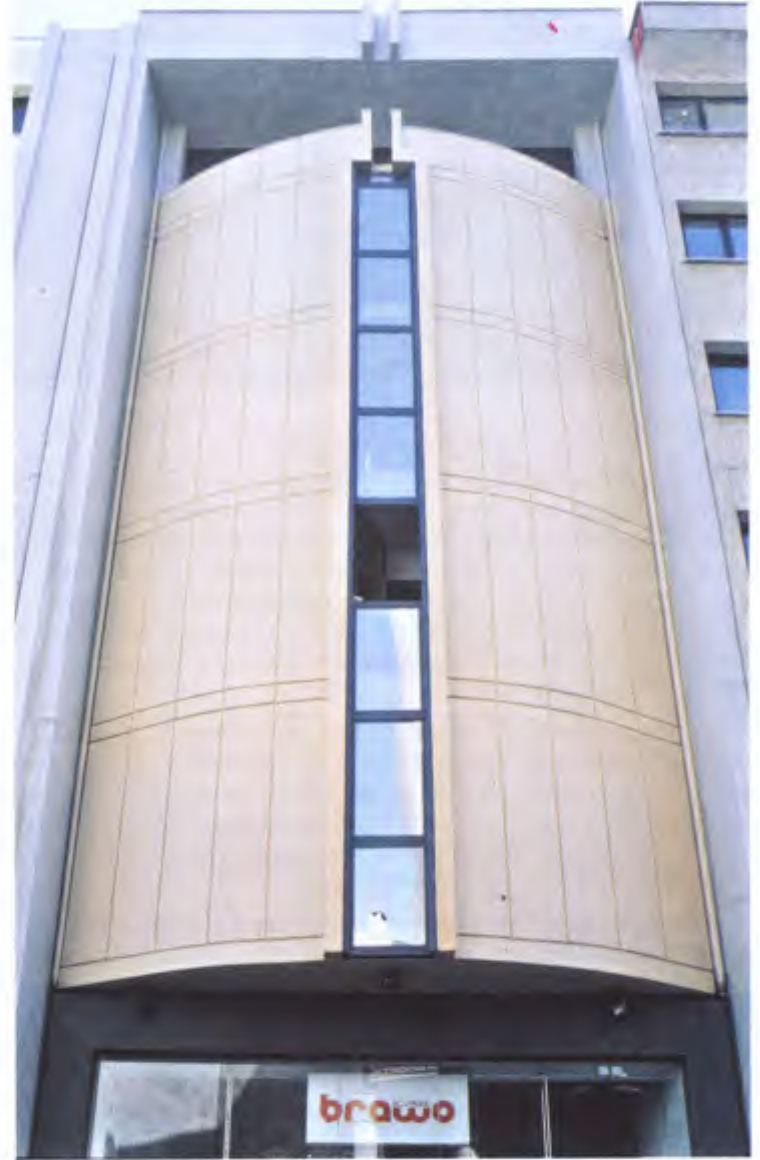
İki ortak mal sahipleri aydın kişiler olarak projemiz gelişip farklı çözümler ve cepheler kazandıkça, işlerinin gelişmesini dostlarının fikirlerini de alarak (Karşıyaka çarşısının ve Karşıyaka çarşısında kiralık büro mekanı gereksiniminin bulunmadığı bilincine de vararak) binanın tek amaçlı çok katlı konfeksiyon mağazası olması kararını verdiler.

Bu suretle oluşacak mimari yapının programı ve amacı saptanmıştı. Son kat direksiyon katı olacaktı. Onun altındaki kat da personel işleri ve muhasebe işlerine ayrılıyordu.

Zeminde arsanın tümünün (yapı geri çekme mesafesi bırakmadan) kullanabilmesi; 1.katta arkada, üstü camlı (burası güneşten etkilenmemektedir) bir kafeterya terası ile zenginleştirilen önde galeri boşluğu sayesinde zemin kat ve çarşı sokağı ile bütünleşen bir satış katı ve bunlarla en üstteki iki yönetici kat arası eşdeğer 3 satış ve teşhir katı. Katları düşey olarak birbirine bağlayan asansör ve merdivenden başka, asansör çıkıntısı arkasında yer alan ıslak mekanlar satış katlarını en az etkiler şekilde yerleştirildi.

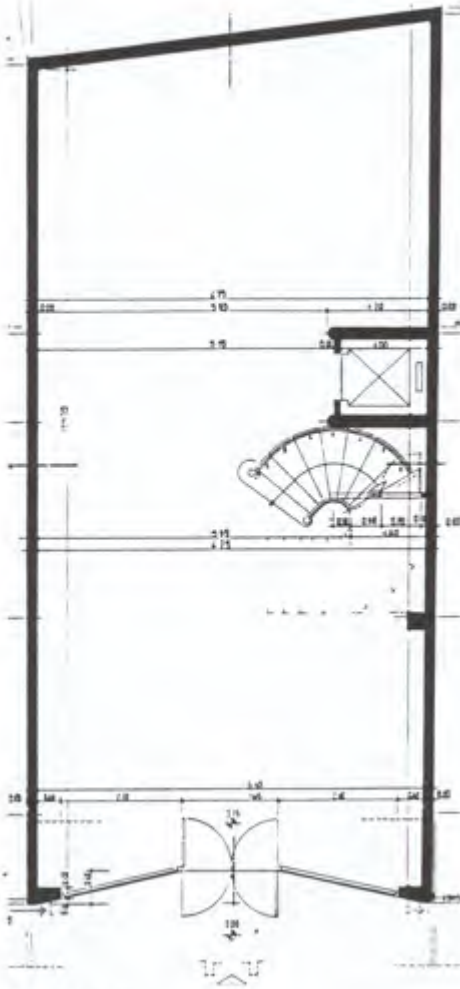
Bu suretle zeminde iki kat yüksekliğindeki kesintisiz saydam tutum mağazanın cadde mekanı ile bütünleşmesini sağlayacaktı. Her ne kadar şu andaki vitrin dekorasyonu bunu engelliyorsa da; aslında mimari tasarımın amacı özellikle içerisi aydınlatılınca tüm zemin katın dibine kadar vitrin gibi seyredilebilmesinin sağlanması idi. 1. kattaki galeri önündeki teşhir de buna katılacaktı. İç dekorasyon bu konuyu ne yazık ki bu şekilde ele almadı.

Yapının her ne kadar arkada (arka bahçe mesafesi ismi altında) mecburi bırakılan boşluğa bakan kimsenin göremeyeceği bir cepheside varsa da, bu yapı dünyayla ilişkisini sadece ön cephe ile kuruyordu. Karşıyaka çarşısında bu yapı ön cephesi ile yaşayacak ve anılacaktı. Her ne kadar arka cephe de epeyce iyi tasarlanmış idiyse de imalatla ihmal edildi. Aslında bu malsahiplerinin değil imalatçıların ve iç mekanlar dekoratörlerinin eksiği olarak kabul edilebilir.

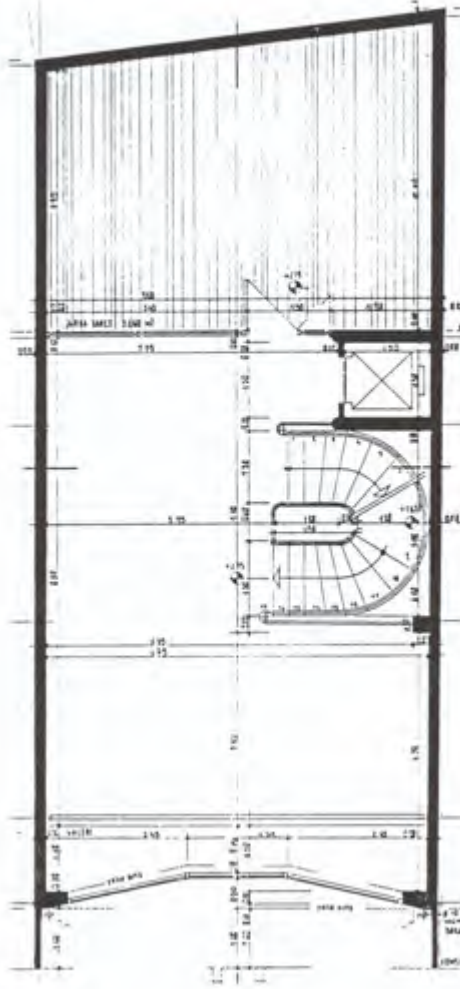

3 aya varan sürede alışıldandan çok fazla cephe etüdüleri ve tasarımları yapıldı. Renklendirildi defalarca şirket sahipleri, akıllı dostları ve bir dost sanatkarla da tartışıldı. Yapı bu ön cephesiyle kuzey doğuya baktığından, binanın iç mekanlarının güneş etkisiyle gereksiz ısınması veya konfeksiyon mallarının renklerinin etkilenip solması gibi bir sorun yoktu. Önce tümü cam (hatta giydirme) cepheler belirli espriler ve plastisilerle ele alınıyorsa da; özellikle bunların dıştan silinip temizlenebilmesi sorunları; terk edilmelerini doğurdu. Daha plastik

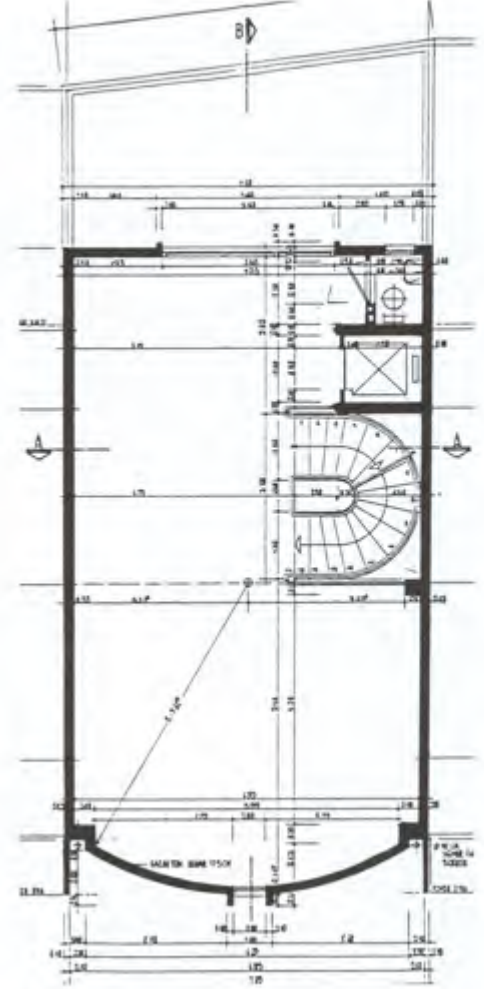

Zemin kat planı

1. kat planı

4. kat planı

ve taş kiteli çözümlerde denendi, çizildi. İzmir'de (belki genelde bizde) tüccarlar yapılarında yapılabildiği olanaklı alandan santimetre kayıp için taviz vermezler. Tasarımımızda mal sahiplerinin akıllı tutumu üst 5 katın çıkmasındaki çözümü kabul ettirmemizi sağladı ve bu yapı, bu biçimi ile Karşıyaka caddesine kazandırıldı. Cephenin yuvarlak kısmı önce renkli alukobond levhalarla fugalı kaplanır şekilde ele alındıysa da maliyet faktörleri aynı biçimi sıva ve boya ile sonuçlandırmamıza neden olur.

Bence; ön cephenin en önemli özelliği, çarşı sokağını bir nevi içine çekmesi, hatta iki yan cephe kanadı arasına konmuş dairesel şekli ile küçülen ve en üste çıkmayarak dış mekan içinde kalan biçimiyle çarşı mekanını üst katlara kadar çekip sürdürebilmesidir. Cephenin sade ve bütüncül tutumu da yapının çarşı sokağındaki diğerleri arasında göze çarpmasını sağlamaktadır.

Sokak döşemesinin kesintisiz bina zemin katında devam etmesi de önce düşünüldüyse de Karşıyaka'daki sel olayı sonucu mal sahiplerine bunu kabul ettiremedik.

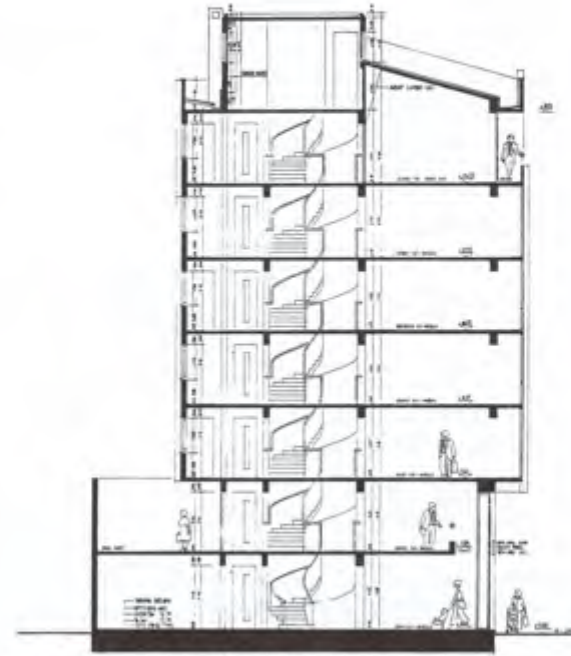
Zemin ve 1. kattaki cam cephenin projedeki içbükey tasarımı da yürüyen içe çekebilme arzusunun bir tezahürü idi. Ama subasman yapılırca bu anlamını kaybetti.

7.05m genişlikte orta kolonsuz bir betonarme çerçeve İzmir koşullarında dikkatle ele alınmalıydı. 1. derece zelzele bölgesi İzmir dolgu zeminli Karşıyaka çarşısı -0.50 katta zemin suyu fazla derine inmemeye isteği sonucu radyo-jeneral temel oluştu.

Zaten ufak iç mekanda bütünlüğü bozmamak için bir kenarda kenara paralel betonarme perdeler, ama yapıda enine ataleti ve daha iyi bir stabiliteyi sağlamak için diğer yanda kenara dikine 2 asansör betonarme perdesi ve içmekanda birtek kenara dik kolon yapıldı. Bina ön cephesinde özellikle 1.kattaki galeri nedeniyle 5.60 lara varan boşluğu mal sahiplerinin zeminde cepheyi daraltan dikine kolon arzu etmemelerine rağmen ancak enine kolonlarla geçebildik. Konsol'a

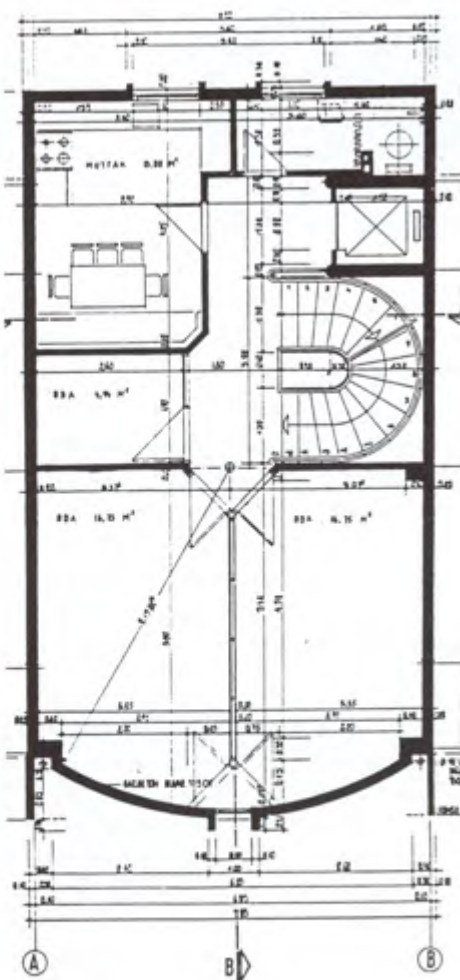
rağmen bu enine kolonlarla geçebildik. Konsol'a rağmen bu enine kolonlar son kata kadar çıkıntılı devam ederler ve çatı içinde gizlenen son güçlü ters kirişle yönetici mekanını rahatsız etmeden birbirleriyle bağlanırlar.

Bu projemde sabrı ve güzel çizimleriyle beni destekleyen o günkü büro yardımcım, meslektaşım mimar İsmail Mutlu'yu da anmak isterim. Projenin bu şekilde oluşmasına imkan tanıdıklarından dolayı da mal sahiplerine teşekkürü bir borç bilirim.

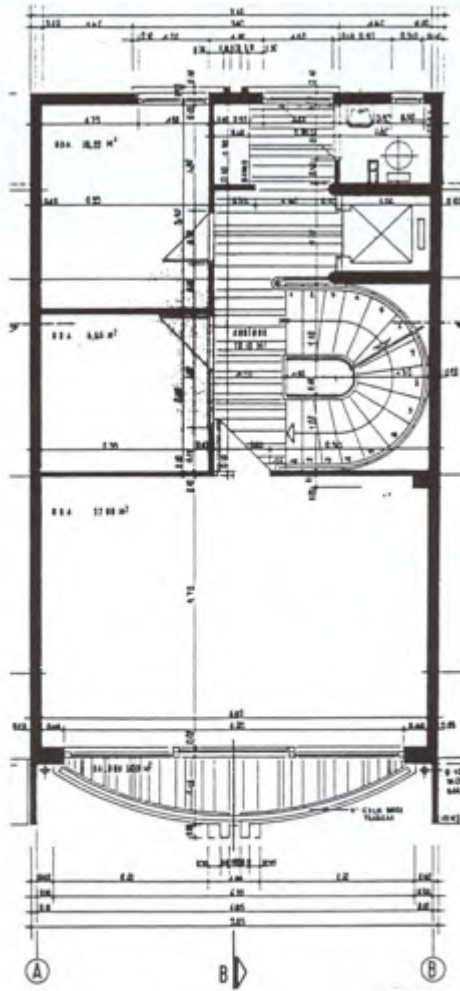

B-B kesit

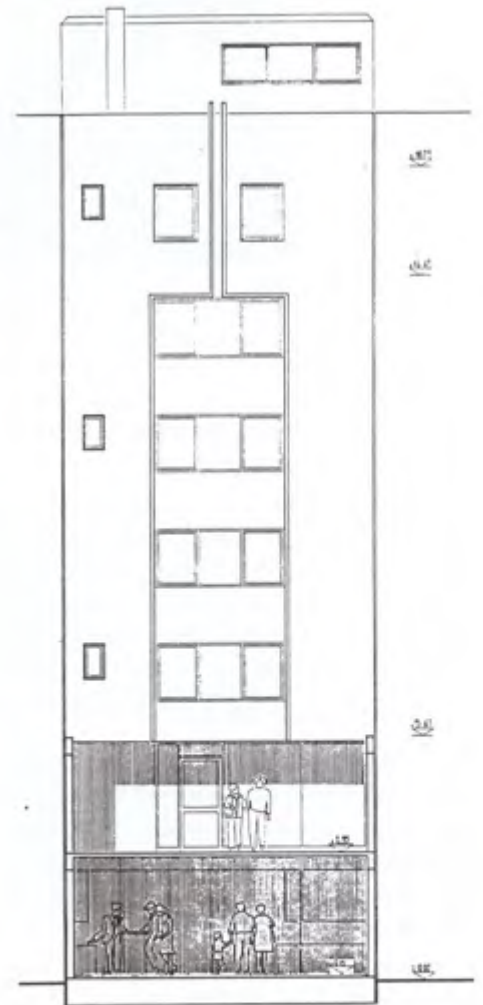

5. kat planı

6. kat planı

Çeşme Belediyesi Restorasyonu

G ü n d ü z K u z u g ü d e n l i o ğ l u

Çeşme ilçesi, Pafta 23 H III d, Ada 237, Parsel 5 ve 7 üzerinde yer alan yapılar grubu, Belediye hizmet binası olarak kullanılmaktadır. Bu grup, bir avlu etrafında Kuzeybatıya yönelen, "U" biçiminde birleşmiş uc kitleden oluşan eski yapılar (parsel 7) ve bunlara Güneydoğudan (parsel 5) 2. kat düzleminde eklenen betonarme yeni yapıdan oluşmaktadır.

Bu yapılarla komşu 6, 9, 10, 11 parseller de Belediye'ye aittir. İmar adaları toplam alan yaklaşık 550 m² tutmaktadır. Bu alan, Kuzeybatıda İzmir Cad. (Hürriyet Meydanı), Güneyde Muhacir Sok. (Kale), Kuzeyde-bitişik nizamla-tescilli bir yapı (1 parsel, Merdivenli Sokak) ve Doğuda mahalle dokusunu oluşturan konut yapıları ile çevrilidir. Bölge Batıya bakan dik bir yamaç karakterindedir (yaklaşık %22 eğimli).

Yapı Grubu, Genel Yorum

1. "U" biçimindeki eski yapıyı oluşturan üç ana bölüm, geriye doğru çekilerek ve toplam üç kat yükselerek yığılanmaktadır.
2. Bu üç ana bölümün (iki kol ve onlar arasındaki bölüm) bir defada değil, bir gelişme sürecinde, değişik zamanlarda yapıldıklarını düşündürecek belirtiler vardır (kitle birleşimlerinde açık-kapalı, pencere-çatı vb. ilişkilerin yer yer rastgele görünüm vermesi gibi).
3. Yapının iki kolunu oluşturan kitlelerin Kuzeybatı cepheleri ayrıntıda hasar görmüş olmakla birlikte (özellikle üçgen alanlardaki bezemeler ve

kısmen de ahşap detaylar) esas olarak karakterini korumaktadır. Kale tarafındaki kol'un Güney cephesi de bir ölçüde özelliğini korumuş durumdadır. Ancak bu cepheye bitişik olarak yapılmış olan ek yapıların da (genel tuvaletler) etkisiyle kayıp daha fazla olmuştur.

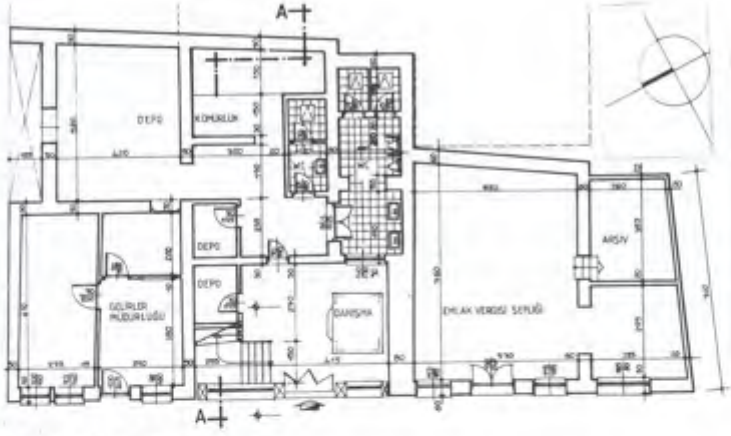
4. Yapıda bütün katlar ve bölümlerde iç müdahaleler, konstrüksiyon, mekan düzeni, mekan karakteri-kalitesi gibi açılardan nerede ise yüzde yüz oranında bir tadilat (tahribat) boyutlarında görülmektedir.

5. Eski yapıya eklenmiş bulunan yeni bölümler Güney cephesinde yapının karakterine uyum kaygısını bir ölçüde gösterirken, geri planda kalan bölümler, diğer cepheler, genel mekan düzeni, kitle ilişkisi-oranları ve detay özellikleri ele alındığında bu durum gözlemlenememektedir.

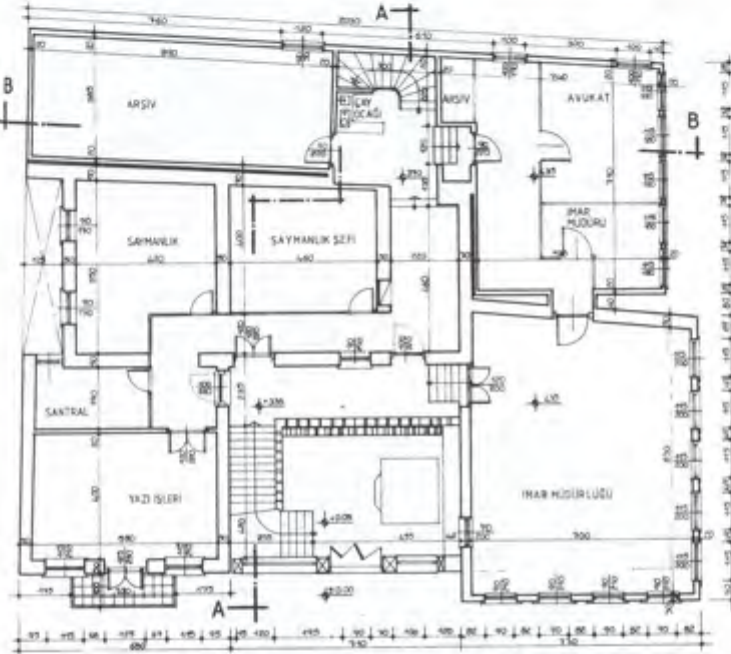
ÖNERİNİN ANA İLKELERİ

1. Eski yapı grubunun iki kolu oluşturan ana kitlelerinin ve cephelerinin (Kuzeybatı cepheleri tamamen, avluya ve Kale yönüne bakan cepheleri de kısmen) bütün özellikleri ile korunması sağlanacaktır. Kuzeybatı cephesi askıya alınarak olduğu gibi korunarak yeni bölümlere entegre edilecektir. Yanlara devam eden yüzlerce mevcut cephe (orjinal durumuna döndürülerek), avluda 6.00 m, Güney yüzde 3.00 m. derinliğinde yeni yapı olarak aynen tekrarlanacaktır.
2. Mevcut yapı kümesinin en belirgin özelliklerinden birisi olan avlu

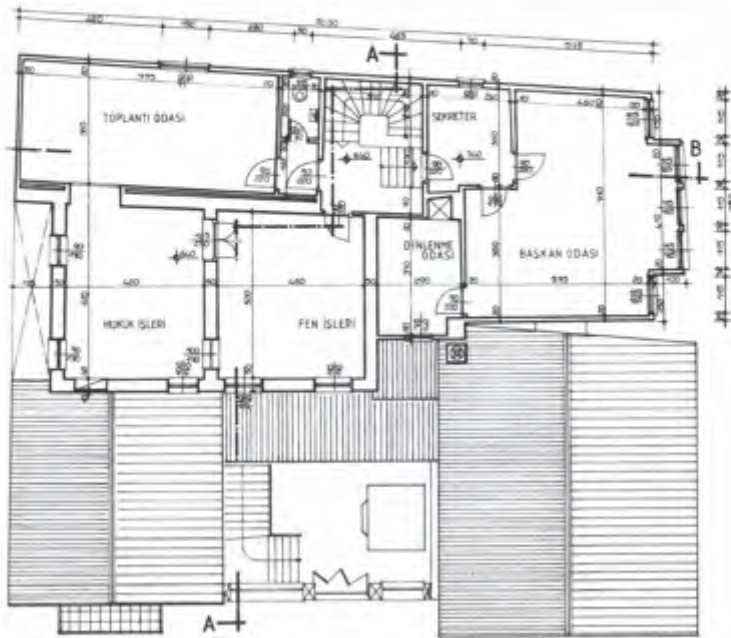

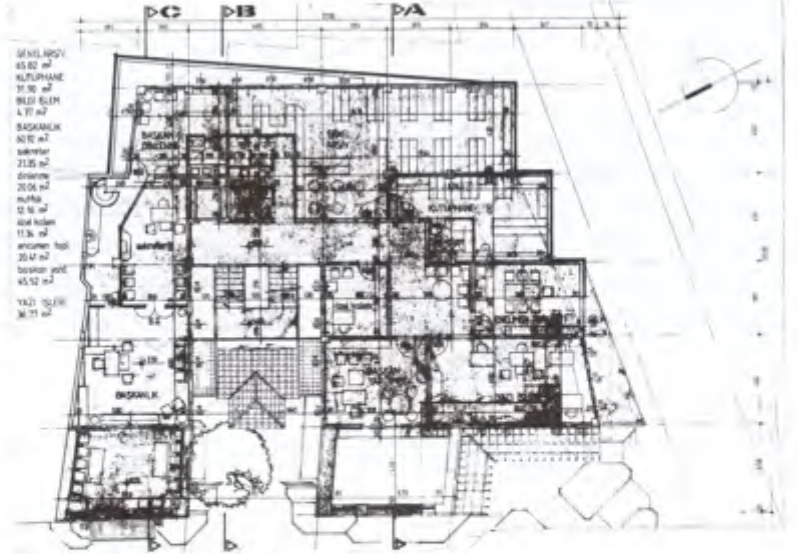
Zemin kat planı, röleve

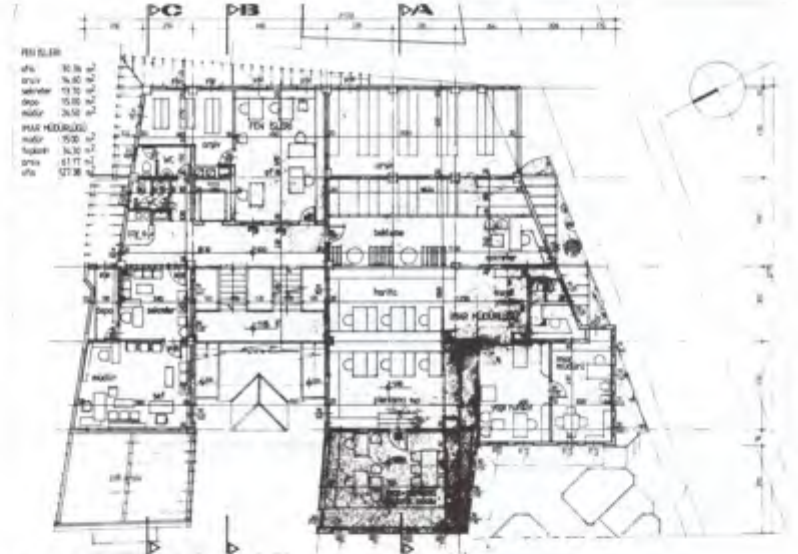
1. kat planı, röleve

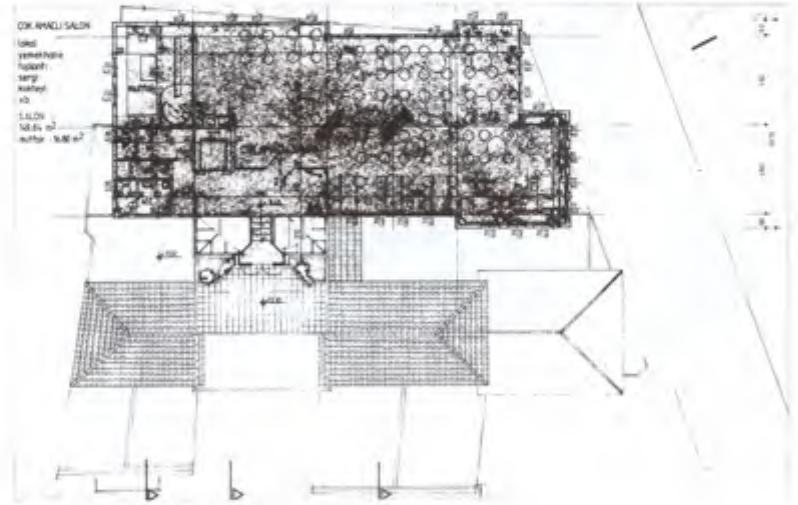
2. kat planı, röleve

1. kat planı, restorasyon

2. kat planı, restorasyon

4. kat planı, restorasyon

düzeni de gerek işlevsel gerekse mekan etkisi olarak önerilen çözümden korunmakta ve kullanılmaktadır.

3. Yapının kullanımından doğan program, gereksinimlerin yarattığı talebi karşılamak ve mevcut durumun çözümsüzlüğünü aşmak amacıyla toplam kullanım alanını yaklaşık üç kez büyütmek gereki-yordu. Bu zorunluluk ile mevcut yapı grubunun ve mahallenin genel dokusunun yarattığı çelişki öneri çözümün (sözüngeçen 237 Ada 5, 6, 7, 9, 10, 11 Parsellerin tümüne yerleşmektedir) getirilen yeni yapılarında da duyarlılıkla ele alınmış, giderilmeye çalışılmıştır.

Bu kaygı ile; getirilen yeni Belediye Hizmet Binası, toplamda işlev, mimari ve temsil etkisi bakımından bir büyük tek yapı olmakla birlikte parçalanmış kitleler biçiminde (üç boyutta da) düzenlenmiştir.

Bu amaçla mevcut yapıda avlunun bulunduğu bölgede bütün katlara yayılan, saydam kapalı bir iç avlu ile üst kotlarda bu avluya dik ko-numda bir diğer avlu önerilmektedir.

Güneybatı görünüşü, röleve

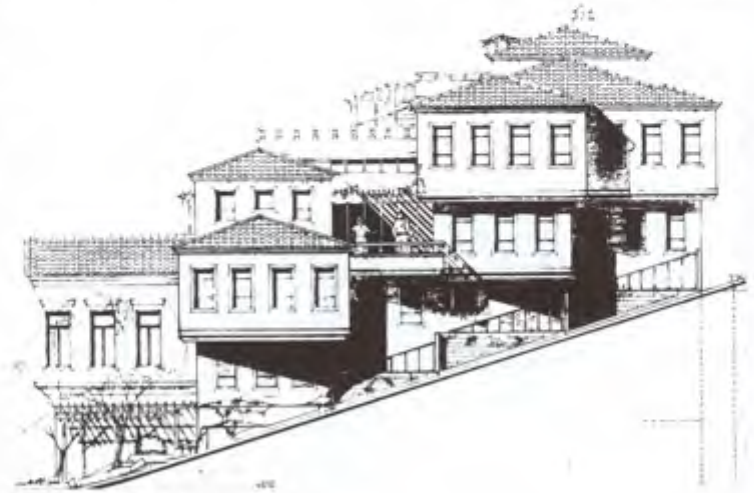
Kuzeybatı görünüşü, röleve

Genel yerleşim planı

4. Yukarıdaki maddenin ilk paragrafında sözü edilen büyüme gereksinimi, üzerinde bulunulan dik yamacın potansiyelinden yararlanılarak (zemin katı bütün arsa derinliğince cadde kotunda tutarak kat kazanılması) karşılanmaya çalışılmıştır. Böylece ortaya çıkan yapı kitlelerinin algılanan kısımları mahallenin dokusunda ve mevcut yapıda gördüğümüz oranları ve boyutları koruyabilmektedir.

5. Yapının bütün bölümlerinde, geometrik özellikler, çatı düzenlemeleri, saçak - sove - malzeme vb. ayrıntılar da aynı uyum düşüncesiyle ele alınmıştır ●

Güneybatı görünüşü, restorasyon

Kuzeybatı görünüşü, restorasyon

B-B kesiti

Necmettin Özlü 1950 yılında Trabzon'da doğdu. 1972 yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi Yer Bilimleri Fakültesini bitirdi. 1973-1978 yılları arasında Paris Üniversite'nde doktora yaptı. 1979 yılında Ege Üniversitesi'nde asistan olarak çalıştı. 1980-1987 yıllarında Cezayir Bilim ve Teknoloji Üniversitesi'nde doçent olarak görev yaptı. İlk sergilerini bu ülkede açtı. 1988-1989 yıllarında ise Brüksel'de serbest ressam olarak çalışmıştır. Halen Ankara'da serbest ressam olarak çalışmaktadır.

Necmettin ÖZLÜ

Kişisel Sergileri

1985	Fransız Kültür Merkezi Cezayir
1986	İtalyan Kültür Merkezi, Cezayir
1987	Fransız Kültür Merkezi, Cezayir Haminoouma Sanat Galerisi, Cezayir
1988	Fransız Kültür Merkezi, Ankara
1989	Siyah-Beyaz Sanat Galerisi, Ankara
1990	Siyah-Beyaz Sanat Galerisi, Ankara Yonca Modern Sanat Galerisi, İstanbul
1991	Zinzen Sanat Galerisi, Brüksel Espace Libre Sanat Galerisi, Brüksel
1992	Garanti Sanat Galerisi, İstanbul
1993	Mi-Ge Sanat Galerisi, Ankara Zinzen Sanat Galerisi, Brüksel
1994	Vakko Sanat Galerisi, İstanbul Minyatür Sanat Galerisi, İstanbul Siyah-Beyaz Sanat Galerisi, Ankara
1995	Zinzen Sanat Galerisi, Brüksel Vakko Sanat Galerisi, İzmir Mill Reasürans Sanat Galerisi, İstanbul

Katıldığı Karma Sergiler

1986	Cezayir 4. Suluboya Salonu, Cezayir
1987	Uluslararası 1. Cezayir Bienali, Cezayir
1989	5. Yıl Sergisi, Siyah-Beyaz Sanat Galerisi, Ankara
1990	Oeil Sanat Galerisi, Brüksel Espace Libre Sanat Galerisi, Brüksel Zinzen Sanat Galerisi, Brüksel
1992	Zinzen Sanat Galerisi, Brüksel Espace Libre Sanat Galerisi, Brüksel
1993	3. İstanbul Sanat Fuarı, İstanbul
1994	Dam Sanat Galerisi, Ankara

Sanatçının Cezayir Devlet Güzel Sanatlar Müzesi, Eskişehir Anadolu Üniversitesi, Garanti Bankası, Yapı Kredi Bankası koleksiyonları ile yurtdışındaki ve yurtiçindeki özel koleksiyonlarda yapıtları bulunmaktadır.

S Ö Y L E Ş İ S E V G İ M O L V A

Biraz renk alır mıydım?

Hayır, renkleri tadıyoruz. Herşey tadılıyor ama henüz renklere sıra gelmedi. Bir sanat galerisinin, hakkında yayımladığı kitapta-ki resimler söyledi bana bunu... Bu ressam Necmettin Özlü. Şimdi kendisinin Ankara'daki evindeyim. Sohbet çok tatlı.

Bazen ressamın eserlerine bakarken kendisinin bile tam ölçülere vuramadığı özellikleriyle yüzyüze geliriz sanki. Heyecanlı ve ürkütücü bir durumdur bu. Ben sizin eserlerinize bakınca, renk ve ışık etkisiyle belki de, "yaşamak istediği hayatı" yakalamış bir sanatçı diye düşündüm, ne dersiniz?

"Yakalamak istediği hayatı yakalamış" olabilmek zannedersem olanaksızdır. Özellikle bir sanatçı için "yaşamak istediklerini" tarif edebilmek başlı başına bir sorun. Kimlik açısından sanatçı kişiliği açısından yaklaşırsak, sanatla uğraşanlar için en önemli sayabileceğimiz, ulaşılmaması epeyce güç ve yetenek ile çalışma gerektiren şey sanatçının "kendini bulabilmesi"dir. Başka bir deyimle; söyleyecekleri olduğunu anlaması, bunları özgün bir biçimde anlatabilecek dili geliştirebilmesi önemlidir. Bu anlamda, istediğin "hayat"a ne denli yakın olduğumu anlamak hiç de kolay değil. Ulaştığımızı sandığımızda hedeflerin çoktan nitelik değiştirmiş olacağını da akıldan çıkartmamak doğru olur. Kaldı ki insan he-deflerine doğru koşarken gelişir, hedefler ise yaklaştıkça değişir. Bu, tek bir sanatçı için olduğu kadar, tüm insanlığın sanat birikimi için de geçerli bir tez olabilir.

Siz Yerbilimlerinde doçent oluncaya kadar araştırma yapıp, daha sonra birden resme vermişsiniz kendinizi. Bu geçişi hazırlayan nedenleri anlatır mısınız?

Bu geçiş birden olmadı. Epeyce bir süre iki alanda aynı anda çalıştım. Öyle sanıyorum ki, topyekün bilim-sanat diyebileceğimiz geniş yelpazenin her kesimine ilgi duyan bir kişiliğim var. Kaldı ki birkaç yüzyıl önce olduğu gibi, bilim ve sanat giderek birbirlerine yaklaşmaktadır. Tasvir'den uzaklaşan günümüz sanatında en önemli unsur düşüncedir, araştırmadır, gözlemdir. Burada sanat-bilim arasında doğal bir içiçelik vardır.

Hakkınızdaki yazılarda "secession" ressamlarına ve özellikle Klee'ye ilgi duyduğunuz,ama bir ressamın izinden gitmediğinizi okudum. Sanatla ilgilenen herkes, etkilenme süreci geçirir. Özgün sentezlere ulaşılan yolda, siz neler yaşadınız?

Bunu kısaca anlatmak zor. "Secession" ressamlarına ilgim resmin yapısal unsurları açısından. Klee'nin araştırmacı kimliği beni çok etkilemiştir. Hiç resim dersi almamış olmam özgünlüğe gidilen yolda işimi epeyce kolaylaştırmıştır. Ciddi olarak ve bilinçli bir şekilde res-

imle ilgilenmem geç bir yaşta olduğundan ve bu dönemin müze ortamında geçmesi nedeniyle sanırım kimliğimi nispeten daha çabuk buldum. Son 25 yılımı beş farklı ülkede yaşamış oluşum ayrıca dikkate alınmalıdır. Tüm bunlar etkilenme sürecimin ipuçlarını verir sanırım.

Büyülü bir biçimde insanı içine çeken resimlerinizde kurgu yok. Ressamın en önemli iki uzvu; gözleri ve elleri. Göz her zaman, el bazen irade dışında davranır. Siz yaratırken, iradeniz ne ölçüde olaya katılıyor?

Sanatçı iradesi dışında çalıştığını zannederse de her aşama da kontrol eder el ve gözlerini. Bu kaçınılmazdır. Tayin edici olan sanatçının temel kişilik yapısı, psikolojisi ve kültürüdür. İrade bu kapsamın dışında bir anlam taşıyamama zaten. İradeniz ne olursa olsun sizi siz yapan değerler çıkagelir resim yaparken. El ve söze beyin hükmeder, beyin ise neyle beslenmişse onu yansıtır tuvale. Bu sanatçının kendini, yaşadığı toplumu ve çağını ele verir.

Tuval üzerine yağlı boya, 60x60, 1994

Yapıtlarınızda mekansal düzen arayışınız ve matematiksel uyum hissediliyor. Bilimsel alt yapınızla ilişkili mi bu durum?

Resmin, bence iki önemli yanı vardır. Bu tüm sanatlar için de geçerlidir. Sanatçının karakterini, ruh halini ele veren ifade yanı, bir de onun kültürel birikim ve beğeni düzeyini gösteren yapısal yanı. Yani her resim bir ölçüde ifadedir, bir ölçüde kültürel bir yaklaşımdır. Böyle düşünmek doğruysa, bilim adamı altyapımın resmimin yapısal yönünde ne denli etkili olduğu ortaya çıkar sanırım.

Bir eseri baştan sona yaratırken, birikim, yaratma ve oluş sözkonusu. Hangi bölüm sizi daha fazla heyecanlandırır?

Sanatçıyı bunca yalnızlık, acı ve mahrumiyete katlanmaya iten gerçek yaratı sürecinde hissettiği tarifi gerçekten zor duygulardır şüphesiz.

Kişisel sergi açanların yüreklerinde söyleyecek şeyleri vardır. Sizin sergilerinizden ve bundan sonraki hedeflerinizden bahsetsek biraz

Son sergilerimde, şimdiye kadar oluşturduğum dile sadık kalarak ve temel estetik kaygılarımdan uzaklaşmadan görselliğin "göz"ün gördüğüyle sınırlı olmadığını vurgulamaya çalışıyorum. Bunu

yaparken parçanın da tümü yansıttığını anlatmayı deniyorum. Bu çizgide, belki de daha belirgin skalalar kullanarak, devam etmeyi düşünüyorum. Bununla birlikte, bir süre yaşayacağım Fas'ın' resmine ne şekilde, nereden ve nasıl gireceğini şimdiden kestirmeye olanak yok.

Sanatlar arasında sanatçının yeşereceği toprakları sulamak diye bir sanat daha vardır! Bırakın sulamayı kurusun diye ne varsa yapılıyor. Bu engellere karşı sanatçının tavrı ne olmalı? Nasıl bir dayanışma yapılabilir?

Sanatçı doğası gereği, istisnalar hariç, yalnız yaşar, düşünür, üretir. O'nun topluma katkısı dolaylıdır ve kendi kendine yapacağı bir şey değildir. Kaldı ki bir ülkede kalkınma her alanda ve aynı anda olur. Yapılabilecek en önemli şey eğitime yatırımdır. Ortaöğretimde Felsefe, Sanat Tarihi, Resim ve Müzik dersleri en önemli etkinlikler arasına sokulabilmelidir. Bu dersler yapılıyor gibi yapılmamalıdır. Okullarda orijinal sanat eserlerinin sürekli sergilenmesi sağlanırsa çok yararlı olur.

Tuval üzerine yağlı boya, 79x81, 1993

Bir resimdeki gerçek sanat değerini anlamanın yolu nedir? Bilgi birikimi olabilir ama, bilincimiz yüreğimizden mi geçmeli?

Bir resimdeki gerçek sanat değerini anlamanın objektif kurallarını tanımlamak çok zor elbette. Bize yardımcı olabilecek husus yüzyılları aşarak günümüze ulaşabilen, genel beğeni kazanmış olan ve müzelerde özenle korunan eserleri incelemektir. Bu eserlerde dikkate değer birinci özellik özgün yapıtlar olmaları ve kişilikleriyle ayırt edilmeleridir. Herkes elma resmi yapabilir ama Cezanne'inkiler bir başkadır. Sanatçının izlediği yolun tersinden gidersek ve sanat eserlerine analitik bir gözle bakarsak, konu, şekil, içerik yanında kompozisyon, armoni, denge, hareket, orantı, tekstür, az şeyle ifade edebilme (ekonomi) gibi nispeten objektif kıstaslara başvurabiliriz. Akademik açıdan böyle yaklaşılabilir bu konuya.

Bunun ötesinde, bir izleyici için, iyi resmi anlamak "göz terbiyesi"yle ilgilidir. Ne kadar çok resim görürseniz iyiyle kötüyü o kadar kolay ayırt edebilirsiniz.

Türkiye'deki resim sanatının değerlendirmesini yapar mısınız? Geleceği nasıl görüyorsunuz?

Çağdaş Türk insanının en önemli özelliklerinden biri soy ve kültürlerin

Tuval üzerine yağlı boya, 125x78, 1994

asırlardır harmanlandığı bir coğrafyada yetişiyor almak gerekir. Kültürel mirası evrensel düşünce ile birleştirebilen yetenekli sanatçılarımız Türk resminin aslında kıymetini henüz yeterince algılayamadığımız iyi bir düzeye ulaştırmışlardır. Bununla birlikte nüfusuna oranla Türkiye'deki sanatsal faaliyetin cılız kaldığı, onun da İstanbul-Ankara çizgisinde toplandığı görülmektedir. Herkesin söylediği gibi bir an önce gerçek anlamda modern sanat müzelerimiz kurulmalıdır. Bunların gerçek yaşamla kopukluğu giderilmelidir. Hemen her ilimizde açılmış bulunan üniversitelerin yapısından gururlanarak açılacak bir galeri ve yapılacak sanatsal faaliyet resim ve heykel sanatlarının gençliği sarması, sanatın tüm ülkeye yayılabilmesi olanağını verebilir. Var olan, sanat eğitimi veren kurumlarımızın olanakları genişletilmelidir. Vasat eğitimin en kötü eğitim olduğu açıktır.

Ülkemiz son yüzyılda inanılmaz bir sanatsal değişim ve atılım gerçekleştirmiştir. İnsanı değiştirmek zordur. Burada sanata görev düşmektedir. Değişen ve gelişen insan ise daha ileri bir sanat ortamını yeşertecektir. Sorun dogmatik ve sıradan olmayan eğitimi gerçekleştirmek için kaynakları kullanırken daha cömert davranabilmektedir.

Size çok teşekkür ediyorum.

Gözlerimize yeni tatlar sunan sizlere...

Tuval üzerine yağlı boya, 100x81, 1993

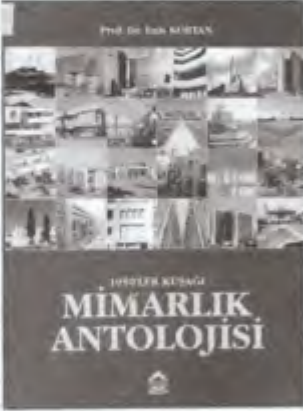

Tuval üzerine yağlı boya, 150x190, 1994

Tuval üzerine yağlı boya, 150x225, 1994

1950'ler Kuşağı Mimarlık Antolojisi

Hazırlayan: Enis Kortan

YEM Yayın, İstanbul, 1997

205 sayfa, 338 renkli ve siyah beyaz fotoğraf, çizim

Karton kapak, 22x30 cm

1950'li yıllarda mimarlık dünyasına katılan Türk mimarları bugün 40 yılı aşan deneyime sahipler, bir başka deyişle artık "usta"lık dönemlerini yaşamaktalar. Bu kuşağın kuşkusuz en büyük önemi modern mimarlığı Türkiye'ye getirmiş olmaları. Mimarlık Antolojisi yaklaşık olarak 1950'lerde mimar olarak hayata atılmış bir kuşağın antolojisi olarak ortaya çıkmış. Kitabın amacı, bir kuşağın deneyimlerini, duygu ve düşüncelerini genç mimarlara ve diğer ilgilenenlere aktarabilmek, Türkiye mimarlık literatürüne katkıda bulunmak. Enis Kortan 75-80 meslektaşına ulaşmayı başardığını ancak mektuplarının yarısına yanıt alabildiğini belirtiyor. Dolayısıyla Mimarlık Antolojisi, belki dönemin mimarlarının tümünü kapsamıyor ama hiç şüphesiz söz konusu bir kuşağın önemli bir kesitini sunuyor.

Çanakkale Evlerini Yaşatma Projesi

Hazırlayan: ÇEYAP Tarihi Kent Komisyonu,

Yayına hazırlayanlar: İsmail Erten, 120 sayfa, Çanakkale 1997

Çanakkale'de gönüllü katılımlarla oluşan bir sivil girişim sonucu doğan ÇEYAP - Çanakkale Evleri Yaşatma Projesi çalışmalarını bir kitap olarak derlenmiş. Kitapta iki yıl süren ÇEYAP çalışmalarının somut bir ürünü olan ve geçtiğimiz yıl Koruma Kurulunca onaylanarak yürürlüğe giren Çanakkale Koruma Planı belgeleniyor. Böyle bir plan çalışmasının, katılımcı bir yaklaşımla nasıl olumlu ürünler verebileceğini kanıtlayan ÇEYAP deneyi, benzeri özelliklere sahip diğer kentlerimiz için de yararlı bir örnek oluşturuyor.

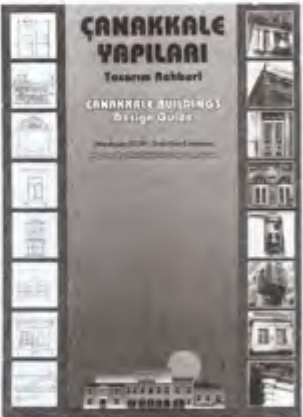
İsmail Erten; "ÇEYAP geçmişi ve geleceğiyle yaşam içinde kendisini yenileyebilen ve sürdürülebilen bir kültür projesi olmayı hedefliyor. Sosyal boyutu teknik boyutundan daha önemli. Koruma Planı çalışmaları, çok yönlü ilişkileri, birikimi ve sonuçları ortaya çıkarttı" diyor.

Çanakkale Belediyesinde görevli Şehir Plancısı Filiz Emre'nin müellifi olduğu Koruma Planı çalışmaları Prof. Dr. Cengiz ERUZUN'un danışmanlığında ve İsmail Erten'in koordinatörlüğünde gerçekleştirilmiş. Çok sayıda mimar, plancı, sanat tarihçi, sosyolog ve diğer mesleklerden uzmanların oluşturduğu bir Tarihi Kent Komisyonu ve başta mimarlık öğrencileri olmak üzere çok sayıda öğrencinin oluşturduğu ÇEYAP Öğrenci Grubu planlama çalışmalarına katılmış.

Koruma Planı oluşum sürecinin iki yıllık kronolojik bir gelişiminin verildiği kitapta şu bölümler bulunuyor:

- ÇEYAP ve Çanakkale Koruma Planı özellikleri
- Analiz Çalışmaları
- Tescilli Önerilen Yapıların Listesi
- Koruma Planı Raporu
- Sentez Çalışmaları
- Planlama Çalışmaları
- Uygulama Hükümleri
- Sokak Silüetleri

Konuya ilişkin olarak düzenlenen brifing ve paneldeki konuşmalar, sonuç bildirgesi ve İngilizce bir özet kitabın sonunda yer alıyor.

Çanakkale Yapıları Tasarım Rehberi

Hazırlayan: ÇEYAP Tarihi Kent Komisyonu,

Yayına hazırlayanlar: İsmail Erten, 93 sayfa, Çanakkale, 1997

ÇEYAP Çanakkale Evleri Yaşatma Projesi çalışmalarını kapsamında hazırlanan Koruma Planının bir bölümünü oluşturan "ÇANAKKALE YAPILARI TASARIM REHBERİ" ayrı bir kitap olarak yayınlandı. Kitabın, "Çanakkale Koruma Planı Uygulama Hükümleri doğrultusunda çalışacak mimarların yeni yapı tasarımlarını hazırlarken, mevcut eski dokuyu bozmayan, ona uyum sağlayan, ancak eskiyi taklitten kaçınan, çağdaş yakalayabilen projeler üretmelerini sağla-yacak bir kaynak oluşturmayı amaçladığı" belirtiliyor.

Rehber için yapılan çalışmada, Çanakkale kentsel sit alanı içinde bulunan tarihi yapılar taranarak özellikleri belirlenmiş, fotoğraf ve çizimlerle bu özellikler belgelenmiş. Çalışma, ilgili kurumlar tarafından onaylanarak Koruma Planının eki haline getirilmiş ve bir kitap şeklinde yayınlanarak bu konuda çalışacakların yararına sunulmuş.

"Plan tipleri", "cepheler", "kapılar", "pencereler", "kapalı çıkılmalar", "balkonlar", "demir şebekeler", "çatılar" başlıkla bölümlerde derlenen röleve çizimleri ve fotoğraflar, genel özellikleri tanımlayan açıklayıcı bilgilerle birlikte veriliyor.

Rehber kitabın son bölümünde Çanakkale yapılarında malzeme ve inşaat teknikleri anlatılıyor. Kitapta yazılı metinlerin tamamının İngilizce çevirisi de veriliyor.